

***138-річниці від дня народження
українського художника-педагога,
громадського діяча
Євгена Сагайдачного
(1886 – 1961рр.)
присвячується...***

МАРІЯ ІВАНЧУК

С **ЄКТЕ** **Н**
САГАЙДАЧНИЙ

альбом-монографія

Міністерство освіти і науки України
Львівська національна академія мистецтв
Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва

Рецензент: Орест Голубець, доктор мистецтвознавства, професор
Науковий редактор: Марія Гринюк, кандидат мистецтвознавства
Літературний редактор: Жанна Турянська
Світлини: Сергій Юрків
Макетування та верстка: Андрій Радиш
Комп'ютерний набір тексту: Богдана Іванчук

Євген Сагайдачний:

Автор М. М. Іванчук. Косів КІПДМ ЛНАМ. – 2011. – 192с.

Об'єктом дослідження автора є творчість відомого українського художника-педагога та колекціонера Євгена Сагайдачного. Євгена Сагайдачного можна назвати найменш вивченим із найвеличніших українських художників ХХ сторіччя. Роботи художника дають уявлення про цілісність школи Михайла Бойчука. Навіть більше – твори Сагайдачного розширюють межі такого явища, як бойчуківська школа. Цікаво, що за походженням художник – не гуцул. «Східняку» Сагайдачному вдалося інтегруватися в гуцульський декоративно-прикладний, культурний, побутовий простори завдяки ерудованості, інтелектові, а ще величезному бажанню зрозуміти гуцулів. І Гуцульщина щедро ділилася з художником своїм культурним та етнічним пластом. В книзі зроблено спробу цілісно відтворити постать одного з послідовників бойчукізму. Видання знайомить читача з багатогранною особистістю художника, педагога, збирача колекції унікальних народних ремесел Гуцульщини. Окрім творів художника рисунків, акварелей, скульптури, в книзі вміщенні фотоматеріали, спогади учнів, каталоги виставок, архівні документи.

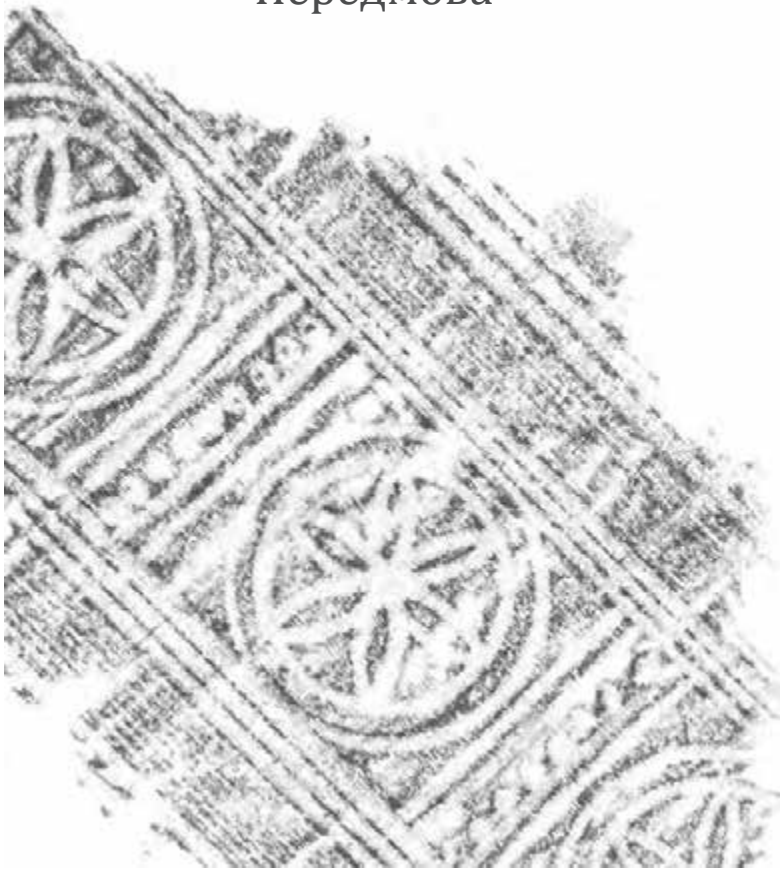
Книга зацікавить художників, мистецтвознавців, студентів мистецьких навчальних закладів та всіх шанувальників мистецтва.

Дипломна робота Радиша А. Керівник: Липка О.

Зміст

Переднє слово	6
Альбом творчих робіт	10
Зі сторінок біографії	98
Аналіз бібліографічних джерел	104
Постать Євгена Сагайдачного в мистецькому житті України ХХ сторіччя	118
Спадщина художника в музейних колекціях	130
Педагогічна праця Євгена Сагайдачного та його учні	148
Спогади, документи	160
Виставки	176
Перелік ілюстрацій	184
Перелік умовних скорочень	188
Перелік бібліографічних джерел	189

Передмова

У історії української культури, як і в історії української держави, впродовж величезного відтинку часу існувало (й існує) багато тенденційних замовчувань, перекручень та заборон. Цілеспрямована політика всіх колонізаторів України щодо національного питання була одностайною, хоча й відрізнялася кольорами стягів, релігією та ідеологією... Применшення значимості і зневага нашого народу, його роль в загально-цивілізаційному поступі, втаємничення, нахабне викрадення його наукових, технічних та мистецьких здобутків – ті ж самі темники, якими завжди послуговувались та послуговуються всі недруги України. Тому, впродовж другого десятиліття національного відродження ми й намагаємось предметно розкрити та заповнити прогалини власної історії, важливі і яскраві сторінки якої належать багатьом призабутим (або й незанимаючим) творчим особистостям. Однією з таких – є Євген Сагайдачний, маляр, декоратор, педагог, мистецтвознавець і етнограф, який залишив нам у спадок своєрідний образотворчий літопис України, серед якого вагомим місцем посідає Гуцульщина середини ХХ століття.

Манера та стилістика творчого письма художника розширюють і поглиблюють знання, що стосуються важливого періоду в національному професійному образотворчому мистецтві, відомому як «бойчукізм». Захоплення Євгена Сагайдачного народним мистецтвом гуцулів, колекціонування творів талановитих майстрів минулого і своїх сучасників, увінчались (хоча й по смерті мистецтвознавця) заснуванням у Косові гуцульського музейного закладу, який разом із тим успадкував і власний мистецький доробок художника.

Сьогодні, завдяки збереженій музеєм спадщини мистця, виходить у світ альбом, присвячений 125-річчю від дня народження Євгена Сагайдачного. Хай ця подія символізує його душі вдячний спомин сучасників і буде своєрідною духовною свічею, покликаною освітити час минулий, вказавши дорогу для часу прийдешнього...

Ярослава ТКАЧУК,
Заслужений працівник культури
директор Національного музею Гуцульщини та Покуття
ім. Й. Кобринського

Останнім часом українське мистецтвознавство все більше звертає увагу на творчі здобутки школи М. Бойчука («Бойчукістів»).

Члени школи під час терору 1930-х років були жорстко репресовані. Частина загинула, інші змінили своє творче «кредо», (що далеко не завжди рятувало від репресій) деякі розсіялися по світі, збагачуючи чужі культури.

Постать Євгена Сагайдачного — одного із адептів «бойчукізму» вже привертала увагу дослідників (В.Овсійчук, Р.Федорів, О. Нога, Я Кравченко та ін.). Проте крім В.Овсійчука і, частково, Я. Кравченка. Автори не ставили собі завданням глибший аналіз творчості Є.Сагайдачного. Скільки-небудь фундаментальної монографії немає взагалі.

М.М. Іванчук чи не вперше підійшла до висвітлення творчої та педагогічної діяльності художника, згідно з сучасними досягненнями мистецтвознавчої науки.

Високий професійний рівень Є.Сагайдачного, його непересічна мистецька ерудиція, драматичний життєвий шлях привертають увагу кожного, хто бодай, побіжно, познайомиться з його особистістю.

Починалося навчання Сагайдачного в Санкт-Петербурзі, пізніше на запрошення Української Академії Мистецтв він займає посаду викладача цього навчального закладу, подорожує морем в Туреччину, Італію, на Кавказ, викладає скульптуру у Міжгірському керамічному технікумі, мандрує влітку Дніпром, працює в Луганську, Дніпропетровську. Після Другої Світової війни опиняється в Косові на Гуцульщині. Знайомство зв'язували його з видатними людьми свого часу — художниками, літераторами, театральними діячами. Судити про його творчість можна, в основному, із замальовок етюдного характеру. Викінчених робіт збереглося небагато. Навіть на такому обмеженому матеріалі М.Іванчук наводить влучні спостереження, глибоко емоційний аналіз окремих творів. Фах мистецтвознавця, викладацька робота в Косівському інституті декоративно-прикладного мистецтва Львівської національної академії мистецтв дозволяє автору зберегти свіжість думки, небанальний погляд на явища культури.

Оцінка Є Сагайдачного, як художника невіддільна від розуміння його як людини. Цікавий співрозмовник, знавець народного мистецтва, він був широко знаний і як колекціонер, власник значної збірки виробів художнього ремесла, що стала основою для створення у Косові музею народної творчості.

Дослідження М. Іванчук, безумовно, заповнить певну ланку у сфері вивчення школи «бойчукістів» і послужить фактичним і теоретичним матеріалом у справі вивчення постаті видатного українського художника Євгена Яковича Сагайдачного.

Юрій Джуранюк
Завідуючий сектором обліку
Косівського музею народного мистецтва та побуту,
член Національної Спілки майстрів народного мистецтва

Альбом творчих робіт

Вулиця
Картон, темпера. 1920-ті рр.

Молодиця

*Картон, темпера.
1920-ті рр.*

◀ За водою

*Картон, темпера.
1920-ті рр.*

Бандурист

Картон, темпера. 1920-ті рр.

◀ **Бандурист (фрагмент)**

Картон, темпера. 1920-ті рр.

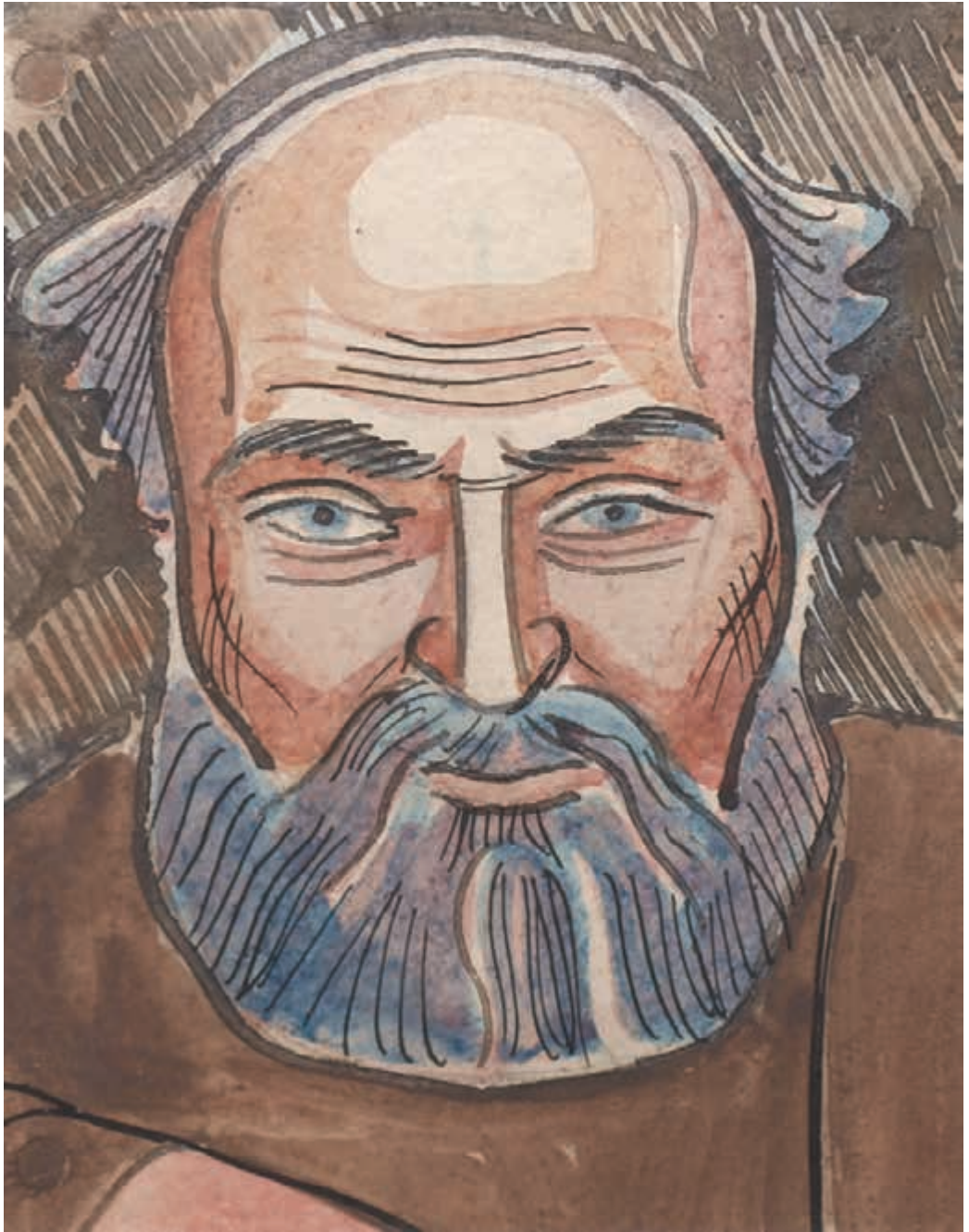
Соломорізка

Папір, олівець. 1920 р.

Скульптор Г. Петрашевич ►

Папір, олівець. 1920 р.

Мрії

Папір, олівець. 1922 р.

◀ Голова старого

Папір, олівець. 1920 р.

Трипілля

Папір, акварель, туш. 1920 р.

Яр ►

Папір, акварель, туш. 1920 р.

Декоративний краєвид
Папір, акварель, туш. 1922 р.

◀ Етюд
Папір, акварель, туш. 1920 р.

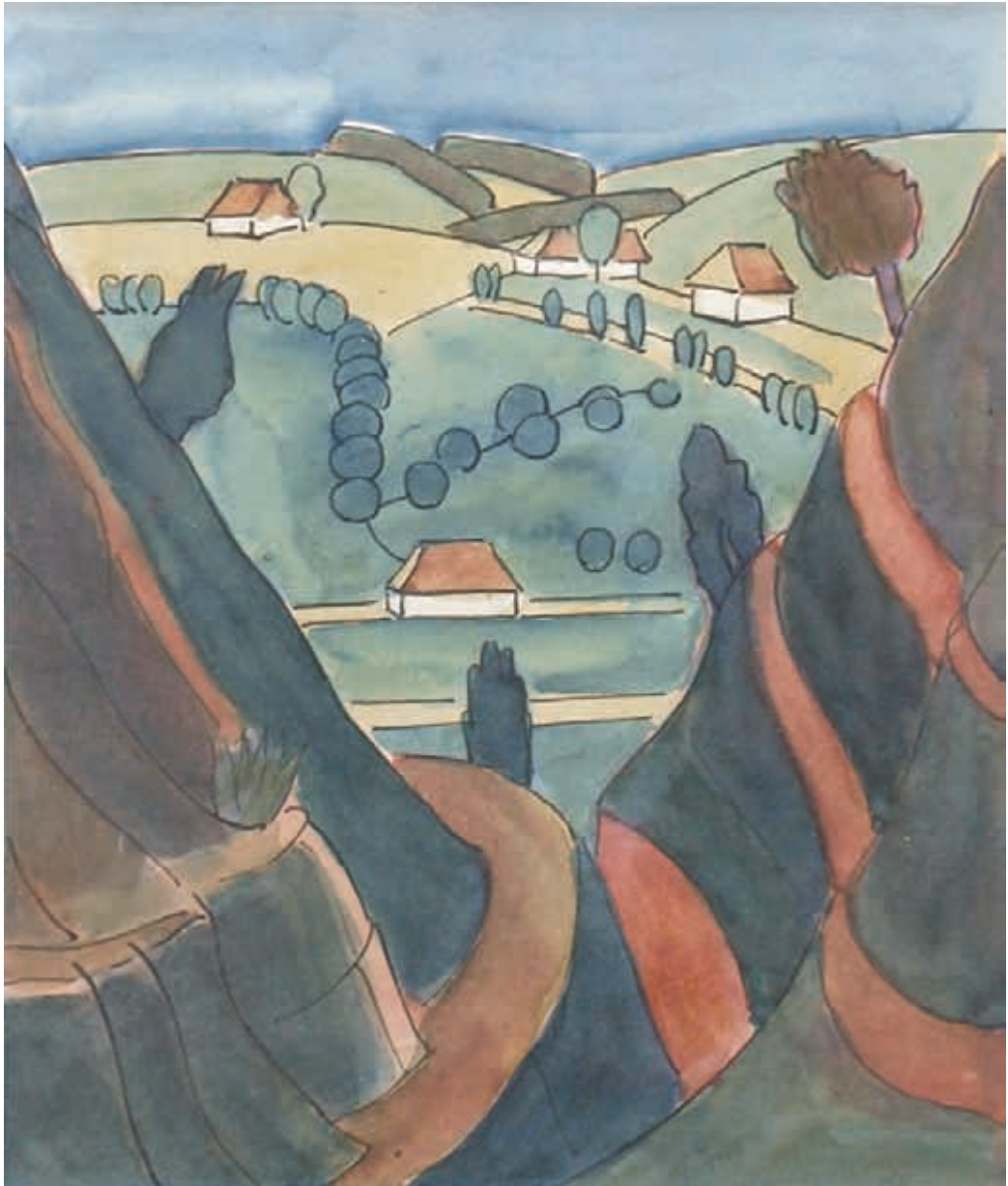
Сім'я

Папір, туш. 1920 р.

Сільський пейзаж ►

Папір, туш. 1920 р.

Краєвид на річці

Папір, акварель, туш. 1920 р.

Декоративний краєвид ►

Папір, акварель, туш. 1920 р.

Краєвид на Луганщині
Папір, акварель, туш. 1930 р.

◀ Чоловік з конем
Папір, темпера. 1924 р.

Станиця Митякінська. Хата
Папір, акварель. 1930р.

◀ **Станиця Митякінська. Хата (фрагмент)**
Папір, акварель. 1930р.

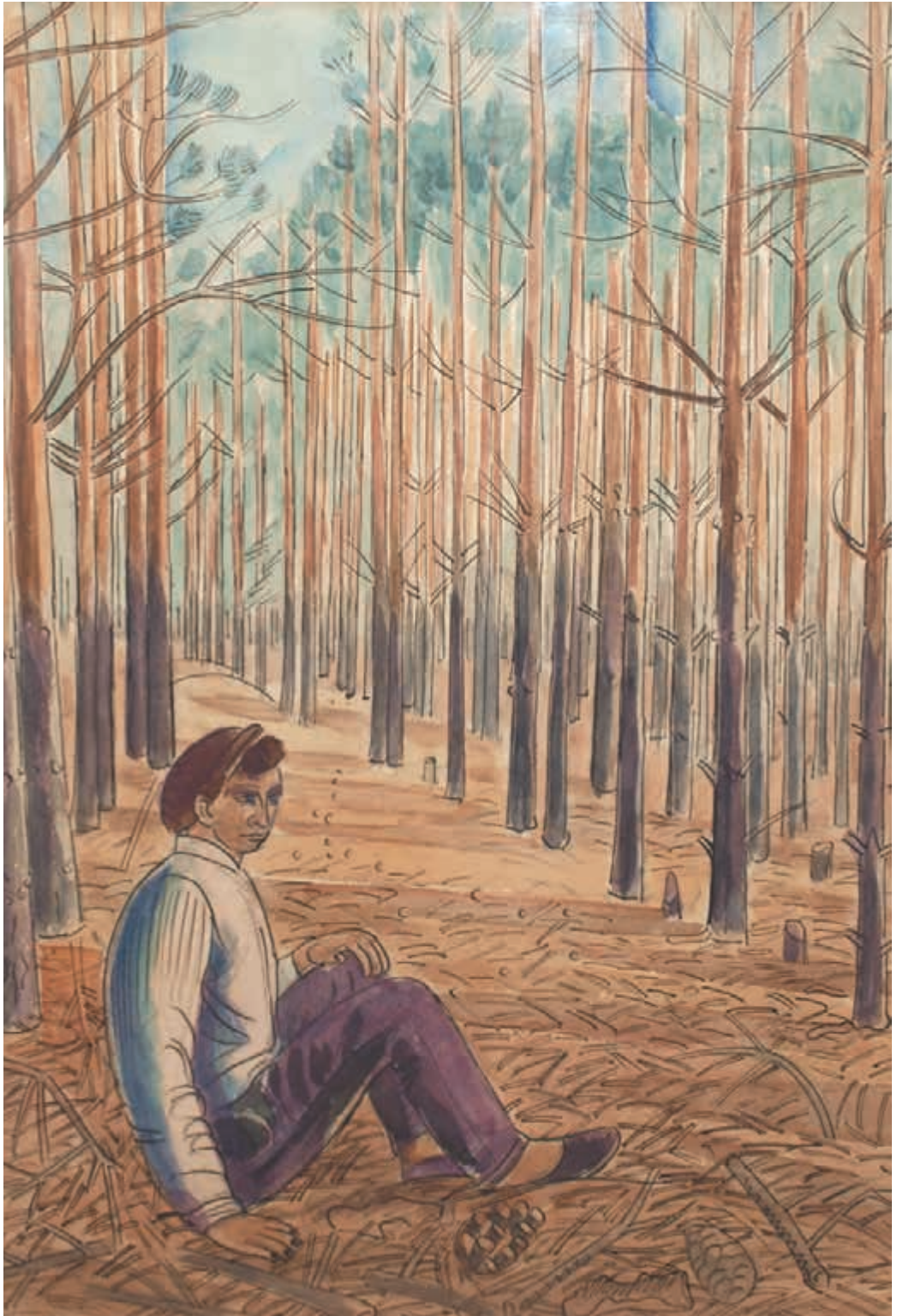
Кущ

Папір, акварель, туш. 1930-ті роки.

Хлоп'ята ►

Папір, акварель, туш. 1930 р.

Квіти на столі

Папір, акварель, туш. 1930 р.

◀ Грибник

Папір, акварель, туш. 1934 р.

Луганськ. Туман
Папір, акварель. 1933 р.

Ставок на Луганщині
Папір, акварель, туш. 1936 р.

Гуси
Папір, акварель, туш. 1936 р.

Околиці Луганська
Папір, акварель. 1937 р.

Дівчинка в халаті
Папір, темпера. 1937 р.

◀ **Дівчинка в халаті (фрагмент)**
Папір, темпера. 1937 р.

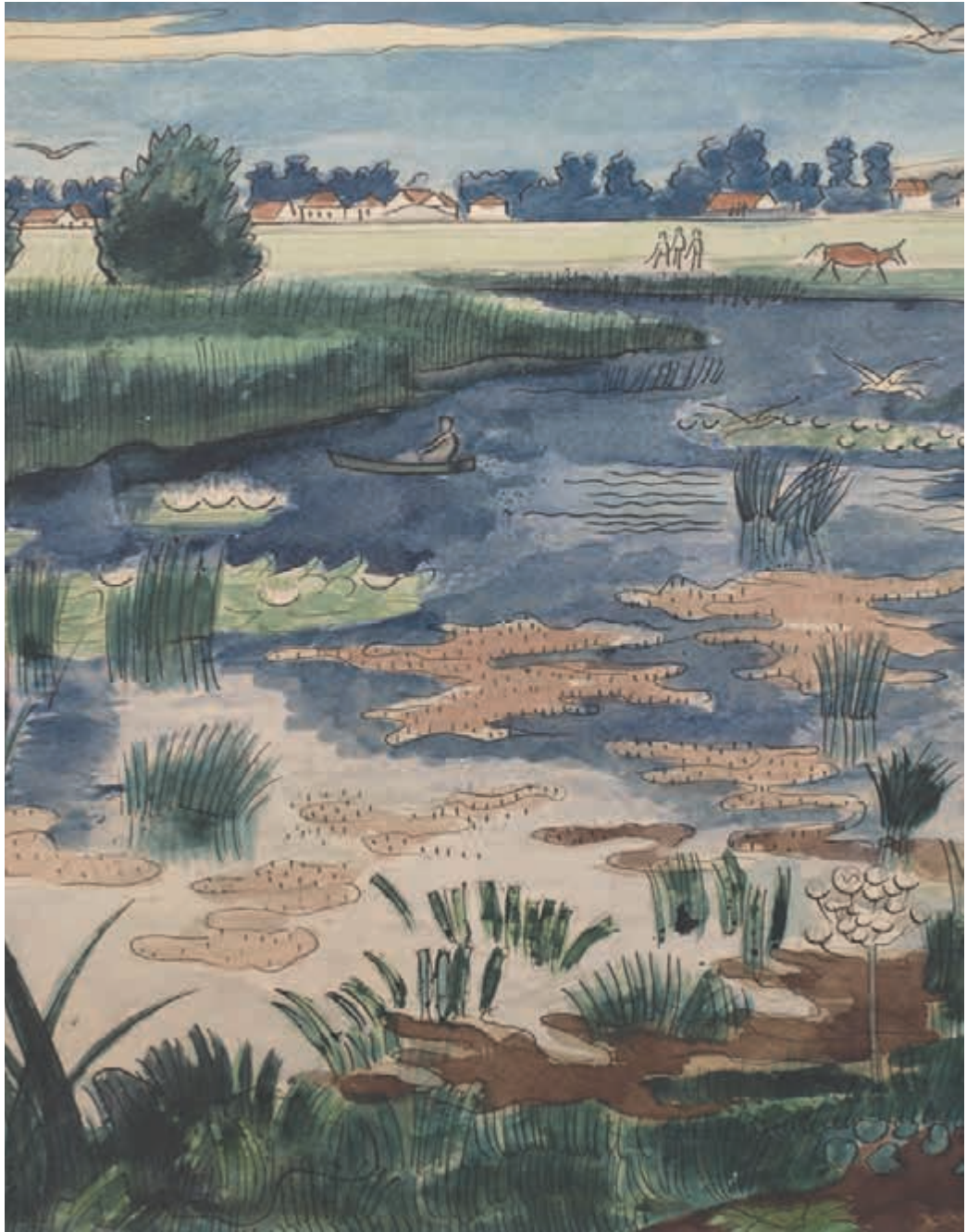

Ріка Донець

Папір, темпера. 1937 р.

Краєвид на Луганщині ►

Папір, акварель, туш. 1939 р.

Чоловік в кептарі

Папір, акварель, туш. Кінець 1940-1950рр.

Березень ►

Папір, акварель, туш. 1942 р.

Серія „Косівський базар”

Папір, акварель.

Кінець 1940-1950-ті рр.

Серія „Косівський базар”
Папір, акварель.
Кінець 1940-1950-ті рр.

Серія „Косівський базар”
Папір, акварель, туш. 1959р.

Серія „Косівський базар”
Папір, акварель.
Кінець 1940-1950-ті рр.

Серія „Косівський базар”

Папір, акварель.

Кінець 1940-1950-ті рр.

Серія „Косівський базар”
*Папір, акварель.
Кінець 1940-1950-ті рр.*

Серія „Косівський базар”

Папір, акварель.

Кінець 1940-1950-ті рр.

Етюд
Папір, олівець, туш. 1954р.

Жінка з вівцями
Папір, акварель, туш.
Кін. 1940-1950рр.

Вівці
Папір, олівець, акварель.
1950-ті рр.

Хатина в лісі

Папір, акварель.

Кінець 1940-1950-ті рр.

Хати

*Папір, акварель, туш.
Кінець 1940-1950-ті рр.*

Хата в горах

*Папір, акварель, туш.
Кінець 1940-1950-ті рр.*

Дорога в лісі ►

*Папір, акварель.
Кінець 1940-1950-ті рр.*

Околиці Косова.

Папір, акварель.

Кінець 1940-1950-ті рр.

Кичера Юрука Андрія

Папір, олівець, акварель.

Кінець 1950-х рр.

Пістинь, дорога на Клифу
Папір, акварель. 1948р.

Без назви
Папір, акварель, туш.
1950-ті рр.

Жінка в хустині

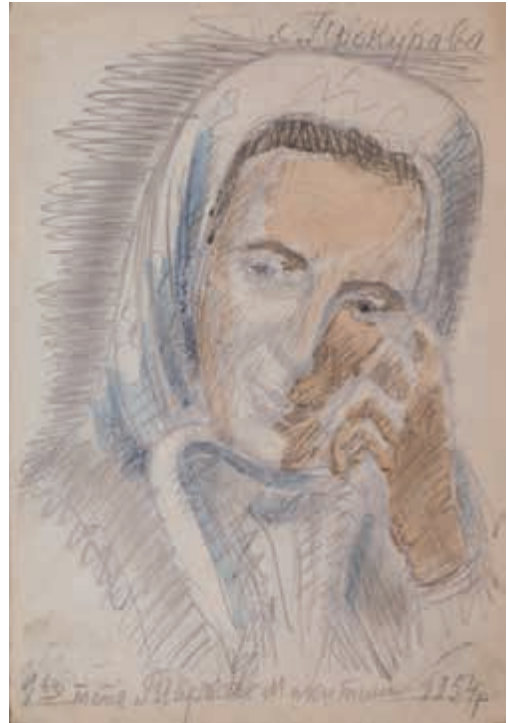
*Папір, акварель.
Кінець 1940-1950-ті рр.*

◀ Дівчина з с. Яворова

*Папір, олівець, акварель.
1950-ті рр.*

Портрет чоловіка (Вовчак)
Папір, олівець, акварель. 1950-ті рр.

Портрет жінки з Прокурави
Папір, олівець, акварель. 1954р.

Портрет жінки ►
Папір, олівець, акварель. 1959р.

Портрет чоловіка

Папір, олівець, акварель. 1956р.

◀ Портрет чоловіка

Папір, олівець, акварель. 1950-ті рр.

Портрет Мицканюка Тимофія з с.Яворова
Папір, олівець, акварель. 1950-ті рр.

Портрет Том'юка Якова (Великий Рожен)
Папір, олівець, акварель. 1954р.

Портрет чоловіка ►
Папір, олівець, акварель. 1950-ті рр.

Портрет чоловіка

Папір, олівець, акварель. 1950-ті рр.

Портрет чоловіка з с. Кривоброди

Папір, олівець, акварель. 1950-ті рр.

◀ Портрет жінки

Папір, олівець, акварель. 1950-ті рр.

Портрет Петра Кіщука (Снідавка)

Папір, олівець, акварель. 1954р.

Портрет чоловіка

Папір, олівець, акварель. 1950-ті рр.

Портрет жінки ►

Папір, олівець, акварель. 1950-ті рр.

Гуцул з люлькою
Папір, олівець. 1954р.

Портрет жінки з с. Шешорів
Папір, олівець. 1953р.

Пиляють дерево

Папір, олівець, акварель. 1950-ті рр.

◀ Марійка пряде

Папір, олівець, туш, акварель. 1950-ті рр.

Ескізи

Папір, олівець. 1954 р.

Публікується вперше

**Зарисовки пластики
малих форм П. Цвілик**
Папір, олівець, акварель. 1955 р.
Публікується вперше

Ескіз

Папір, олівець, акварель. 1955 р.

Публікується вперше

Ескіз
Папір, олівець, акварель. 1955 р.
Публікується вперше

Ескіз

Папір, олівець, акварель. 1955 р.

Публікується вперше

Ескіз

Папір, олівець, акварель. 1955 р.

Публікується вперше

◀ Ескіз

Папір, олівець, акварель. 1955 р.

Публікується вперше

Карпатський краєвид
Папір, акварель. 1954 р.

Дзвіниця в с. Городі ►
Папір, акварель. 1958 р.

Зима в горах

Папір, акварель, туш. 1958р.

Соколівка. Зима

Піпір, акварель, туш. 1958р.

Околиці Косова
Папір, акварель, туш. 1959 р.

Садиба в горах
Папір, акварель, туш. 1959р.

Краєвид
Папір, акварель. 1959р.

Дорога на Яворів
Папір, акварель. 1959р.

Зима. Косів
Папір, акварель, туш. 1960р.

Автопортрет

Папір, олівець. авторська техніка. 1960р.

Автопортрет в синьому береті
Папір, олівець, акварель. 1961р.

Мольфари.

Дерево. 1920-ті рр.

Світлина з архіву Ю. Лащука. Львів

Анімалістичні скульптурки.
Дерево. 1920-ті рр.
Світлина з архіву Ю. Лашука. Львів.

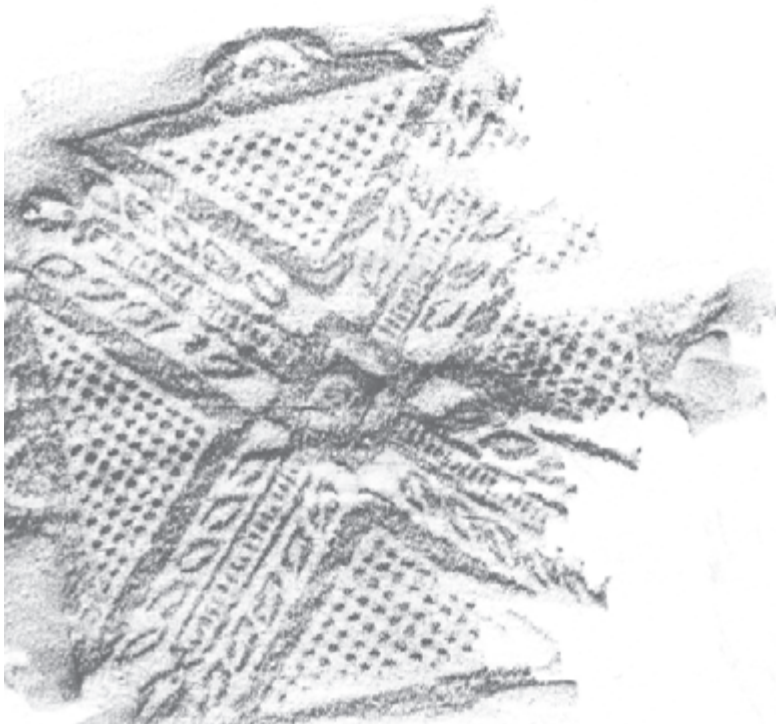

Вершник. Жіночий торс. За книжкою.
Дерево. 1920-ті рр. Прив. зб. Р. Фіголя

Пластика малих форм.
Майоліка. 1920-ті рр. Прив. зб. Р. Фіголя

Зі сторінок біографії

Євген Якович Сагайдачний (1886-1961) – непересічне явище в українському мистецтві. Життя художника було безперервним пошуком власного ідеалу в духовно-мистецькій творчості. Його шлях до мистецтва був органічним, хоча й нелегким, сповненим різними випробуваннями людської долі.

Народився Є.Я.Сагайдачний на півдні України, в м.Херсоні. Це місто дало українському мистецтву цільне гроно авангардистів.(42,7) Власне вихідці з Херсону, на початку ХХ сторіччя творили нове високе мистецтво. Це такі художники, як Д.Бурлюк, В.Бурлюк, В.Каменський, В.Майєрхольд, М.Ларіонов та багато інших.

Родина Сагайдачних не вирізнялась особливими статками, як і всі родини службовців. Однак, інтелігентність, розуміння прекрасного прищепилось до Євгена ще в дитячий період життя власне, через родинне виховання. Від немовляти він увібрав батькову науку. Батько прививав синові любов до природи, навчив розумінню, відчужанню гармонії її краси, довершеності. Через те Євген Якович все життя почував себе пов'язаним з природою, не уявляв свого існування поза нею. Можливо саме тому був приречений на служіння мистецтву. (17, 94) І можливо, через те його образи такі прості, звичайні, і, водночас, неповторні, бо мальовані з натури, в природньому середовищі. «Закінчивши першу гімназію в Петербурзі, Євген Якович вступив до університету на юридичний факультет. Але потяг до мистецтва виявився сильнішим, він зрозумів свою помилку і покинув університет». З особистого листка по обліку кадрів довідуємося, що в 1908 році Сагайдачний відрахований з числа студентів, а в 1912 році закінчив школу Барона Штігліца, отримавши спеціальність художника. (81, 198)

Євген Сагайдачний народжений на півдні України в родині службовців. Але рідне місто Херсон не змогло утримати в своїх обіймах молодого хлопця, який незабаром стане одним із найяскравіших художників-авангардистів ХХ століття.

Спочатку Є. Сагайдачний входить у відому групу мистців «Трикутник», яка була створена в Петербурзі під войовничим прапором боротьби з академізмом, братиме участь у кількох поважних виставках, які несли неоімпресіоністичний характер, а зокрема, у вернісажі «Імпресіоністи» (1909). Наступного року мистець виставлятиме свої праці в найрадикальнійшій авангардній групі «Бубновий Валет», входить до об'єднання «Союз молоді».

*Сагайдачний Є.Я.,
Косів 1958р.,
світлина Соломченка О.Г.*

Петербурзька Академія Мистецтв з її «сухим» академізмом не вабила Євгена, й він почав працювати під керівництвом професорів-художників Д.Кардовського й Я.Цюнглінського в їх приватних майстернях, у школі Барона Штігліца, де йому було більше до вподоби, бо там був ухил у бік декоративного та народного мистецтва. Уже в той час Євген Сагайдачний схилився до декоративізму. (17, 94) «Коли Сагайдачний залишив університет, йому закортіло побувати в далеких краях. Він поїхав до Одеси, найнявся гонтою на торгівельне судно. Поки судно ще не відпливло, Євген Якович мав трохи вільного часу, знайомився з Одесою і кілька разів ходив у шинок «Гамбрінус» слухати знаменитого Сашка-скрипаля, про котрого писав Купрін. Грав Сашко віртуозно, завжди був п'яний і всі відвідувачі шинку його любили» (17, 102) — згадує дружина Сагайдачного Зоя Антонівна.

Вчився майбутній художник в Санкт-Петербурзі, куди переїхала на постійне мешкання його родина. Закінчив гімназію, а в 1907 році був зарахований на перший курс юридичного факультету університету. В 1912 році завершив навчання в художній школі Барона Штігліца, здобувши фах художника.

Додатково навчався образотворчої грамоти у приватних мистецьких школах Я.Цюнглінського та Д.Кардовського. Розділяючи здогадку авторів «Саги про мистецьку дорогу Євгена Сагайдачного», що власне завдячуючи пораді Софії Бодуен-де-Куртене, Сагайдачний їде Львова, де група М.Бойчука готується до фрескових розписів молільні Дяківської бурси в 1911 році. В своїй мистецькій діяльності Бойчук зумів згуртувати навколо себе кількох непересічних художників, які поділяли його формальні та ідеологічні засади. (42, 10)

В такий спосіб Євген Сагайдачний долучився до величного культурного явища світового виміру – мистецької течії, що відома у світі під поняттями «бойчукісти», «бойчукізм» – це гордість і трагедія української нації та її мистецької культури. Поставши на підмурках глибинних національних витоків, опертих на новітні спрямування художньої творчості ХХ сторіччя, він при умовах тоталітарного сталінського режиму був приречений на духовне й фізичне винищення. Частка його представників загинула в катівнях НКВД, частка вимушена була відректися свого минулого, припасовуючи творчі принципи до вимог соцреалізму. А горстка вцілілих «бойчукістів» розійшлася по світу, шукаючи порятунку поза межами України.

Професор Я.О.Кравченко переконливо обгрунтовує вимушений переїзд Є.Сагайдачного до Луганська: «У зв'язку з початком масових репресій проти діячів української культури у КХІ, 1932 року Є.Сагайдачний змушений був перевестися у пролетарський Луганськ – для викладання художніх дисциплін на робфаку по підготовці вступників до реорганізованого Київського інституту пролетарської мистецької культури... Однак звинуватити одного із засновників російського авангарду в «українському буржуазному націоналізмі» не вдалося, що й зберегло Є.Сагайдачному життя трагічного 1937 року». (80, 220-221)

Відомий педагог, красзнавець І.Пелипейко (1928-2006), який мешкав з родиною в будинку М.Балагурака (перед тим, як оселилися Сагайдачні (Є.А. та З.А.) розповідає в книзі «Містечко над Рибницею»: «...Ходили невідомі чутки про те, що професор відбув заслання, що його дружина була у свій час зв'язана з петлюрівцями... То вже значно пізніше стало відомо, що Є.Сагайдачний був близький до знаменитого митця Михайла Бойчука, репресованого в 1930-ті роки. Його твори понищено, а прихильники його великого таланту зазнали політичних гонінь... Таким чином, і професор змушений був міняти місце проживання й викладацької роботи і нарешті опинився у косівській «промислівці».

У 1947 році Є. Сагайдачного було запрошено дирекцією Косівського училища прикладного мистецтва в особі О. Соломченка на викладацьку роботу. До Косова переїхала і його дружина.

Призначення сюди на роботу Є.Сагайдачного було фактично своєрідним засланням у місце, далекі від культурно-мистецьких центрів». (65, 306-307)

Від 1947 року Є.Я.Сагайдачний мешкав з дружиною Зоєю Антонівною в м.Косові на Івано-Франківщині. До 1957 року на викладацькій роботі в КІПМ (тепер КІПДМ). Крім педагогічної праці, Євген Якович тяжів фіксувати на папері все багатство, барвистість навколишнього середовища.

Цінним та захоплюючим для Сагайдачного став знаменитий косівський ярмарок, який виявився живим музеєм, де художник міг виконувати зарисовки одягу гуцулів, домашніх тварин, предмети вжитку, розмаїті народні ремесла. Саме барвистий Косівський базар став для нього пізнанням етносу цього краю. Збиранню зразків гуцульського мистецтва Є.Сагайдачний присвятив п'ятнадцять

*Олена Кульчицька,
невідома та Євген
Сагайдачний,
Косів, 1950рр.*

років свого життя. До кожної речі, бодай найменшої, прив'язувався, як до живої істоти: міг напам'ять її намалювати, а вже потім розповідати про неї цілі години.

Сагайдачні захопилися збиранням оригінальних народних ремесел Гуцульщини. «...Що можна було, ми купували. Євген Якович радів кожній придбаній речі, а якщо чогось не можна було купити, він зарисовував».

Подружжя Сагайдачних за роки перебування на Гуцульщині збрало унікальну колекцію народних ремесел та старожитностей.

«...Чутки про домашню збірку Сагайдачних почали поширюватися по місту. Спочатку їхню квартиру відвідували учні та викладачі художньо-промислової школи (КУПМ). У 50-х роках ХХ ст. до Косова влітку вже приїжджали «літники» зі Львова, Києва, художники з Санкт-Петербурга (Ленінграда). Державного музею в Косові тоді не було, тож єдиним джерелом для пізнання народного мистецтва Гуцульщини була домашня збірка Сагайдачних, яку стали називати «музеєм Сагайдачних». «...Тривожила їх доля власної збірки: що з нею робити, куди дівати? Їм пропонували продати ті чи інші речі до Львова,

Києва, Москви чи Ленінграда, але вони на це не погоджувалися: все зібране на Косівщині має залишитися тут, у Косові...» (57, 309-310)

Після смерті Євгена Яковича Сагайдачного (21.08.1961), його супутниця життя Зоя Антонівна, яка вважала своїм обов'язком виконати мрію-заповіт покійного художника: зберегти цінне етнографічно-культурне зібрання творів декоративно-ужиткового мистецтва для цього містечка, яке дало їм притулок і, як рідних, тепло прийняло їх на схилку життя.

Зоя Сагайдачна настирливо писала, куди лише можна було, невтомно ходила в керівні кабінети з проханням-вимогою, про необхідність створення в Косові музею народного мистецтва, якому готова була безкоштовно передати власне зібрання неоціненних скарбів гуцульських старожитностей.

Не судилося З.А.Сагайдачній переконати «партійні верхи» у необхідності створення музею, бо народне мистецтво, зразки якого вони спільно з Є.Сагайдачним турботливо збирали, не було соціальним, а давнім, «...патріархальним» (це слово мало негативне значення); їм учувався душок «місцевого», а не «радянського» патріотизму, а звідси один крок до націоналізму, який щойно збройною силою придушено в цьому краї...» (57, 310)

Зусилля Сагайдачної не стали даремними. Через рік після її смерті, 28 листопада 1970 року, в м.Косові урочисто відкрито Музей народного мистецтва і побуту Гуцульщини.

До поважної та корисної акції доклали зусиль й бажання мистецтвознавець Олексій Соломченко (1920-2002), заслужений учитель Української РСР Іван Михайлюк (1913-1994), секретар райкому партії, вишивальниця Галина Кива (1930-1979).

І, як це не дивно, вдалося відкрити музей під приводом ... атеїстичної роботи! (57, 311)

Так у церкві Св.Василія (Косів) був створений музей, серцевиною якого слугувала багаторічна збірка Сагайдачних, хоча вона не повністю увійшла до експозиції та фонду. Частина збірки «розійшлася» по інших закладах, частина безвісно пропала.

До Косівського музею взято 539 експонатів (а всього їх було близько двох тисяч!). З цієї кількості 201 виріб з дерева. (57, 312) Це художнє різьблення Юрія Шкрібляка (1822-1884) (п'ять робіт), його сина Федора (два вироби), Юрія Корпанюка (шістнадцять робіт), Івана Грималюка –

шістнадцять робіт, у тому числі випалюваний посуд, стіл, скриня, стільці. Також ввійшли до експозиції музею керамічні вироби знаменитих Косівських гончарів Олекси Бахматюка, Петра Кожака, Петра Баранюка, Павлини Цвілик... Звичайно, неперевершені кахлі О.Бахматюка (не всі були збережені, а було їх близько півсотні). (57, 312)

І, що найважливіше, у фондах теперішнього КМНМПП зберігається понад дві тисячі етюдів, портретів, етнографічних замальовок, виконаних Євгеном Сагайдачним на Гуцульщині і не тільки.

Частково мистецька спадщина (близько 60 робіт) Є.Я.Сагайдачного була в експозиції. Ретроспективна виставка організована працівниками КМНМПП та приурочена 125-річчю Косівської мистецької школи восени 2007 року.

Багато історичних та образотворчих фактів із життя й творчості Є.Я.Сагайдачного залишаються невивченими, існують прогалини в систематизації досліджень.

Своєрідна творча постать Євгена Сагайдачного, життя і мистецька дорога якого супроводжувалася складними й несподіваними обставинами, які безумовно мали вплив на формування його як художника-етнографа, філософа-мислителя, збирача і колекціонера, хранителя перлин народних художніх ремесел, старожитностей Гуцульщини.

Матеріали, зібрані автором даного дослідження, які ввійшли до книги, мають складати величний правдоподібний образ непересічного, яскравого митця-педагога в українському мистецтві, виокремити його роль і значення в художньому середовищі Косова та КПДМ ЛНАМ, показати його як громадянина, художника, філософа, дати сильні систематизовані відомості його життєвого та творчого шляху, заповнити замовчувані моменти.

Ім'я та жертвне життя Євгена Сагайдачного достойне того, щоб повно відновити і належно поцінувати пам'ять про нього, утвердити його надбання у багатостраждальній історії національної культури.

*Сагайдачні (Є.Я. та З.А.),
Косів, кін 1950-х рр.*

Аналіз бібліографічних джерел

Євген Якович Сагайдачний залишив яскравий слід в українській культурі та мистецтві ХХ сторіччя. Його неординарна постать займала достойне місце у когорті корифеїв українського мистецтва. Євген Сагайдачний — помітний художник-філософ, педагог, збирач і поціновувач скарбів народного мистецтва Гуцульщини — є унікальною особистістю серед знаменитих діячів української культури ХХ сторіччя. В особі Сагайдачного віддзеркалилися труднощі розвитку й трагедія утвердження українського мистецтва протягом ХХ сторіччя, а його творчість педагогічна та дослідницько-колекційна праця є оригінальним і специфічним відображенням культурно-мистецьких тенденцій цього періоду.

Бібліографія життя і творчості Є.Я.Сагайдачного (статті в журналах та наукових збірниках, публікації в часописах, окремі фрагменти в колективних мистецтвознавчих працях, а також видання інформаційного характеру, зібрані та опрацьовані автором, враховуючи архівні матеріали, спомини сучасників Є.Сагайдачного), налічує 113 позицій, опубліковані українською, російською мовами. В даному випадку намагаємося спробувати проаналізувати головні джерела, котрі детальніше розкривають суть і напрямок досліджуваного явища.

Найоб'єктивнішою публікацією вважаю спогади про супутника життя, написані дружиною художника Зоєю Антонівною Сагайдачною. Завдяки Р.Федоріву, перша частина їх побачила світ у 1971 році, на той час Зоя Антонівна вже покинула світ. Розпочинаються спогади словами З.Сагайдачної: «Життя художника Євгена Яковича Сагайдачного не закінчилося із фізичною смертю. Після нього залишаються добрі справи, зостаються плоди його праці, діяльності.

І мені хочеться відтворити образ цієї людини, розповісти про чуйне серце художника. Бо ще довго житимуть його творіння пройняті любов'ю до людей та свого народу. Я дуже шкодую, що час багато чого стер із моєї пам'яті. Про початок його шляху напишу із його слів, з того, що запам'ятала із його розповідей...» (17, 94). Тобто, біографічні дані, котрими послуговувалися дослідники та укладачі словників-довідників (31, 510), (31,151), (59,82), є єдиним інформаційним джерелом для пізнання Є.Сагайдачного до переїзду з Росії до України.

Переїзду до Києва передувало барвисте художнє життя, участь у багатоманітних виставках, праця худож-

Виробничий колектив Межигірського художньо-керамічного технікуму. Світлина 1927-1929 рр.

ником-декоратором у театрах Петербурга (тепер Санкт-Петербург) (17,95).

Уважно аналізуючи каталог з виставок, в яких приймав участь Є.Сагайдачний, варто відмітити, що в цій експозиції картин «Імпресіоністи» (С.-Петербург.-1909) художник виставив єдиний твір (130.Етюдъ) (1,10). Проте, можна сміливо уявити потужність творчої сили виставки. У виставці приймали участь М.Андрес, С.Бодуен де Куртене, М.Вернер, М.Кульбін, І.Школьник, В.Борисов-Мусатов та інші (1,12-14).

Каталог об'ємної виставки «Союзъ молодежи», яка відбулася весною 1910 року в м.Рига, було представлено 488 художніми творами, в тому числі дерев'яна скульптура, парчеві тканини, проекти театральних декорацій. Є.Сагайдачний експонував такі твори: (178) «Счастье въ преступленіи», (179) «Медальйонъ», (180) «Венеція», (181) «На разсвѣтъ» (2-25). Водночас, на згаданій виставці були представлені кращі мистецькі твори С.Бодуен де Куртене, В. і Д.Бурлюків, Н.Гончарової, І. та М.Ларіонових,

І.Машкова, С.Налепінської, К.Петрова-Водкіна, І.Школьника, О.Екстер та багатьох інших.

Сагайдачний вийшов з членів мистецького об'єднання «Союз молодежи» наприкінці 1911 року, проте продовжує презентувати власні твори на виставках цього об'єднання. На другій виставці об'єднання «Союз молодежи», яка відбулася в Москві, Є.Я.Сагайдачний виставив такі художні твори: (82) Весілля (декоративний фриз), (83,84,85,86,87,88) Пейзажі, (89,90) Ескізи для народного театру (91,92), Портрети (3-16).

Варто відзначити, що твори Сагайдачного побачило широке коло прихильників і поціновувачів мистецького світу. На цій виставці, окрім художніх робіт Євгена Сагайдачного, експонувалися твори В.Татліна, К.Малевича, М.Ларіонова, Купріна, Н.Гончарової, В. та Д. Бурлюків, І.Школьника, І.Машкова, Я.Леваковскої, П.Кончаловського, С.Бодуен де Куртене (рами, виконані Г. Шрамм) та інші. (3,1-20).

Сагайдачний Є.Я. підтримував тісні контакти з крайнім лівим Московським авангардним угрупованням «Ослиний хвіст», лідерами якого були художники з України — тирасполец М.Ларіонов та його дружина Н.Гончарова. Вивчаючи каталог першої виставки «Ослиного хвоста», яка відбулася в 1912 році в Москві, констатуємо, що Євген Сагайдачний запропонував свої твори поряд з Н.С.Гончаровою, І. та М.Ларіоновими, М.Ле-Дантю, К.Малевичем, В.Татліним, М.Шагалом та іншими (4,6 -14).

В каталозі зазначені назви поданих художніх творів: (208) Триптихъ, (209) Турки въ лодкахъ, (210) Улица въ Турції, (211) Улица въ Турції, (212) Носильщики, (213) Носильщики, (214) Молъ, (215) Константинополь, (216) Лошади, (217) Рисунокъ [4,12-13].

На першій професійній виставці секції ІЗО ВСЕРАБ-МІСу Євген Сагайдачний представив два ескізи для каміну, а також три скульптури, виконані в дереві (5,6). В каталозі виставки зафіксовано: скульптурна майстерня Є.Я.Сагайдачного, інститут мистецтв (5,3). На цій виставці були представлені всі майстерні інституту мистецтв: майстерня станкового малярства професора Ф.І.Кричевського (5,3), майстерня художньої оздобы будинку професора В.Кричевського (5,4), майстерня монументального малярства професора Л.Крамаренка (5,4), майстерня монументального мистецтва професора М.Бойчука (5,5), майстерня станкового малярства професора О.Богомазова (5.-С.5), об'єднана майстерня професорів Л.Крамаренка,

І.Меллера, А.Тарана (5,5), майстерня театрального малярства професора В.Г.Мелера (5,5), ксилографічна майстерня С.О.Налепінської-Бойчук (5,9), макетна майстерня «Безрезіля», колектив студії Прахових (5,7) та перший художньо-промисловий колектив художників «Мистець» (5,7). З наведеного вище, можна зробити висновок, що інститут мистецтв прийняв активну участь в першій професійній виставці секції ІЗО ВСЕРАБМІСу в 1924 році, зокрема і скульптурна майстерня Є.Я.Сагайдачного, котрий представив власні роботи, а також праці студентів: Панасюка М. (440-443, дерево), Водоп'яна (444-446, глина), Холодної (451, глина) (5,6).

Виставка «Мистецький Київ Західній Україні», яка відбулася в грудні 1927 року, була покликана допомогти жертвам поводи на східній Галичині (Покуття) (6,1).

Виставка була організована спілкою письменників «Західна Україна» за допомогою секції «ІЗО» спілки «Робніс». Ця ідея допомоги об'єднала київських художників різних угруповань, організацій та напрямків для влаштування художньої виставки (6,3).

Всеукраїнська художня виставка «10 років Жовтня», що відбувалася в той самий період у Харкові, так як Всесоюзна ювілейна виставка «Мистецтво народів СРСР» у Москві, притягли туди всі визначні програмові київських художників. Проте, у кожного майстра залишились підготовчі роботи: етюди, шкіци, рисунки, які рівнобіжно з великими полотнами, мали свій глибокий сенс, бо розкривали творчий процес художника. У виставці прийняли участь такі художники, як Богомазов К., Гельман М.І., Голуб'ятників П.К., Дейнека П.М., Жук С., Івасюк М., Кричевські В.Г. та Ф.Г., Кюргер-Прахова А., Пальмов В.Н., Плещинський І.М., Прахов М.А., Світлицький Г.П., Трохименко К.Д., Усачов О.І., Фельдам В.О., Чуп'ятов Л.Т., Юнг В.Г. та інші.

Серед знаменитих художників бачимо ім'я Євгена Сагайдачного, він виставив рисунки (74-87), які користувалися беззастережним успіхом (6,5).

Із вступної статті до каталогу Всеукраїнської ювілейної виставки, присвяченої десятій річниці Жовтня (Харків-Київ-Одеса) довідуємося, що «...Виставка не тільки виявляє стан і творчі здобутки сучасного українського образотворчого мистецтва, а й показує стан організацій та ідеологічної диференціації серед художників, а також роль й місце вищої мистецької школи в сучасному мистецькому житті...» (8,5). Народження великих об'єднань всеукраїнського масштабу, організація групових ви-

ставок, поширення ідеї федеративного об'єднання всіх угруповань — все це засвідчувало про величезні успіхи організованості й консолідації мистецьких сил України замість недавньої їхньої розпорошеності, свідчать про успіхи самовизначення замість розгубленості й блукання (8,4). Під словами «розгубленість» та «блукання» малися на увазі художньо-естетичні засади школи М.Л.Бойчука та їх прогресивно-ведуча роль у відродженні й розвитку традиційних форм українського образотворчого мистецтва.

В художній ювілейній виставці 1927 року прийняли участь всі угруповання та об'єднання, а також всі вищі мистецькі заклади. Є.Сагайдачний прийняв активну участь у виставці в складі педагогічно-виробничому колективу Межигірського мистецько-керамічного технікуму (8,51). Високим успіхом на виставці користувалися художні роботи: Комхина М., Іванченко П., Павленко О., Седляра В., Падалки І., Косихина М., Сагайдачного Є., Плешківської М., Кривича К., Філянської В., Пасько М., Хмельницької М., Прошко М., БоровичкоА., виконані в матеріалі майоліки, фаянсу, порцеляни та кам'яної маси (8,51).

*Викладачі КУПМ,
на передньому
плані Сагайдачний ЄЯ,
Косів, кін. 1950-х рр.*

*Викладачі КУПМ
(третій з права
Соломченко О.Г.
далі Сагайдачний Є.Я.,
Біблюк І.М.
1950-ті рр.*

Через кілька років після ювілейної виставки соціолог із Москви І.Л.Маца в праці «Творческие вопросы советского искусства» методично обґрунтовує засади соціалістичного реалізму, його партійність. Вислови Маца звучать зловісно напередодні трагічного і жахливого 1937 року... Аналіз праці був би не цільним без цитування кількох основних висновків Маца, які звучать загрозливо: «...Очень часто мы встречаем произведение, в которых понимание художником действительности облекается в формы сухого, бездушного рационализма... художник «философствует», исходя не из реальной действительности, а из тезисов, лозунгов и т.п.

Это философствование в искусстве основывается и связано с вулгаризаторским пониманием роли искусства и диалектического материализма. Мы имели немало примеров такого сверхмудрствования в области искусства еще два года назад главным образом в РАПХе, в Изораме, в Киевском художественном институте и т.д....» (10,42).

Стає очевидним, як ідеологи тоталітарно-вандальної системи готувалися до винищення української еліти, її наочних мистецьких здобутків, фізичної та духовної потенції...

З кінця 50-х років ХХ ст. починають з'являтися поодинокі повідомлення в часописах міст Косова, Івано-Франківська, Львова, Києва про діяльність Є.Сагайдачного в мистецькому середовищі Косова, де він проживав і творив з 1947 року. Зокрема, це статті В.Андрійчука (11,4), Пригорницького В.(18,4), Березки Л.(26,4), Соломченка О. (27,4), (29,2), Рудницького М. (13,2), Угорчака Ю. (51,6), Овсійчука В.(16,115), Федоріва Р. (20,4), Джуранюка Ю. (23,60), Сагайдачної З. (14, 48). Із згаданих публікацій громадськість України мала можливість ширше довідатися про творчу, педагогічну та колекціонерську діяльність Євгена Яковича.

Унікальною і цінною є публікація самого Сагайдачного (12,3), відгук на виставку робіт художника В.І.Масика в Косові. Євген Якович виражає свою сутність, власні настанови вихованцям КУПМ та громадськості містечка Косова.

Майже в кожній публікації наголошується, що на матеріалах зібраного домашнього музею кіностудії створили ряд відомих документальних кінофільмів про гуцульське народне мистецтво, розповіли про по-

движницьку діяльність «радянського» митця — автора унікальної музейної збірки (18,4). Вціліла частково унікальна колекція стала згодом базовою основою для утворення музею народного мистецтва та побуту Гуцульщини в Косові.

Важливими бібліографічними джерелами, які дають змогу скласти уявлення про мистецько-колекційну діяльність Є.Я.Сагайдачного є стаття львівського професора В.Овсійчука (16,115), документально-художня оповідь Р.Федоріва «Танець чугайстра» у книзі «Яре зерно» (21,57-88), сага про Євгена Сагайдачного у книзі О.Ноги та інше... «Три всесвітньо невідомі постаті українського авангарду». (42,6-39)

Сага про мистецьку дорогу Євгена Сагайдачного дає вичерпну характеристику творчої постаті в українському мистецькому середовищі, зокрема останнього періоду життя та творчості художника. Автори, в основному напряму послуговуються архівними матеріалами мистецтвознавця О.Соломійчука, котрий особисто був знайомий з Є.Я.Сагайдачним, разом працював у КУПМ (42,30)

*Є. Сагайдачний
з учнями косівського
училища.
Світлина 1954 р.
З архіву Бурлаченка П.А.
(Косів)*

Є.Сагайдачний біля скульптурної майстерні косівського училища. Світлина 1954 р. З архіву Радиша Б.І. (Косів). Публікується вперше

та спогадами дружини художника Зої Антонівної Сагайдачної (17, 94-114).

Думається, що спогади З.Сагайдачної про художника, супутника життя, єдиного товариша є правдоподібними, якомога об'єктивно розкривають сутність Євгена Сагайдачного, його життєве й духовне кредо.

Як стверджують вчені Д.Горбачов та В.Мельник: «... Розв'язуючи ці питання, західні історики російського мистецтва поставали й істориками українського авангарду (подружжя Маркаде А.Нальков — Франція, Ш.Бойко — Польща, Д.Боулт, М.Мудрак — США). (39.-С.24)

У статті «Українське мистецтво ХХ століття і Західна Європа» Валентина Маркаде повідомляє: «...В 1910 роках Євген Сагайдачний почуває себе впевнено серед складної мозаїки авангардних груп. Коло його товаришів включає М.Ларіонова, Н.Гончарову, Б.Татліна та інших...». (35,176-177)

В той час Є.Сагайдачний охоче гостює у лідера угруповання «Вінок» Давида Бурлюка в селі Чернянці (Херсонщина), де часто перебувало багато відомих людей: знані художники, поети. З них В.Хлебніков, В.Маяковський та інші помітні постаті. Це був час розквіту лівих течій, тривали безперервні дискусії. Художник був особисто знайомий з В.Маяковським, любив його твори, захоплювався Хлебніковим і беріг книжку Велімора «Зангезі». (35,177)

Каталог виставки «Бойчук і бойчукісти, бойчукізм» був видрукуваний в 1991 році. Авторами-упорядниками його є О.Ріпко та Н.Присталенко. Автори подають ґрунтовну вступну статтю, бібліографічний покажчик учнів школи М.Л.Бойчука та художників, котрі певною мірою були приближені до бойчукістів. «У 1917-1922 роках у майстерні монументального мистецтва М.Бойчука вчили В.Седляр, У.Падалка, Т.Бойчук, О.Павленко, С.Колос, А.Іванова, Т.Бауман, О.Сахновська, К.Бородіна, М.Трубецька, І.Липківський, Т.Цимлова, К.Хіллер, П.Іванченко... Працювали в майстерні досвідчені митці С.Налепінська-Бойчук, Є.Сагайдачний, М.Каспарович, І.Врона, бували К.Антонович, Б.Кратко, І.Плещинський...». (38, 32)

Професор Я.Кравченко зазначає: «...Однак у деяких випадках ці дані потребують уточнень, поза як автори припустилися неточностей у біографіях та подали невстановлені дати». (80, 54)

Вступ, написаний до п'ятого тому шеститомного видання «Історії українського мистецтва» радянськими вченими Л.В.Владичем та В.І.Касіяном, висвітлюються по-

зиці на ставлення «радянської реальності» до засад школи М.Бойчука. Автори статті звертають увагу на те, що «бойчукізм» заявив про себе в перші роки існування Радянської влади, але як мистецька течія склався в середині 20-х років, тоді ж привернув до себе увагу громадськості далеко за межами України й, напевно став би знатним явищем української художньої культури, якби не крайня суперечливість, а де в чому й хибність його ідейно-естетичної програми...». (15,18)

Таку «хибність» і «крайню суперечливість» вбачало тоталітарне керівництво в програмі творчого методу школи М.Бойчука, яка базувала свої засадничі питання на зверненні до традицій візантійського та італійського проторенесансного монументального малярства, а також давньоукраїнського іконопису як першоджерела національної форми мистецтва України. Саме «Такий підхід до національної форми як до чогось іманентного, незмінного, надерціального, не зв'язаного з історичним розвитком суспільного життя народу, неминуче приводив М.Бойчука та його послідовників до гострого конфлікту між архаїчною формою й сучасним, радянським змістом...». (15,18)

«Радянський сучасний зміст» варто розуміти, як головний принцип зловіщого «соцреалізму» в мистецтві України. Далі цитуємо авторів вступу «...Боротьба течій поширилась і на вищу художню школу... Тут викладали майстри різних напрямів — від реалістичних до крайніх «лівих»: архітектори П.Альошин, В.Вербицький, В.Кричевський, живописці Ф.Кричевський, М.Бойчук, Л.Крамаренко, Ф.Красицький, М.Козик, О.Богомазов, В.Пальмов, А.Таран, А.Черкаський, К.Єлева, графіки С.Налепинська-Бойчук, В.Касіян, І.Плещинський, О.Усачов, скульптори Б.Кратко, Ж.Діндо, І.Севера, М.Гельман, Є.Сагайдачний та інші». (15, 19)

Автор розділу «Скульптура» того ж п'ятого тому «Історія українського мистецтва» І.І.Врона констатує «...з другої половини 20-х років до лав українських скульпторів прийшло поповнення: М.Гельман, М.Новосельський, М.Енштейн, Є.Сагайдачний, ...». (15,224)

Цитуємо далі «...Для розвитку пластики в 20-і роки, які в часи громадянської війни, визначальними були завдання, поставлені перед мистецтвом ленінським планом монументальної пропаганди...». (15,224)

Власне «план монументальної пропаганди» стояв на заваді здійснення та втілення концепцій М.Бойчука у творчу та педагогічну практику, істотно та разюче діяв

*Сагайдачний Є.Я.,
світлина 1950-х рр.
із архіву Грешиняка М.І.*

Сагайдачний Є.Я.,
світлина 1960 р.,
із архіву Іванчук М.М.
(Косів)

також на окремі творчі долі, зокрема Ф. та В.Кричевських, М.Бойчука, С.Налетінської, Є.Сагайдачного та інших.

Український радянський енциклопедичний словник, що був видрукуваний у видавництві УРЕ 1987 року містить основні інформаційні відомості про Є.Сагайдачного, тобто сухо констатуються дати і їх пояснення. (31,151) Енциклопедичний довідник «Митці України», який був виданий за редакцією А.В.Кудрицького в 1992 році, також вміщує скупе повідомлення про основні віхи життя і діяльності Є.Сагайдачного. (41,151)

Словник митців-педагогів України та України у світі (1850-1950-і р.р.), упорядником якого є Р.Шмагало, абсолютно якісна праця, дає поштовх до нових досліджень, доповнює інформаційне поле про видатних організаторів та лідерів мистецьких процесів, зокрема Є.Я.Сагайдачного. (59,82)

Історико-етнографічне дослідження Гуцульщини, об'ємна праця, яка охоплює майже всі аспекти духовної та матеріальної культури горян, обійшлася скороченими реченнями про Сагайдачного. (30, 446)

В Історії Гуцульщини (т.1) дуже стисло повідомляється про художника-педагога, записаних зі слів М.Грепіняка «...Багато уваги приділив здібному учневі ентузіаст, педагог і великий знавець народного мистецтва Євген Сагайдачний. (46, 268) Довідник «Відомі педагоги Прикарпаття» містить коротку характеристику педагогічної діяльності Є.Сагайдачного. (53,129-130)

У ювілейний 1996 рік, коли виповнювалася 110-річниця від дня народження Є.Я.Сагайдачного проводилася виставка окремих творів художника в актовій залі ККПДМ (тепер КІПДМ ЛНАМ). Також відбулася науково-практична конференція, приурочена річниці від дня народження художника. Одночасно підготовлені публікації Ю.Угорчака (51, 22), О.Соломченка (50, 2) та Т.Девдюка. (49, 14-15)

Згадані публікації споріднені між собою, нічого нового не привносять в загальний контекст мистецтвознавчої думки, мають суто популяризаторський напрям.

Відомий краєзнавець І.Пелипейко у довідковому виданні «Населені пункти Косівщини» в стислій формі фіксує: «...музей заснований у 1969 році на основі музейної збірки Євгена та Зої Сагайдачних...». (45, 26)

У книжці-довіднику «Косів: люди і долі» цього самого автора, зібрано відомості про людей, які залишили слід в історії Косова. В даному виданні І.Пелипейко пропонує факти біографії Сагайдачних та окремі епізоди їх жертво-

ної та подвижницької праці. «Подружжя жило в крайній убогості, віддаючи зарплату, а згодом пенсію на придбання мистецьких виробів. Відзначалися високою інтелігентністю, духовністю, жертівністю...№. (57, 168-169)

У довіднику «Дослідники і краєзнавці Гуцульщини» подаються стислі відомості про багатьох учених та аматорів, які працювали над вивченням та популяризацією Верховинського краю упродовж останніх двох сторіч. Серед них є ім'я Є.Сагайдачного, як художника, мистецтвознавця і педагога. (62,196)

Остання книга І.А.Пелипейка «Містечко над Рибницею» (65, 306-313) містить статтю автора про Сагайдачних, які прославили Косів, самобутній куточок України. Насамкінець статті Ігор Аполлонович констатує: «А на фасаді Косівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва меморіальна таблиця сповіщає: «В цьому закладі в 1947-1957 роках працював видатний

Подружжя
Сагайдачних
(Є.Я. та З.А.)
Світлина 1950-х рр.
із архіву
Грепиняка М.І.

Меморіальна дошка встановлена на КПДМ ЛНАМ 2011р.

радянський художник Євген Сагайдачний (1886-1961)». Хоча «радянським» художником він так і не став...» (65, 312). Ігор Пелипейко був близько знайомий з Сагайдачними, бачив їх життя і побут в Косові.

На рубежі тисячоліть появляється багато науково-дослідницьких видань, зокрема, досліджені архіви КДБ та виявлення нових даних С.Білоконем (63, 8-14), Д.Горбачевим (52, 86), (30, 22-29), І.Литовченком (44, 6-8), (36, 9-13), О.Соломченком та іншими. Доречно згадати статтю «Євген Сагайдачний», вміщену в серії «Великие художники», де вперше опубліковані репродукції творів, виконаних художником близько 1920-х років. (66, 20-21) Такі наукові повідомлення, цілі виклади замовчуваного раніше матеріалізму, які доповнюють культурно-мистецький контекст фактологічної картини розвитку українського мистецтва та освіти, окремих постатей, які долучилися своїм жертвним життям та творчістю до високої державної справи.

Варто звернути особливу увагу і належно поцінувати наукові дослідження, які вийшли друком, і стали поштовхом до усвідомлення обривів дослідницько-пошукової праці. Це є ґрунтовні наукові розвідки професорів Львівської національної академії мистецтв Ростислава Шмагала (68, 148,156,300,301) та Ярослава Кравченка (56, 16-25), (69, 72), (73, 26-27), (79, 16), (80, 118,224). Публікації львівського мистецтвознавця Я.Кравченка стосується вивчення творчості бойчукіста Охріма Кравченка (1903-1985),

торкається постаті Євгена Сагайдачного, оскільки життя двох художників, вихідців з Великої України, перетиналося, особливо ж, в останній період життя. (69, 72)

Художники-бойчукісти знайшли на Прикарпатті гідне підґрунтя для продовження й розвитку традицій несправедливо зацькованої тоталітарним режимом Школи. (73, 27)

Монографія професора Я.О.Кравченка «Школа Михайла Бойчука. Тридцять сім імен» має важливе значення в контексті висвітлення феноменального явища українського національного мистецтва, яким став Михайло Бойчук і представники організованої ним мистецької Школи. Чудово представлені в книзі творчі портрети М.Бойчука, Т.Бойчука, К.Гвоздика, К.Єлеви, С.Налепінської, С.Бодуен де Куртене, О.Кравченка, Є.Сагайдачного (80, 218-223), С.Колоса та багатьох інших митців.

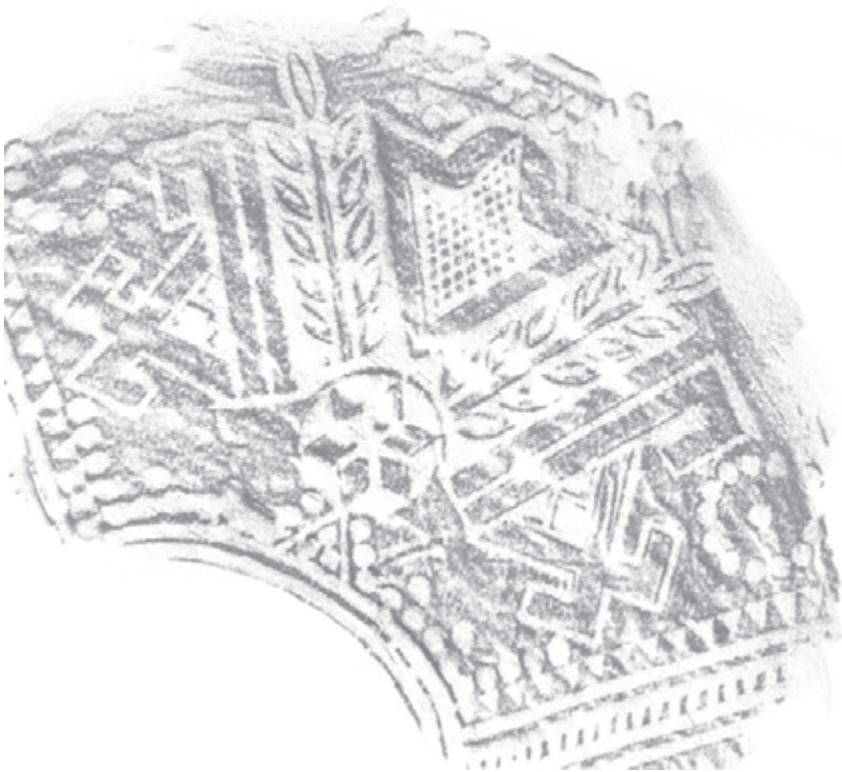
Введення автором в науковий обіг маловідомих фактів цілком надає змогу поглянути на історію українського мистецтва ХХ сторіччя свіжими очима.

Публікації автора даного видання (67, 134-137), (71, 3), (72, 58-59), (74, 100-107) безпосередньо пов'язані з вивченням творчості та мистецько-етнографічної спадщини художника. Мистецтвознавчо-біографічні статті М.Іванчук спрямовані на уточнення та узагальнення фактологічних матеріалів, бібліографічних і довідкових джерел, які стосуються постаті Євгена Сагайдачного.

Подружжя
Сагайдачних (Є.Я. та З.А.)
Світлина 1950-х рр.
із архіву Грєпіньяка М.І.

Постать Євгена Сагайдачного в
мистецькому житті України ХХ сторіччя

Євген Сагайдачний належить до числа культурних діячів, які користуються популярністю у дослідників українського мистецтва другої половини ХХ сторіччя. Таке зацікавлення продиктовано як пильною увагою до одного з лідерів-засновників російського авангарду і, водночас, палкого послідовника «бойчукізму», та і до його творчої постаті зокрема.

Стосовно постаті Є.Я.Сагайдачного у дослідників і по сьогодні виникає безліч запитань. Дослідницько-наукова праця вітчизняних вчених ще не заповнює всіх прогалів у численній мистецтвознавчій та краєзнавчій літературі, присвяченій художникові-педагогові, етнографові, колекціонерові, не робить розповідь про Сагайдачного суспільною, систематизованою й послідовною. Вимагають уваги етапи життя Є.Сагайдачного, пов'язані з Україною, зокрема з Косовом. Адже саме з цим містом пов'язаний певний період життя і творчо-педагогічної праці. Саме тут Є.Сагайдачний виявив творчу натуру всебічно й повнокровно.

Євген Сагайдачний — значна постать в українському мистецтві, глибоко народний художник-філософ з чітко визначеним характером і виразно окресленими світоглядними позиціями. Поважне ім'я Є.Сагайдачного достойне того, щоб вписати його у важливу сторінку історії українського мистецтва та культури. (71,101)

По-перше, революційні потрясіння першої половини ХХ ст. сформували загальні положення ролі і місця образотворчого мистецтва в культурному житті, проповідувани школою М.Л.Бойчука, засади якої розділяв Є.Сагайдачний.

По-друге, творча концепція й світоглядні життєві позиції Є.Сагайдачного ґрунтувалися на знанні програми новітніх течій світового мистецтва, традицій візантійського мистецтва з його властивою пластичною чіткістю, взаємозв'язком форми і простору, образно-ритмічним композиційним ладом, що в свою чергу, зближує їх за виразністю і геніальною простотою з творами народного мистецтва.

По-третє, тоталітарна система «імперії» зумовила життя і творчість художника, його доленосний потік. (71,102)

В добу сталінського соцреалізму художні твори Є.Сагайдачного потрапили в список «формалізму». «... Але звинуватити одного із засновників російського

авангарду в «українському буржуазному націоналізмі» не вдалося, що й зберегло життя Є.Сагайдачному трагічного 1937 року». (80,221)

Шлях Є.Сагайдачного до мистецтва був природним, органічним, хоча й складним, з великими труднощами й перешкодами, які спіткали його творчість і мистецько-етнографічну спадщину навіть після фізичної смерті.

Вже в 1967 році у Львівській картинній галереї була влаштована перша посмертна виставка праць Є.Сагайдачного. (17, 94) Художник постав на повен зріст, як глибоко народний митець з яскраво визначеним індивідуальним характером і точно окресленим світоглядом, котрий все своє життя присвятив служінню народові. (42, 6) «...Однак, як виявилось пізніше, це були марні сподівання. Незважаючи на офіційне визнання мистецької спадщини Є.Сагайдачного з боку українських митців у підписаному зверненні Д.Крвавича, В.Патика, Я.Новаківського, художня спадщина митця і досі лишається у тумані легенд і недоумовлень...» (42, 6)

Як згадує З.Сагайдачна: «Музей українського мистецтва і картинна галерея (Львів) придбали в мене тридцять праць 20-х років (акварель і темпера)» (17, 95), а та велика кількість художніх творів (більше 2 тисяч етюдів) замовчувалася, ніби була прихована від глядача. Тільки в 1996 році близько десяти робіт Сагайдачного було представлено до відзначення 110-річниці від дня народження Є.Сагайдачного. До 125-річчя утворення Косівської мистецької школи дирекція КМНМТ влаштувала ретроспективну виставку праць Є.Сагайдачного. В експозиції виставкових залів були представлені близько тридцяти творів митця, опрацьованих у новітні коштовні рами. Чи не вперше з часу придбання творів художника, глядач зустрівся з унікальним творчим доробком майстра.

Як припускають автори саги про мистецьку дорогу Євгена Сагайдачного, справжньою школою майстерності стали для нього саме поїздки за кордон (1910-1912р.р.). (42,7)

Подорожуючи морем на судні відвідував тоді Євген Якович Туреччину, Єгипет, Італію, зокрема, побував в Неаполі. (17, 102).

Сагайдачний мав можливість познайомитись з найсучаснішими мистецькими стилями Європи, ство-

рив там багато живописних етюдів. Високо цінував творчість імпресіоністів, особливо любив Гогена і Ван-Гога, Пікассо, Сезана, Гетрова-Водкіна, Врубеля, Реріха, Сарьяна. Водночас, схилився перед мистецтвом Відродження, Єгипту, Індії, Стародавнього Китаю. Його захоплювали стародавні фрески, а надто Рубльова та Грека. Ці захоплення в кінцевому результаті привели його в мистецький стан авангардизму. Вже у 1909-1910 роках Євген Сагайдачний приймає участь у різного роду художніх виставках цих течій (Петербург, Москва, Вільнюс) спільно з всесвітньо-відомими художниками.

Він налагоджує дружні стосунки з відомими художниками М.Ларіоновим, Гончаровою, В.Татліном, залюбки гостював у Давида Бурлюка, у якого часто бували видатні митці, поети, письменники, був близько знайомий з В.Маяковським, захоплювався Хлебніковим. В 1914-1917 роках Євген Сагайдачний губиться серед атмосфери мистецького життя.

Виокремлення всебічної ерудиції та участі Є.Сагайдачного в культурно-мистецькому середовищі України не було б вичерпним без окреслення його самовідданих пошуків в театральному мистецтві. Хоча захоплення цим жанром мистецтва було недовгочасним, натомість мали потужний вплив на розвиток цього виду мистецтва як в Україні, так і в Росії. (42, 24) Початок його театральної діяльності припадає на січень 1911 року, коли петербурзький «Союз молодіжи» поставив неформальну виставку «Хоромні дні», яка складалася з 1) трагедії в 2-х діях «Цар Максиміліан і його не покірний син Адольф»; 2) хороводних причудів з публікою; 3) музичної програми в театральній залі ім.А.Суворина. Буквально через місяць згадана виставка з незначними змінами була повторена в Будинку Інтермедій й користувалася великим успіхом. За основу змісту вистави була використана народна різдвяна вистава, яку грали на Сході України. Ще в 1927 році її відголоски записав Я.Риженко в Опішні на Полтавщині. Є.Я.Сагайдачний не лише виконав ескізи і декорації до цієї вистави, а й розробив декоративне панно для театральної зали. (42, 25) Також Є.Сагайдачний звершував загальне керування оформленням всього ансамблю «Хоромних днів». Разом з Євгеном Яковичем у оформленні вистави брали участь такі знаменитості як М.Ледантю, С.Бодуен де Куртене, І.Школьник, А.Гауш та

інші. Майже всі театрознавці 1920-х років приходять до єдиної спільної думки, що саме ця вистава була першим щаблем на шляху створення і становлення нового авангардного театру початку 1920-х років Російської імперії (театр «Будетлянин» 1914 р., театральні дійства Д.Бурлюка, В.Маяковського, В.Каменського та інших). (42, 25-26)

Вже, проживаючи на Україні, митець переорієнтовує художню свідомість на свіжі (нові) виміри. Так формувалася філософія його щирої волі. Сагайдачний у Києві продовжував театральну діяльність у дитячому театрі «Бум і Юла». Він виконав ескізи костюмів та як художник-декоратор оформляв сцени для постановки п'єси В.Гжицького «Після зорі». (17, 95)

Відомо також, що Євген Якович співпрацював з Київським держнартеатром. (42, 25) Зі статті Л.Владича «Він був закоханий в Україну», дізнаємося, що запропонована художниками (В.Татліним та Є.Сагайдачним) ідея сценографії вистави зрозуміла: в образі залізних Карпат матеріалізувати, упредметнити, зробити не тільки зримою, а й фізично відчутною літературну метафору: залізна, непохитна сила народу. Цілком очевидно, що мова йшла не про ілюзійний гірський пейзаж, а про гранично узагальнений образ. Основу сценографії, судячи з усного, склали оббиті чорним листовим залізом масивні декоративні об'єми, на яких розташувалися дійові особи... (37, 159)

«До роботи над виставкою В.Гжицького «Після зорі» В.Татлін залучив художника Є.Я.Сагайдачного (1886-1961), який викладав у Київському художньому інституті. Сьогодні можна припустити, що Сагайдачний, який свого часу збирав і вивчав народне мистецтво гуцулів, але не мав досвіду театральної декораційного живопису, виконав ескізи костюмів і реквізиту» — так констатує Л.Владич. (31, 169) Насправді, Є.Сагайдачний з В.Татліним разом створили декорації до постановки вистави «Після зорі». Редакції театральної критики на виставу були дивовижно прискореними. Судження, зазвичай, вийшли за рамки вистави й стосувалися напрямків розвитку ще зовсім молодого в той час театру для дітей. (7, 45) Рецензії і відгуки свідчать не стільки про ставлення критиків до пошуків В.Татліна і Є.Сагайдачного, скільки про труднощі, з якими доводилося стикатися художникам, котрі намагалися по-новому, новими засоба-

ми вирішувати завдання, що виникали перед ними. (7, 50)

Протягом всього свого життя Є.Сагайдачний колекціонував театральні афіші, тоді, як в 1928 році формувався театральний музей в Києві, він поповнив колекцію музею своїм подарунком. Вся збірка театральних афіш Є.Сагайдачного увійшла до фондів театального музею Києва. (42, 25)

Активізація художнього життя в Україні у 20-і роки була безпосередньо пов'язана, як це не дивно, з Асоціацією художників революційної Росії (АХРР). Будучи багато в чому спадкоємцем Товариства пересувних художніх виставок, АХРР з самого початку існування (1922 р.), користуючись діловою підтримкою уряду РРФСР, розгорнула велику організаційну і художньо-пропагандистську діяльність. Зокрема, в 1925 році російське об'єднання зв'язується з художниками України, влаштовує серію виступів і доповідей в Києві, Полтаві, Харкові, а також художню виставку в Харкові. Ініціативна група Асоціації художників Червоної України, яка існувала в Києві ще з лютого 1923 року, вступила в договірні стосунки з російською організацією. Полтавські художники взагалі оголосили себе філією АХРР і під такою вивіскою влаштували восени 1926 року виставку. Усе це сколихнуло художнє життя республіки. Менша частина митців в основному реалістичної орієнтації прихильно ставилась до пожвавлення діяльності російської організації і прагнула до об'єднання з російськими художниками-реалістами, однак разом з тим мала місце і широка опозиція до АХРР, особливо її безпідставні претензії на положення провідної загальносоюзної організації. Деякі кола художників в Україні розцінювали активізацію АХРР як експансію колись пануючої російської культури. (42, 18)

АХЧУ була нечисленним і не впливовим художнім об'єднанням в Україні, воно стояло за своїми ідейними і мистецькими настановами близько до АХРР. Ця спільність не зникла навіть тоді, коли АХЧУ намагалась відмежуватись від російської організації. Щоправда, пропозиція АХРР проте, щоб вважати АХЧУ філією російської організації в Києві (1924 р.), була відхилена українською асоціацією.

Опозицією до АХРР і її республіканського побратима АХЧУ в Україні стала Асоціація Художників Революційної України, ініціаторами якої були Д.Бурлюк,

А.Петрицький, В.Меллер та деякі інші митці. 25 серпня 1925 року на організаційних зборах в Києві була заснована АРМУ. Восени 1925 року ініціативна група АРМУ у складі І.Врони, В.Татліна, Є.Сагайдачного, Б.Кратка, А.Тарана, М.Бойчука, В.Седляра, В.Меллера, П.Горбенка поставила вимогу перед урядовими структурами про офіційне затвердження, що й було незабаром зроблено. Щодо особового складу, то АРМУ об'єднувала не лише покоління художників, які поділяли погляд на формалістичні пошуки. В різний час до неї входили і відомий російський конструктивіст В.Татлін, і колишній «бубнововалетець» В.Пальмов, і безпредметник В.Ярмілов, і «колорист-спектраліст» О.Богомазов, і художники, котрі в той час відверто орієнтувались на західний модернізм, як А.Таран та О.Бізуков. Керівництво АРМУ неодноразово відзначало як позитивну рису своєї діяльності те, що воно зуміло об'єднати, художників різних напрямків – від академічних реалістів до конструктивістів-безпредметників. Та найбільш впливовою групою тут були бойчукісти. (42, 19)

Особливо нетерпимим було ставлення АРМУ до АХРР. По суті, вона й оформлювалась як активна сила українського мистецтва, що мала протистояти «проникненню» АХРР в Україну, а також боротись проти всіх, хто її тут підтримує. Принаймні, перші документи АРМУ і перші її заходи були спрямовані саме на це. У січні 1926 року керівники АРМУ склали великий «меморандум» на ім'я наркома освіти УРСР, в якому просто таки б'ють на сполох з приводу «грізної вражаючої небезпеки для діла радянської культури на Україні», що загрожує з боку АХРР та її агентури, говорять про викривлення національної політики і про намагання АХЧУ повернути «втрачену гегемонію російської культури на Україні». Звернення складено в такому тоні, немовби йдеться про ворожу вилазку якоїсь банди. На цьому документі помітний безперечний вплив на керівників АРМУ українського націоналізму. У лютому-березні 1926 року АРМУ провела ряд доповідей і дискусій в Києві, Харкові, Одесі, основним змістом яких теж було ставлення до АХРР. Автори доповідей всіляко намагались дискредитувати АХРР. Автор брошури «Мистецтво революції і АРМУ» І.Врона в оцінці АХРР заявляв, що «це прохідний двір для епігонства і художньої реакції», що «підпорою АХРР на Україні можуть бути і фактично є лише відсталі політично, відсталі

ідеологічно, відсталі художньо елементи, що, лише поодинокими хіба винятками, дивляться за АХРРом не вперед, а назад».(6,16)

Є.Сагайдачний був одним з найактивніших членів АРМУ. Проте, після 1926 року він виходить з неї, що було пов'язано з його несприйняттям стильової всеядності АРМУ, хоча і після цього не переставав з нею співпрацювати.

Щодо оцінки мистецької живописної спадщини Є.Сагайдачний 20-30 р.р., то тут краще звернутись до оцінки, що дана було професором В.Овсійчуком, який особисто був знайомий з митцем: «Народ переміг у революції і був гідний монумента». Це спонукало митців шукати такі художні засоби, якими можна було б відтворити епос свого часу. З'являється в українському мистецтві прагнення до монументального стилю на засадах опрацьованої культурної спадщини. Переоцінку здобувають творіння давно минулих століть: у всій величчї виринають творіння Київської Софії (фрески, мозаїки, незліченні ікони безіменних майстрів, килими Полтавщини, Київщини, Поділля, народні картинки з їх гострими, дотепними написами). Вони стають відправними точками в русі зв'язування великих традицій з сучасним мистецтвом.(16.-С.116)

На долю Євгена Сагайдачного як митця вплинули Михайло Ле-Дантю, художник, якому належить відкриття грузинського примітивіста Піросманашвілі, а також Софія Бодуен де Куртене як одна з учасників паризької «школи візантійського відродження». Саме завдяки їй поради Євген Сагайдачний взяв участь у розписі молільні Дяківської бурси у Львові під керівництвом Михайла Бойчука (1911). Цей фресковий розпис, як зазначив Гео Шкурупій, реально об'єднав в єдину цілісну систему мистецтво українського авангарду по обидва боки кордону. (9,27)

Вивчаючи статтю О.Ковальчука «Іван Врона як реформатор української освіти ХХ сторіччя», приходимо до висновку, що постать Євгена Сагайдачного займала чільне місце і мала неабиякий вплив на формування культурних процесів 1920-1930-х років, зокрема на розвиток української освіти. На початку сторіччя український живопис та художня освіта були передовими мистецькими явищами, котрі мали визначний вплив на світову культуру. Власне художники-авангардисти та монументалісти започаткували новий період в іс-

торії образотворчого мистецтва. Роль Сагайдачного в цьому процесі творення незаперечна.

1922 року Українська Академія Мистецтв присуджує Є.Сагайдачному професорське звання з запрошенням на роботу в Академію.

За прикладом графіка Г.Нарбута та монументаліста М.Бойчука Є.Сагайдачний глибоко поринає в скарби українського мистецтва, вивчає старовинні розписи, народну вишивку, килими тощо.

«Російські художники-педагоги, що працювали в КХІ з 1926 до 1930 року, зробили вагомий внесок у розвиток української художньої освіти. Однак варто наголосити, що головна роль у перебудові належала українським митцям. Педагогічні методи, розроблені і впроваджені В.Меллером, О.Богомазовим, Є.Сагайдачним, Ф.Красицьким, М.Беренштейном та К.Єлевою, мали вирішальне значення у викладанні формально-технічних дисциплін» – пише О.Ковальчук. (64, 24)

Київський період був складним у житті і творчості Є.Сагайдачного. Це були 30-ті роки, викладачі-професори художнього інституту, які не вписувались в офіційні догми номенклатури піддавались переслідуванню. Така доля не оминула Є.Сагайдачного. Його перевели у Луганськ для викладання художніх предметів на організованому робфаку для підготовки вступників у Київський художній інститут. Далі він працює у художньому технікумі Дніпропетровська, потім знову повернувся у Луганськ, де викладав ескізне рисування у педагогічному інституті, виконував художнє оформлення до підручників ботаніки та зоології, ще працював методистом в Будинку народної творчості. У 1944 році після звільнення Луганська від німецьких фашистів Сагайдачний працює керівником художніх гуртків у Будинку піонерів. Опісля - на роботі методиста в Будинку народної творчості у Чернівцях на Буковині.

Після другої світової війни для Є. Сагайдачного та його дружини настає великий творчий період, який триватиме багато років невтомної захоплюючої праці. Цей період (назвемо умовно його «косівський») розкриє художника-професора ще в одній цікавій іпостасі.

Збиранню творів гуцульського народного мистецтва Є.Я.Сагайдачний присвятив п'ятнадцять років свого життя. До кожної речі, бодай і найменшої, прив'язувався, як до живої істоти: міг напам'ять її на-

малювати, а вже потім розповідати про неї цілі години. Цінним та цікавим для Сагайдачних був Косівський ярмарок, який виявився живим музеєм, де художник міг робити зарисовки одягу гуцулів, предмети вжитку, ремесло тощо.

Саме барвистий Косівський ярмарок став для нього пізнанням етносу цього краю. Дружина художника – Зоя Антонівна була ерудована, займалася біологічними науками, вивчала природу, ботаніку Покутсько-Буковинських Карпат. Вона підтримувала дружні стосунки з лісництвами регіону, допомагала їм у класифікації комах, рослин.

Будучи художником-етнографом за покликанням та глибоко оцінюючи значимість заповідного гуцульського краю в цілому, Є.Я.Сагайдачний зобов'язав дружину займатися зарисовками народного традиційного одягу на прикладі знаменитої Олени Кульчицької. Зоя Антонівна Сагайдачна, прислухавшись до настанови чоловіка, гідно продовжила розпочату О.Кульчицькою працю. (21, 59) Захоплена цікавою творчою роботою, Зоя Сагайдачна виконала понад сто багатоманітних зарисовок кептарів з кількох сіл Гуцульщини, які вирівнюються своєю барвою, рисунком, композицією.

Подружжя Сагайдачних за кілька років перебування на Гуцульщині збило унікальну колекцію народних ремесел та старожитностей. Не всякий музей, не кажучи про приватні колекції, міг похвалитись такою популярністю, як зібрання Євгена Сагайдачного, він замальовував писанки, різьблення; по дереву, мосяжні вироби, його бентежила форма керамічних виробів, не минав також вишивки, ткацтва, килимарства, народної гуцульської ноші.

В усі пори року, а найбільше влітку, до нього приїжджали десятки художників, мистецтвознавців, студентів з усіх кінців колишнього СРСР: з Москви, Києва, Єревана, Риги, Талліна тощо.

Його квартира, де містилися скарби гуцульського ремесла, була своєрідною. Відвідувачі не просто цікавилися: експонатами, вони шукали в них щось для себе особисто, для власного творчого зростання. Міністерство культури СРСР зняло документальний фільм про зібрані скарби подружжя Сагайдачних

Через кілька років по смерті Є.Я. Сагайдачного (1969) у Косові був відкритий музей народного мисте-

цтва і побуту. Через рік він став відділом Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини, був розташований в інтер'єрі Москалівської греко-католицької церкви св.Василія, зараз па другому поверсі «Рабинового муру». Тепер він називається Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини, варто музею присвоїти ім'я Євгена Сагайдачного.

Є.Я.Сагайдачний – знаменита постать в українському мистецтві та культурі ХХ сторіччя. Потужний внесок Є.Сагайдачного в українське мистецтво та культуру заслуговує високого поцінування, його ім'я достойно вписуємо в літопис української культури.

Творче середовище (М.Бойчук, В.Татлін, П.Голубятников та ін.) сформувало в особі Є.Сагайдачного прихильність до мистецької особистості М.Бойчука, а значить, і об'єднувало їх: повсякчасне прагнення – на інтуїтивному, підсвідомому, менталітетному, рівні – до виявлення національної самобутності художнього образу чи образів до виявлення національно-диференційованого, як і вміння репрезентативно інтегрувати його в європейську культуру. Це було властиве не тільки універсуму таланту Михайла Бойчука, чи Євгена Сагайдачного, чи Анатолія Петрицького, – а всім тим творчим особистостям, які на початку ХХ сторіччя творили українське Відродження. Певний тип митця, який рухав місією мистецтва в житті народу, своєї творчості. І погляд на себе, як на свого роду жерця, володаря в царстві духа, пророка, якому дано відчувати незбагненне для інших, відслонювати в малярських образах глибинний, прихований сенс життя. Такого роду самосвідомість Євгена Сагайдачного яскраво вираховується в його малярських, графічних та скульптурних творах.

Символічне, міфологізоване мислення художника було своєрідним вікном у безконечність, дозволяло йому охопити широке коло масштабних за думкою тем суспільного і філософського звучання.

Знак безконечності, невичерпність, гармонія і рухлива вічність – постійні складові мистецтва Євгена Сагайдачного. Образотворчі твори художника переконливі, авангард у своїй основі лабораторний, у вічному пошуку... Сагайдачний намагався поєднати небо і землю, світло і тінь.

У чому ж виявлені філософічність, життєтворчість і експресивність мистецтва художника? В асоціатив-

ності його мислення, в асоціативності його образності, в організації площини твору – в її багатовимірності, колірній активності, в монументалізації активізованої, актуалізованої форми – у зміщеннях, логічній деформації, невпинній грі світлого і темного, теплого й холодного, в густих фарбах психології змісту, в бажанні осягнути глибини праоснов.

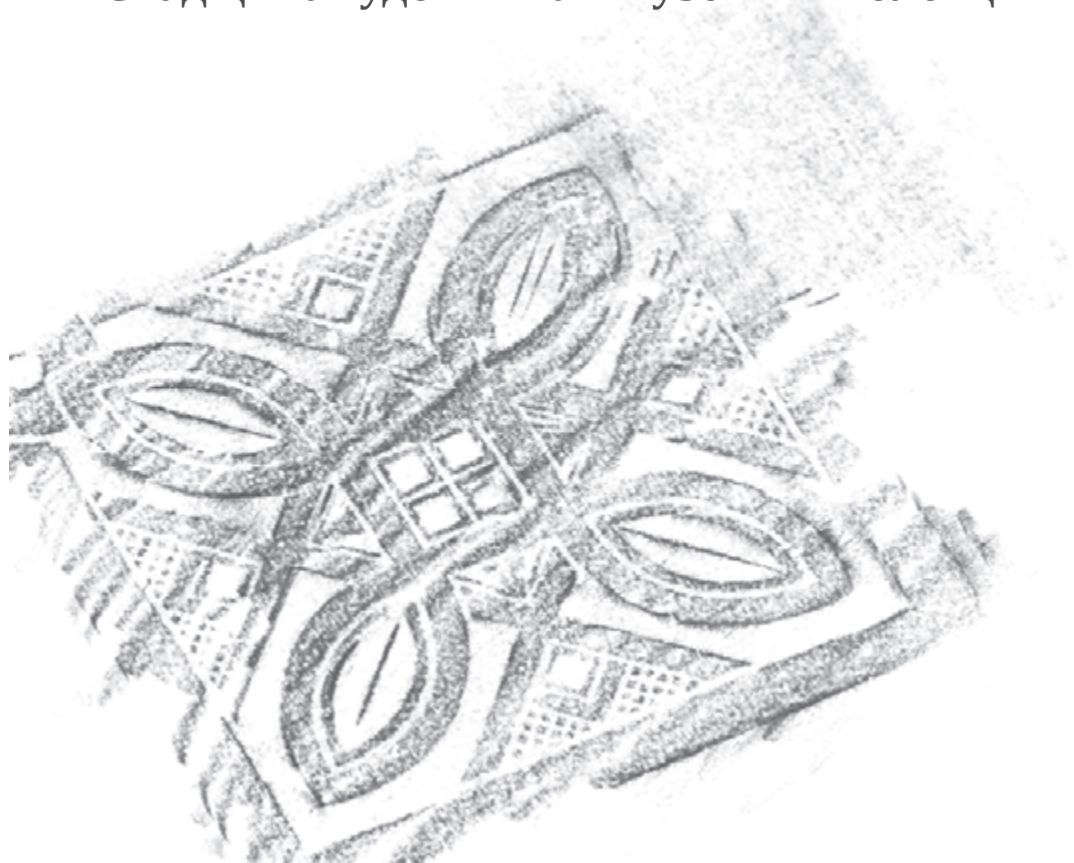
Найвищим мірилом життя будь-якого цивілізованого суспільства є морально-духові цінності, для прикладу: віра у справедливість, совість, честь – знані, як категорії духовності та внутрішньої культури. Не випадково Михайло Бойчук на світанку райдужних й багатообіцяючих років творення української суверенної державності і згодом, в перші роки існування Радянської України, у загальнонаціональному піднесенні, так званому „українському Ренесансі”, відчувши актуальність монументального мистецтва в формуванні духовності людини 20-30-х років ХХ сторіччя, звернувся у своїй повсякденній творчій та педагогічній праці до витоків і виявів української національної культури – до монументального мистецтва Візантії, народного малярства, фрески, іконопису, мозаїки, книжкової графіки, до ґрунтового проникнення в структуру пластики, законів виявлення її в найрізноманітніших матеріалах (дерево, глина, вовна, скло, метал), до освоєння мистецьких надбань професійного малярства, особливо італійської школи.

Є.Сагайдачний залишився послідовним, потужним послідовником і носієм глибоких тенденцій у мистецтві, започаткованих М.Бойчуком. Коштовні надбання художника-педагога, етнографа, популяризатора, збирача і хранителя скарбів народних полягали у зверненні до найповнішого спектру історії, флори і фауни. У постійному творенні і заняттях духовних, глобальному самопізнанню.

Творчість Євгена Сагайдачного – інтелігентне намагання осягнути, зрозуміти, відтворити, донести до глядача, оце високе розуміння обов'язку просвітити, змінити на краще, українська ідея – українська духовність.

Є.Сагайдачний сповна виконав свою земну місію, залишив косів'янам свій скарб, унікальну колекцію зібраних народних ремесел, яка є серцевиною Косівського музею народного мистецтва та побуту Гуцульщини.

Спадщина художника в музейних колекціях

Щедра та багатоманітна мистецько-етнографічна спадщина Євгена Сагайдачного розпорошена по всій Україні. Малярські художні твори зберігаються в Національному художньому музеї України (м.Київ), Львівській картинній галереї (м.Львів), Косівському музеї народного мистецтва та побуту Гуцульщини (м.Косів) і приватних колекціях Марти Токар та Романа Фіголя (м.Львів), М.Грепмеяка (с.В.Березів, Косівського р-ну Ів.-Франківської області).

Деякі твори Є.Сагайдачного, виконаних близько 1920-тих років, що зберігаються в НХМІ (Київ) засвідчують про велике знання і вміння конструктивної побудови форми на площині. Назви робіт, виконаних в 20-ті роки ХХ сторіччя також висвітлюють індивідуальний підхід автора до відображення життя та побуту народу.

Композиційна схема картини «Вулиця» (бл. 1920 р. картон, темпера) (Іл.1) відтворює сюжет буденного людського життя. Сувора монолітність фігур викликає асоціацію з народним примітивом. Завдяки сміливій стилізації, вдало знайденій колористичній гамі, твір має монументальний характер.

Художник в 1911 році у Львові зближається і пізнає творчий метод М.Бойчука. Така подія справила переконливе враження на світоглядні та мистецькі позиції Євгена Сагайдачного, в переважній степені зумовила спрямування в його творчій долі.

Художник глибоко занурюється в корені української ментальності епосу. Євген Сагайдачний вправно оперує архетипом українського фольклору, втілює в образах картини «Бандурист» (Іл.4). Автор створює цілком нові образи, оперті на новітні досягнення в ділянці форми, композиційної схеми, колористичної гармонії.

У композиції твору «Молодиця» (Іл.2) вдало поєднано традиційну образотворчу форму з авторським відчуттям вимог епосу. Велична простота образу жінки передана засобами пластичної форми без психологічного загострення й сюжетної розгадки.

У творі «За водою» (Іл.3) відчутний камерний мотив з великою силою узагальнення, умовності і стилізації. Космічно-абстрактна композиція: чудернацький ландшафтний стафаж, дівчина з коромислом — стилістика, народжена знаннями народної картини, іконопису, органічна об'єднана з тематикою.

Головним виражальним засобом у згаданих творах залишається умовна лаконічна лінія, своєрідна живописна мова, яка підкреслюється органічним вибором композиційних схем і тем. Широке використання асоціативних можливостей ліній, їх символічного підтексту констатує про зв'язок між настановами бойчукізму і творчими експериментами митця.

Станкові мистецькі твори художника, виконані в 1920-ті роки в техніці яєчної темпері, засвідчують про самотність відображення автором сюжетів народного життя. (80.-С.220) Власне, твори життя, які зберігаються в Національному художньому музеї України (НДФ НАОМА), наділені такими характеристиками, як відомо з усіх проаналізованих публікацій Є.Сагайдачного, оскільки спадкоємців у Сагайдачних не було, колекцію, що залишилася без нагляду, перенесли в приміщення недіючої церкви в колишньому передмісті Косова — Москалівці. Тут, на її основі з ініціативи творчої інтелігенції міста вирішили створити музей. (34,3)

Серцевиною новоутвореного музею (КМНМППГ) стала унікальна домашня колекція Сагайдачних. Тепер у фондах КМНМППГ зберігається понад дві тисячі творів художника, більша частина їх виконана на Гуцульщині.

В поле наукового обігу залучено 78 кращих мистецьких творів, виконаних Є.Сагайдачним в період між 1920-ми та 1961-ми роками з різних тематик та багатоманітних техніках. Спробуємо детальніше проаналізувати ці твори.

Ретельно вивчаючи станкові твори такі як «Соломорізка» (Іл.5), «Мрії» (Іл.8), «Сім'я» (Іл.3), «Сільський краєвид» (Іл.14) виконані художником в графічній техніці, де свої умови диктує матеріал. Є.Сагайдачний застосовує темні (чорні плями) та чорноштрихову техніку (Іл.13,14), врівноваження композиційної схеми, навіть центральність композиції (Іл.8), виображає її риси монументальності, а основне — духовності. Мотив досвідченого впевненого рисунку розвивається в «Соломорізці» (1920р.), що засвідчує досягнення в його творчих шуканнях образу й форми. Тут у простій, але конкретно виразній лінії він підносить вищу форму опосередкованого сприйняття, тяжіння та кришталеві прозорості повітря, а також майстерно урівно-

важує всі елементи композиції. В творі «Сім'я» (Іл.13) художник досягає лаконізму у використанні плям, ліній і штриха; чоловік схилив голову, а рукою опирається на поручні, монолітно зображена жінка з дитям на руках з ледь похилою головою. Так само вирішується проблема тяжіння і повітря, з допомогою якої створюється привабливий та гармонійний ним сюжет народження родини. Композиція просякнута гармонією краси, мелодійністю лінійних ритмів, створює враження ліризму, величі декоративності образів.

Композиція «Сільський краєвид» (1920р., Іл.14) відзначається віртуозністю й майстерністю техніки виконання й простотою сюжету. Тут автор відверто демонструє власний, особливий, притаманний лише йому стилевий підхід в інтерпретації баченого. Цей твір Сагайдачного близький до найглибінніших основ народного мистецтва.

Загалом у згаданих творах не губиться сила емоційного притихлого впливу, а навпаки, вражають узагальнені силуети (Іл.13), фактурне багатство, різноманітність ритмів.

Композиційна побудова твору «Мрії» (Іл.8) не позбавлена впливу раннього кубізму, хоча її стиль базується на архаїчній формі давньоукраїнського мистецтва, поборюючи натуралізм і змагаючи до простоти форми і ліній підданих приматові графічної майже центральної гармонії. Сагайдачний як вдумливий художник, в своїх прекрасних творах 20-х років ХХ сторіччя помітно наближається до декоративності й посилення монументальності, велично відчуває значущість всього що відбувається. Образи створює не лише завдяки узагальненості форм, збільшеному масштабові жіночого образу (Іл.8), масивності й міцності його статури, але й завдяки внутрішньому станові.

В колекції КМНМПГ знаходиться кілька портретів 1920-х років, з котрих найпривабливішими є «Портрет Галини Петрашевич» (Іл.6), званого скульптура та учениці Є.Сагайдачного і «Голова старого» (Іл.7). Згадані портрети виконані на папері олівцем, аквареллю й тушшю.

В «Портреті скульптора Г.Петрашевич» (Іл.6) передано намагання художника узагальнення форм та лаконізм образотворчого вислову. В рисунку панує чітка лінія, яка не лише увиразнює реальні форми обличчя, а й утворює враження об'єму. Талант синтетичного

сприйняття навколишнього оточення поєднується з навиками виобразити конкретне, особистісне економними засобами — точною, віртуозно-виразною лінією.

Образ старого сповнений внутрішньою зосередженістю і, водночас, меланхолійною напруженістю (Іл.7). Темна кольорова лінія плавно огинає обличчя чоловіка, обрамлене ріденьким волоссям на голові, рясною бородою з вусам. Погляд синіх очей відвертий, безпосередній. Сагайдачний у цьому портреті свідомо уникає психологічного аспекту, шукає більш узагальненої подачі. Колір очей аналогічний кольоровій плямі бороди, вусів та волосся голови старого. Акцентування художника на холодній синюватій гамі зустрінемо на автопортретах, виконаних Євгеном Яковичем в останній творчий період у Косові. Жвавий контур, що підкреслює будову голови старого, особливо частини високого чола, вдало знайдені кольорові і графічні співвідношення засвідчують прагнення Сагайдачного розложисто застосувати можливості обраного матеріалу.

За висловом професора В.А.Овсійчука: «...український народ здобув перемогу у революції, це спонукало митців шукати такі художні засоби, якими можна було б відтворити епос свого часу. З'являється в українському мистецтві прагнення до монументального стилю на засадах опрацьованої культурної спадщини». (16,116)

Наприклад, «Трипілля» (Іл.9), «Декоративний краєвид» (Іл.10), «Яр» (Іл.11), «Етюд» (Іл.12), «Краєвид на річці» (Іл.15) та «Декоративний краєвид» (Іл.16), виконані в техніці акварелі і туші, свідчать переконливо й фахово про вплив на творчість Є.Сагайдачного етичного імперативу М.Л.Бойчука. Пейзажний жанр, як найпоширеніший і наймобільніший, став для художника засобом для експериментаторства для пошуку свіжих образів і емоційних зворушень. (42, 22)

В таких працях як «Трипілля» (Іл.9), «Декоративний краєвид» (Іл.10) та «Краєвид» (Іл.16), показово засвідчується прагнення художника до декоративно-узагальненого трактування природного середовища, не загубивши при цьому національного характеру мотиву. Це своєрідна, особлива подача власного ставлення до природи, до навколишнього світу. Обрані теми художник розкриває повільно, урочисто і не до кінця, для прикладу в творах «Яр» (Іл.11) та «Етюд» (Іл.12).

Глядач має завершити сам самостійно сповідь, котру доносить митець. В згаданих творах художник продовжує поєднувати конкретний сюжет монументальною барвою композиційної схеми та образотворчої форми.

Кольорова гама творів проста й лаконічна. Форма аскетизовано-умовна, в композиції відсутні дрібні деталі, колористичне вирішення гармонійне, виважене, опирається на замкнену локальність кольорових поєднань. Тут варто пригадати, що в добу «соцреалізму» багате українське мистецтво було спрIMITизоване і прибрало солодкаво-сентиментального забарвлення. Було втрачено основні стильові риси народного мистецтва. Художник-авангардист зрозумів це і створив низку нових оригінальних творів, в основі яких лежить глибоко ним знана і творчо переосмислена українська минувшина.

Безумовно, в творах Сагайдачного, виконаних у 1920-х р.р. простежується вплив і захоплення кубізмом, а особливо творчістю французького художника А.Дерена, яка була драматично-напружена й героїкомонументальна. (42.-С.22) Саме у середині 20-х років ХХ ст. в Євгена Сагайдачного виникла необхідність ввести стихійний динамізм у величний образ природи.

Такі художні твори, як «Яр» (Іл.11), «Краєвид на річці» (Іл.15) та інші, виконані в цей період, розкривають таку стильову рису художника, як спроба філософічно охопити нові художньо-естетичні засади, не властиві українському мистецтву в цілому. Дуже чітко звучить мова символу, навмисне перебільшення, теплі яскраві кольорові акценти в маленькому шедеврі «Чоловік з конем» (Іл.17). Узагальненими формальними засобами художник передає особисті хвилювання.

Інтелектуальний рівень та філософічність його шляхетної Душі дали змогу зберегти свою індивідуальність та виявитись у творах 1920-х років, які донесли його власний мистецький світ. Малярство Сагайдачного явно тяжіє до монументалізму з його приматом фігуративності і спрощених форм, до їх плоскісної передачі, як в іконі, забарвлених сильними контрастними кольорами.

Образ, створений художником в творі «Чоловік з конем» (Іл.17), чарує легкістю передачі звичайного сюжету символами і натяками, єднаючи органічно реальне з надреальним. Лінія рисунку, що творить скелет-структуру композиції, тяжіє до реальних форм,

натомість хвиля кольорів заливає площини, незважаючи на контури рисунку, керується вимогами власної гармонії.

Особливою душевною теплотою переповнені твори «Станиця Митякінська. Хата» (Іл.18), «Кущ» (Іл.20) та «Квіти на столі» (Іл.22). Художник сміливо вибирає цікаві сюжети із повсякденного життя, передає аквареллю настрої, власний погляд і сприйняття. Наче звичайна хатинка, лише фігура жінки з коромислом на передньому плані, телятко, собачка, кури надають творові життєвої свіжості (Іл.18). На дальньому плані видніються бані храму, які увиразнюють притишену велич й могутню вагомість. Ніжний дотик до величної природи відчувається в композиції «Кущ» (Іл.20). Весна, цвітіння вербового куща, проростання трави — все це віщує пробудження і буяння природи. Кольорова гама врівноважена, зелена травичка й жовтуватий цвіт куща ненав'язливо підкреслюють ніжне загальне кольорове тло.

Цікавою знахідкою в плані композиції та колористичної гри є твір «Квіти на столі» (Іл.22). Перед глядачем постає фрагмент пульсуючої природи, кімнатні квіти, акваріум з рибками. Стихійний уривок важливих моментів побуту художник відобразив зі своєрідною життєвою чутливістю.

Інший настрій навіває композиція твору «Грибник» (Іл.24). Логічна композиційна схема, сидяча фігура грибника уособлює підпорядкованість людини величі царства лісу. Мовчазні дерева вибудовані як суворе військо й безпечне перебування на світі.

Гармонійна гра тонких ліній рисунку доповнюється обмеженою, стриманою кольоровою гамою, побудованою на нюансних співставленнях теплих і холодних тонів.

Є.Сагайдачний постав у творчому світі як неперевершений анімаліст. В цій ділянці він дає волю вмінню втішатися, спостерігати життя тварин й птахів в навколишньому природному середовищі. Цікавими в цьому плані є «Гуси» (Іл.26) і «Ставок на Луганщині» (Іл.25).

Темні лінії, що підкреслюють силует та форму гусей, створюючи своєрідний візерунок, що означає тіньові місця, поряд із введенням більш інтенсивних фарб (червоної, синьої). Ескізність виконання надають його малюнкам свіжості, безпосередності, влас-

ного гумору та щедрої посмішки. В згаданих творах Є.Сагайдачного проступає декоративно-площинне рішення.

Твір «Околиці Луганська» (Іл.27) презентує художника як делікатного чутливого колориста. Вміло передано землю, з якої виростають дерева, багатоманітними відтінками зеленого кольору відображено вічну пульсацію життя.

Малярські і графічні етюди, виконані Євгеном Яковичем на Луганщині є окремим періодом в його творчому житті і засвідчують про мистецькі уподобання, безконечні щоденні експерименти, пошуки. Зоя Антонівна, помічниця і супутниця життя художника, згадує: «Ріка Донець та ліс були за 16 кілометрів від Луганська, й ми кожного вихідного вирушали вдосвіта пішки, бо дачних поїздів на початку тридцятих років там ще не було, і ввечері поверталися додому... Євген Якович робив акварельні етюди, а іноді й писав олією» (17, 102) «...і скрізь користувався вільною хвилиною та робив ескізи». (17, 103). І, далі цитую З.А.Сагайдачну: «Багатоголосний гімн весні чується з усіх кутків світу. Євген Якович працює аквареллю. Тішиться всіма звуками пернатого світу, римується всіма проявами весни, вдихаючи свіжість, він упевнений, що скрізь і завжди можна знайти красу, але далеко не всі її бачать, а він її бачив, глибоко відчував і щоразу знаходив у ній щось нове...» (17, 103)

Роботи, виконані Сагайдачним на Луганщині, збереглися фрагментарно. У фондах КМНМППГ знаходяться ті вцілілі етюди, частину з них залучено в поле наукового обігу. Це такі твори, як «Станиця Митякінська» (Іл.18), «Кущ» (Іл.20), «Краєвид на Луганщині» (Іл.19), «Хлоп'ята» (Іл.21), «Квіти на столі» (Іл.22), «Луганськ» (Іл.23), «Грибник» (Іл.24), «Ставок на Луганщині» (Іл.25), «Гуси» (Іл.26), «Околиці Луганська» (Іл.27), «Дівчина в халаті» (Іл.28), «Ріка Донець» (Іл.29), «Краєвид на Луганщині» (Іл.30). Всі вони виконані на папері олівцем, аквареллю, тушшю, темперою. Твори, виконані в техніці олійного живопису втрачені, тому судити про їх мистецьку вартість не доводиться.

Цей відповідальний і об'ємний пласт став добрим злетом для ознайомлення та проникнення в малярне вміння Сагайдачного. Визначити свої творчі пристрасі Є.Сагайдачному допомагали гра уяви і реальність, що найбільше сприяла пізнанню краю, в якому приймало-

ся мешкати, а також пізнанню самого себе. Аналізувати луганський період допомагають твори, виконані Сагайдачним, з яких бачимо, що він оперував лінією, кольором вільно і просто. З властивою йому життєвою чутливістю, шукав і знаходив гармонію кольору.

Окрему групу в мистецькій спадщині Є.Я.Сагайдачного, виконаній на Луганщині, становлять портрети дітей. Ця група представлена двома творами: «Хлоп'ята» (Іл.21) та «Дівчинка в халаті» (Іл.28). Особливо приваблює викінчений твір «Дівчинка в халаті» (Іл.28), в якому образ дівчинки перегукується з твором П.Пікассо (1881-1973) «Старий жебрак з хлопчиком» (1903 р.). В даному випадку композиція однофігурна. Фігура дівчинки добре закомпонована на форматі, колористичне вирішення композиції в жовто-охристій гамі забарвлення. Живих прототипів цього персонажу Сагайдачний міг неодноразово спостерігати і фіксувати в студентській гущі. За допомогою лінійно-пластичних засобів художник підкреслює і граничну вишнєність персонажу, майже бездиханність героїні і її одухотвореність. Фігура монументально нерухома, але безпечний ритм ліній надає їй емоційну напругу і внутрішню динаміку. Дівчинка замкнута і охоплена сумними роздумами: очі дівчинки наповнені смутком і вдивляються в навколишнє оточення, її лице здається величним і загадковим, подібним до лика статуї. Сагайдачний вмів користуватися символами самого мистецтва, щоб проникнути у внутрішню сутність людей.

Ця композиція є унікальною в творчій спадщині художника. На гладенькому тлі чітко виділяються контури фігури дівчинки, які нагадують окреслення романської та готичної скульптури.

Фонди Косівського музею народного мистецтва та побуту Гуцульщини мають невелику частку творчих праць Сагайдачного. За часи перебування в Луганську, Дніпропетровську, митець створив величезну кількість художніх творів в техніках акварелі, кольоровій туші, темпері. Гідно й сміливо представляв власні твори на першій художній виставці (живопису, графіки) художників міста Луганська, яка була відкрита 27 жовтня 1934 року. Брав активну участь у першій обласній виставці робіт художників Донбасу, яка проходила в м.Сталіно (Донецьк) в 1935 році. Мистецькі твори, виконані Сагайдачним в цей період істотно відрізняються від тих, котрі були створені на початку 1920-х років.

Участь у двох згаданих виставках була кінцевою, більше ні разу Є.Сагайдачний офіційно не показував свої роботи. Він потрапляє під ярлик «формаліста» і до кінця життя художник позбавляється нормально-го життя та праці. Чим більше звужувала тоталітарна машина зовнішній простір, тим більше Є.Сагайдачний розширював внутрішній, безтілесний простір своїми мріями, всебічною творчістю, безмірною любов'ю до природи.

Диявольська винахідливість Сталіна ґрунтувалася на усвідомленні небезпеки внутрішнього простору як невичерпного резерву життестійкості.

Вивчаючи мистецькі праці Євгена Сагайдачного, виконані на Гуцульщині, одразу відчуваєш енергетику духу творця, занурення в гущу горян, з їх барвистим одягом, унікальним побутом, оригінальною звичаєвістю.

Розглянемо деякі твори із серії «Косівський базар», виконані Євгеном Яковичем в кінці 1940-1950 р.р. Він широко використовує можливості акварелі, кольорової туші, а також працює в своєрідній авторській техніці.

Цикл творчих робіт «Косівський базар» (понад сто одиниць) розпочнемо з замальовки (Іл.32), де розгортається велелюдний гурт горян, котрі відображені художником в процесі базарювання. Всі персонажі об'єднані колоритом, загальним мотивом, проте фігури на передньому плані опрацьовані детальніше.

Декоративність та етнографізм підсилюється реально знайденими рисунками постатей та колористичною гармонією традиційного строю на них. Також тут проглядається характерна для бойчукістів гротескність. Уміння синтетичного сприйняття світу поєднується з навиками відобразити загальне, конкретне, підсилити виразною лінією. Плавними акварельними переходами, кольоровими нюансами, художник моделює фігури, надає їм містичного звучання.

Наступна зарисовка із циклу «Косівський базар» (Іл.35) демонструє зимову пору. Рівномірно закомпоновані фігури на другому плані, розтяжкою акварелі виліплені постаті, головне підкреслено лінією. На передній план винесені парно запряжені коні, з опущеними до землі головами. Зберігається до узагальнення, лаконізм, панує повсюдно лінія, яка не тільки окреслює реальні анатомічні форми коней, а створює

враження об'ємності. Так саме передано конструкцію саней, упряж. Художник зафіксував окремий психологічний момент, можливо момент невдалого торгу. У всякому разі відчувається настрій зображеного сюжету, ощадним образотворчими засобами митець зумів змалювати сценку з життя горян.

Етюд (Іл.36) випромінює щиру посмішку митця, при спостереженні гамірної сцени з того ж таки косівського ярмарку. Біля коліс підводи чоловік намагається впіймати домашню тваринку, котру очевидно, придбав щойно. Одяг чоловіків і жінки на першому плані, передано локально і цільно: від взуття до головного убору. Присутня у творі якась особлива відповідність. Навіть найменші деталі (нога чоловіка на колесі) засвідчує про статичність зображуваного.

З.Сагайдачна згадує: «Базар в перші роки, коли ми приїхали, скидався на етнографічний музей. Багато гуцулів та гуцулок мали на собі червоні сардаки, обшиті яскравими шнурами і з великими різноколірними китицями із вовняних ниток спереду сардака; на всіх були кептарі, гарно оздоблені кольоровим сап'яном та різноколірними вовняними шнурами, сорочки, вишиті густим геометричним узором. Сагайдачний навчився розрізняти одяг та вишивки із кожного села і неабияк дивувався гуцулів, коли говорив звідки вони...» (17, 106)

Пояснення зображених людей зі спини дає знову ж таки З.Сагайдачна: «...Деякі з гуцулів із забобонності боялися бути нарисованими і поверталися спиною, але це не бентежило Євгена Яковича (однаково натура), і він продовжував зарисовувати, звідси в нього багато ескізів із спини...» (17,106) Буваючи часто на косівському ярмарку — а це був своєрідний клуб, бо саме на ярмарку горяни зустрічали своїх знайомих та родичів із різних далеких сіл.

Далі цитуємо З.А.Сагайдачну: «Євген Якович почав систематично відвідувати щотижневі базари, робив натурні зарисовки з гуцулів, зарисовує також хатніх тварин, котрих приводили на базар продавати. Узимку рисовав, поки залякли...». (17,105)

Кожного тижня із Буковинського краю на Косівський ярмарок приїжджав сліпий лірник. Сагайдачний довго простоявав біля нього, слухаючи гру на лірі та старовинних пісень, який той співав речитативам (17,106).

Особливою теплотою й любов'ю проникнута ак-

варельна праця «Жінка з вівцями» (Іл.38), виконана в кінці сорокових – п'ятдесятих років ХХ сторіччя.

В цій композиції вирішення відчуте художником до найдрібнішої деталі: жінка відображена у гуцульській традиційній ноші, сидить в позі глибокої задуми, підперши рукою голову. Одна із трьох овечок підняла насторожено голівку, ніби розділяє думи своєї господині. На ледь зеленому тлі наче хаотично розміщені фігура жінки і овець, і, разом з тим, поєднує об'єднуючий мотив. Це земля – на якій всі вони живуть, споріднені, нероздільні з нею.

Етюд (Іл.39) також вирізняється чіткістю та простотою композиційної схеми. В даній ситуації художник, користуючись законом повітряної перспективи, обмеженими образотворчими засобами розповідає глядачеві якийсь ніби повсякденний сюжет. Помимо лаконізму та умовності відображення, можна визначити, що на дворі зима, площа спеціальна залишена чистою, не залитою аквареллю. Зображені жінки ведуть не зовсім спокійну бесіду, це підкреслено такими деталями: беаги лежать на снігу; баранчик, котрий стоїть поміж них, від нудьги схилив голівку, жестом руки однієї жінки, і опущені складені руки другої жінки, яка слухає. Замикає композицію дальній план, на якому відображена церковця з суміжними будівлями. Архітектурна споруда зображена ніби натяком, проте в ній виразно проглядають конструктивні деталі п. Св.Василія, що на Москалівці (Іл.39).

Є.Сагайдачний своєю серією «Косівський базар» назавжди увіковічнив барвистий, соковитий ярмарок у Косові. Буквально до 1970-х р.р. це було справжнє традиційне дійство, яке на превеликий жаль, сьогодні придбало абсолютно інше обличчя. Для нього Косівський ярмарок став живим музеєм, де він виконував зарисовки народної традиційної ноші гуцулів, реманент, світських тварин, яких привозили для продажу на базар. Сагайдачний дивним пензлем виразив своє слово про горян. «Співучим якимось, тонким, ліричним, і водночас, по – сучасному декоративним» - так охарактеризував його працю Р.Федорів в своїй документальній оповіді «Танець чугайстра»(21, 88).

«Євген Якович робив зарисовки гуцульської архітектури ... зарисовував дерев'яну архітектуру церков, дзвіниць, колодязів, воріт, гуцульські прості меблі...», - згадує Є.А.Сагайдачна(17, 109). До цієї ділянки, упо-

добаної художником, належить група творів, таких як «Етюд» (Іл.39), «Хатинка в лісі» (Іл.41), «Хати» (Іл.42), «Кучера Андрія Юрука» (Іл.46), «Дзвіниця в Городі»(Іл.70), «Краєвид» (Іл.75) та багато інших цікавих, оригінальних творів.

Для прикладу, «Хатинка в лісі»(Іл.41) змальована посеред буйної зелені дерев, під рівномірним синюватим небом. Головним в композиції є дерев'яна хатина, в якій з точністю передано конструкцію будівлі, покрівлю, віконні і дверний прорізи. Зацікавлення художника акцентовано на конструктивній побудові, а кольористичне середовище лише підсилює величне звучання побудови самотньої хатинки.

Подібний настрій звучить в композиції «Хати»(Іл.42), де також головна увага відведена конструктивній побудові хат та дерев'яної огорожі, погляд зосереджений на покрівлю дахів гонтою, ретельно відображено конструкцію цегляного комінка, як основної деталі в житловій споруді.

Праця «Кичера Андрія Юрука»(Іл.46) – це демонстрація художником глибинного проникнення в культурний простір патріархального Прикарпаття з особливою увагою до національної тематики, зокрема, та національної архітектури. Висока ерудиція, індивідуальне сприйняття світу, національна самовідданість художника, спонукали його представити прадавню гуцульську житлову архітектуру в своєму художньому баченні, сучасному і зрозумілому епосі. Напевне художник, з властивим йому комплексним етнографічним підходом, виконував зарисовки в середині будівлі, тому що на передній план навмисне винесено фрагмент художньої різьби сволока (Іл.46).

Серед краєвидів Є.Сагайдачного вирізняємо зображення архітектурних мотивів (Іл.70,75), як сповнені душевного тепла і якогось особливого настрою.

На своєму творчому шляху мистець безліч разів звертався до краєвиду, який згодом ледь переважає в його творчості. В них відчувається зримо оптимістичний, життєствердний характер Євгена Сагайдачного (Іл.76,77). В кінці 1950 – х р.р. з'явилися «Зима. Косів»(Іл.77); «Краєвид»(Іл.75), «Зима в горах»(Іл.71), «Соколівка. Зима»(Іл.72), «Без назви»(Іл.48) та інші цікаві мотиви природи, де увиразнюється з монументалізованістю, яка вже ніколи не стане визначальною у творчих шуканнях художника. Велична приро-

да Гуцульщини сприяла цьому. Створені художником краєвиди, невеликі за розміром, іноді панорамного характеру(Іл.71), (Іл.75).

Найбільше етюдів цього часу, створені технікою акварель, туш. Туш художник використовує в моментах, коли є необхідність у вираження, підкреслення чогось важливого. Поки твори, як «Зима. Косів»(Іл.77), «Зима в горах»(Іл.71), «Соколівка. Зима»(Іл.72) та «Без назви»(Іл.48) є узагальненим образом гуцульської зими, сповнені глибинним внутрішнім підтекстом. В них все звичайне, безпосереднє, а одночасно в згаданих працях все осмислене, продумане до найменшої деталі. Складається враження, що ці акварельні етюди Сагайдачний створив одночасно, на одному подиху. У моєму сприйнятті Є.Сагайдачний – реаліст з великою, щирою, емоційною душею, вихований на любові до природи, до малярського письма, новаціях плерного творчого мислення.

Знаменитий професор В.А.Овсійчук, аналізуючи косівський період творчості Сагайдачного у своїй об'ємній статті «Художник Євген Сагайдачний» констатує: «Він зміг сказати про гуцулів своє слово. У численних зарисовках, акварелях художник не прагне до картинності, до красивості, а навпаки, уникає найменшої поверхової констатації. Можливий при зарисовках етнографічний характер зображення зникає, із малюнків Є.Сагайдачного не вивчиш гуцульської ноші...»(16,116)

Дозволю собі трішечки не погодитися з думкою професора. Галерея жіночих і чоловічих портретів, створених Сагайдачним в косівський період, засвідчує мистецький дар художника проникнення у внутрішній світ натури, відтворити її в певному ракурсі, зобразити традиційний головний убір, та навіть гуцульську ношу, якщо зображується півпостать. Прикладом цього можуть бути портрети чоловіків (Іл.57, 58, 59, 60, 54, 56, 55, 62, 63) та жіночі портрети (Іл.49, 50, 52, 61). Безумовно, у центрі роздумі в життя постійно перебуває людина в контексті її контактів з іншими людьми то вічному протистоянні Космосу. Героями творів Сагайдачного є конкретний у національному, класовому та історичному вимірі персонаж, людина як така, у процесі свого безперервного становлення, тобто сам осмислення та осмислення світу навколо себе.

Мимо всього, зарисовки Сагайдачного мають етнографічний аспект зображення, з якого можна багато

навчитися(Іл.49).

Сагайдачний може на кожній зарисовці занотовує основні дані про портретованого(Іл.51, 57, 58, 59, 60, 62). Особливо цікавими та етнографічно вартісними є портрети(Іл.63, 55, 56, 60, 59, 51, 49). Художник дещо відходить від декоративно – площинного вирішення, заглиблюється у внутрішній простір людини, занурюється в психологізм кожного характеру. Він намагається поєднати умовність і живе спостереження. Проте зберігається монументальність, образ людини домінує над простором. Живі, проникливі спостереження художника відбилися в образах горян. Лаконізм є найприкметнішою ознакою його мистецьких праць як у плані композиційному, так і в колористичному.

Помилковим є поверхове враження незакінченості та спрощеності у трактуванні форми і кольору. Застосовуючи цей прийом, митець свідомо прагне виобразити приховану глибинну сутність зображуваних ним персонажів, так би мовити, саму їхню душу.

Вартісним і не завжди розтаємниченим у спадщині Є.Я.Сагайдачного є його автопортрети: один, виконаний художником в 1960 році (Іл.78), другий, і останній – у рік свого відходу в інші світи (Іл.79). Автопортрет (Іл.78)відверто демонструє образ сивовусого художника, який задумався над вічними питаннями Сфінкса: Хто я ? Навіщо я? В чому істина і чиє вона взагалі? Звісно, знайти відповіді на ці питання складно, вони появляються тільки у процесі самого життя, влаштовують нас до певного часу, а потім змінюються, упрощуючись або ускладнюючись, а то й залишаючись відкритими. У цьому автопортреті Сагайдачний показує, що процес пошуку істини приводить до проблеми гармонії людини у її стосунках зі світом, що неможливо без досягнення гармонії внутрішньої. Власне, цим автопортретом художник ніби заявляє: «Я пізнав самого себе». Безумовно, неупереджений глядач відчує в автопортреті (Іл.78) духовну вдосконаленість, рівень сприйняття Буття, зрештою, душу художника, готову відгукнутися на найтонші вібрації небесних сфер.

Найкращу оцінку «Автопортрету в синьому береті» (Іл.79) склав знаменитий професор В.Овсійчук: «Востаннє художник себе намалював у рік смерті. І знову обличчя займає всю площу, тож ніяк не можна обминути погляду митця. У ньому вродиста заспокоєність і висока людська гідність, але водночас бринить

нота суму скорого розставання.

Техніка виконання – ескізна, це леткі, розірвані дотики олівця, якими передано і схудлість обличчя, і запалі очі, і дряблість підборіддя. Широким пензлем намічено голубий берет, блідо – жовтим тоном покрито обличчя і перед нами фрагмент монументальної фрески. Дійсно, важко знайти в українському мистецтві ХХ ст. ще такий глибокий автопортрет, де б людина всю себе розкрила до решти, наче виставила на суд свою діяльність, якій присвятила життя, і в якій залишилась людиною, гідною цього високого звання» (16, 115).

Намагаюся додати лише, що синя барва берета за тональністю перегукується з очима і штришками на бровах, волоссі, вусах та одязі художника. Той же синій колір домінує в автопортреті (Іл.78). В обидвох автопортретах Сагайдачним при застосуванні мінімальних художніх засобів досягнута монументальність.

У НЛКГ (Львів) зберігаються 30 робіт, виконаних Є.Сагайдачним в різні періоди життя та творчості, в основному, твори 1920-х рр. Це такі акварелі, «Тіпає коноплі», «Просіває зерно», «Готує їжу» тощо.

Малярство графіка Є.Сагайдачного (30 робіт), закуплені в Зої Сагайдачної після першої посмертної виставки, влаштованої у 1967 році у Львівській картинній галереї (тепер НЛГМ).

Творчо – стилістичні пошуки Є.Сагайдачного виявилися у скульптурі, яку можна умовно охарактеризувати як «кубо-футуристичний бойчукізм». Пластичні твори «Робітник з молотком», «Жінка навколішки», «Жінка в плахті», «Жінка, яка молиться» - відомі лише з літературних джерел: їх знищили в період боротьби з «антинародним формалізмом»(80, 220).

Під час перебування в Києві Є.Сагайдачний працював і над скульптурами в дереві і кераміці. Вже, перебуваючи на Україні, Сагайдачний в повній мірі виявив всі грані свого неосяжного таланту. Це абсолютно незаслужено забута сторінка з історії творчості митця. Саме у скульптурі митець піднявся до високого рівня майстерності, навіть почав впроваджувати і диктувати власні мистецькі уподобання на Україні(6, 16). Сагайдачний увійшов в українське мистецтво 1920-1927 рр. як не раз звертали увагу в своїх наукових вислідах І.Врона та інші дослідники скульптури (42, 23).

Юхим Михайлів (1885-1935) взагалі вважав Євгена Сагайдачного одним з найкращих скульпторів України.

Така висока оцінка скульптурної праці Є.Сагайдачної була не випадковою.

Скульптура України 20-30х рр. ХХ ст. не мала якихось особливих досягнень. З другої половини 20х років ХХ ст. до лав українських скульпторів прийшло поповнення: М.Гельман, М.Епштейн, Є.Сагайдачний; вихованці Київського художнього інституту – М.Панасюк, А.Писаренко і Харківського – Ж.Діндо, М.Лисенко. (15, 224)

По великих місцях України працювали один – два митці, які і визначали напрям в мистецтві скульптури (42, 23).

В Харкові творив І.Кавалерідзе – автор кубістичних пам'ятників Шевченкові та Артему, в Києві – Б.Кратко, М.Епштейн, Ж.Діндо, М.Гельман, І.Севера; в Одесі – П.Мітковицер. На мистецьку арену виходять молоді скульптори – М.Панасюк, А.Писаренко, С.Ноль, В.Кульбін, Г.Петрашевич. Більш потужні сили української пластики емігрували – такі скульптори, як О.Архипенко, Г.Крук, М.Булаковський.

Дрібна пластика Є.Сагайдачного розпорошена, твори 1920х рр. знаходяться в приватних збірках. Кілька скульптурок, виконаних Сагайдачним в дереві, майоліці близько 1920х рр. знаходяться у приватній збірці Р.Фіголя.

Аналізувати скульптурну спадщину художника майже неможливо. В поле наукового обігу залучено світлини. Пластики малих форм 1920-х років, люб'язно надані автору покійним нині львівським професором Ю.П.Лашуком (1922-2003), із власного архіву. Роботи, представлені на світлинах, характеризують Є.Сагайдачного, як чудового анімаліста. Бачимо зооморфні скульптурки, виготовлені з глини, покриті поливою. Він влучно реалізує своє бажання живу форму звести до декоративного узагальнення.

Скульптура, виконана в дереві: «За книжкою» (Іл.84), «Вершник» (Іл.84), «Жіночий торс» (Іл.84), «Мольфари» (Іл.85), демонструє безконечну зацікавленість предметом народної форми. Творчі уподобання художника формувалися в річищі європейського класичного авангарду (він був одним із його творців), і, з іншого ракурсу, на творчих пошуках примітивізму, «Візантійщини» та зразках мистецтва Київської Русі. Із такого складного ідейно – естетичного сплетіння народилися: скульптурні відверті творіння

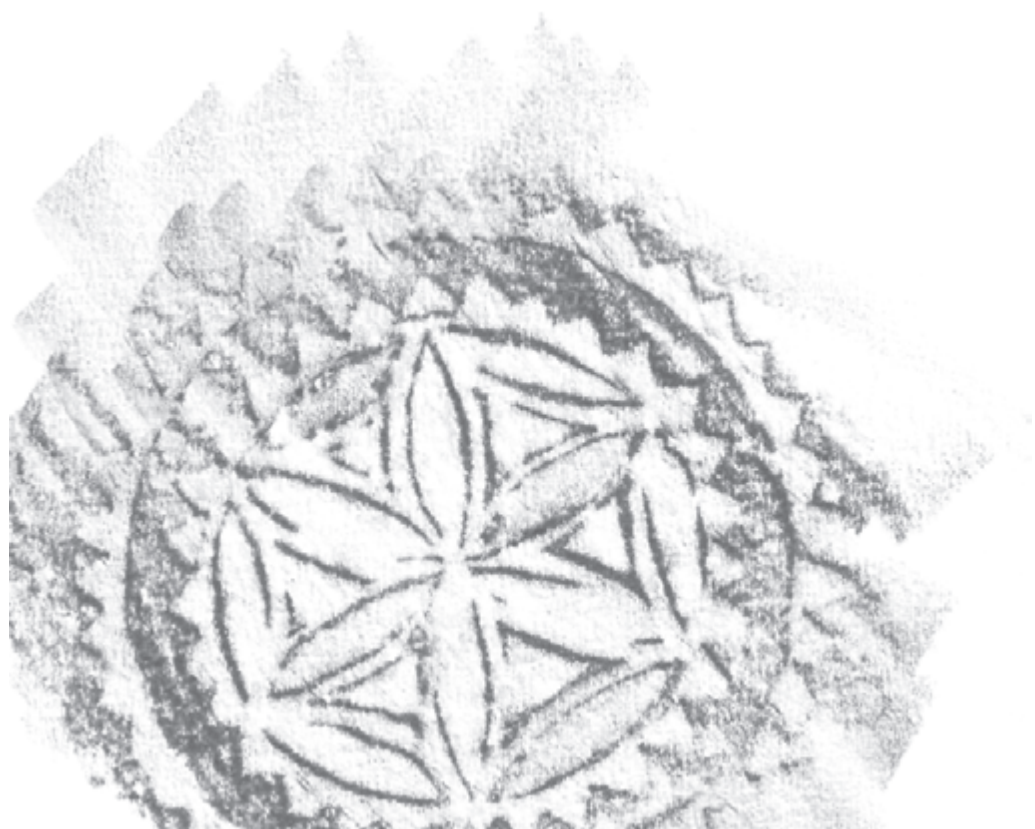
малих пластичних форм. Всім їм, не дивлячись на багатоманітну техніку виконання та сюжетність, властива спільна манера обробки матеріалів, де архаїка народної форми переплітається з кубістичними пошуками руху і форми створеного пластичного образу. Справді, у скульптурі 20х рр. ХХ ст., такий відомий скульптор педагог як Є.Сагайдачний та інші, творили «відрив від ідейних завдань і тому призводив до формалістичних перекирчувань» (15, 19). Насправді, зараз відомо, що «ідейні завдання» – це була правляча тоталітарна режимна система з її згубними для українства ідеями.

«Косівський період творчості Сагайдачного виявився надзвичайно плідним і в скульптурі. Він використовував пластичну різьбу не як засіб орнаменталізації або як аксесуарності, заради самоцілі, а як засіб створення об'ємно – пластичного образу в просторі.» - повідомляє Т.Девдюк у своїй статті «Євген Сагайдачний» (49, 15). Художник втілював реалістичну форму не фотографічно, а шляхом відбору основної важливого матеріалу. Скульптурні твори майстра цього періоду творчості загубилися, розпорошилися в часі.

Нам вдалося відшукати тільки ескізи до скульптур, які зберіг у своїх архівах майстер по дереву, колишній учень Є.Сагайдачного, М. Грепиняк.

Мистецька спадщина Є.Сагайдачного різноманітна, яскрава й самобутня, частково збережена. Твори художника знаходяться в НХМУ (Київ), ЛКГ (Львів), ЛХМ (Львів), у фондах КМНМПП (Косів) та у приватних колекціях М.Токар (Львів), Р.Фіголя (Львів)та інші.

Педагогічна праця
Євгена Сагайдачного
та його учні

Сьогодні, на відповідальному етапі національного відродження, яке затягнулося, перед українськими науковцями визріває складне завдання відтворити правдиву картину історії національного мистецтва, творчості, педагогічних заслуг і досягнень окремих учителів-митців 20-60-х р.р. ХХ сторіччя.

До когорти таких особистостей належить Євген Якович сагайдачний, котрий присвятив творчій і педагогічній праці більше 40 років. У різних куточках України йому доводилося жити, творити і працювати. Стрімкі контрасти у «виборі» місця проживання і праці давали Євгену Яковичу прикрі враження й гіркі сумніви.

Євген Сагайдачний — непересічна постать у діяльності станкового та монументального малярства, графічного мистецтва, скульптури, збирач і популяризатор декоративного мистецтва і, передусім, вдумливий педагог.

Педагогічна діяльність Євгена Сагайдачного тривала в різних вищих і середніх навчальних закладах України. Вивчаючи архів КІПДМ ЛНАМ із особистого листка по обліку кадрів (81.-Арк.198-199) беремо відомості, подані самим Сагайдачним, а саме: з 1919 по 1920 р.р. Євген Якович керував художньо-кооперативною майстернею в м. Ніжин; з 1920 по 1921 р.р. викладав скульптуру та малювання в Миргородському керамічному технікумі (Полтавська обл.).

Як свідчить львівський вчений Я.Кравченко, восени 1917 року Є.Сагайдачний переїжджає до Києва, працює художником у театрах міста, а в 1919 році УАМ (Українська Академія мистецтв) відряджає його до Ніжина — підвищити підготовку мистецьких кадрів у художніх майстернях. (80,220)

На початку двадцятих років ХХ сторіччя Українська академія мистецтв відряджає Є.Сагайдачного у Миргородський керамічний технікум, де він викладає рисунок, живопис та скульптуру. Там же керує художньо-кооперативними майстернями. (42,12)

Цікаві та важливі відомості пропонує мистецтвознавець В.Ханко у статті «Керамічні вироби миргородців» (перша половина ХХ сторіччя). (78,10-14) Навчальним керамічним закладом опікувалося Полтавське земство, що мало славу далеко за межами місцевого терену. «Гоголівська школа» (з різними найменуваннями) функціонувала впродовж усього ХХ

Миргородський керамічний технікум ім. М.В. Гоголя.
Миргород Полтавська область 2011р.

ст., але найбільший її злет припадає на першу половину ХХ сторіччя. Першим ми назвемо корифея нашого українського мистецтва Опанаса Сластіона, його колег по школі – Петра Вауліна, Станіслава Патковського, Осипа Білоскурського, Юрія Лебішака, Василя Царькова, Івана Назарова, Єгора Монахова, Євгена Сагайдачного, їхніх вихованців — Івана Северина, Михайла Гаврилка, Івана Падалку, Памфіла Сеся та інших. (78, 10) Майже половина з названих діячів мистецтва своєю творчістю та педагогічною працею пов'язана з Миргородом. На будинку Миргородського керамічного технікуму ім.М.В.Гоголя, заснованого в 1896 році, в наші дні встановлено меморіальну дошку, яка сповіщає: «Євген Якович Сагайдачний (1886-1961), працював в технікумі (1918-1919)». З 1922 по 1930 р.р. викладав скульптуру, рисунок та живопис в Київському художньому інституті (тепер НАОМА) на скульптурному, малярському, педагогічному та деревообробному факультетах (81,199). У 1926-30-х роках був на посаді декана малярського факультету КХІ (81,199). Наступний запис у особистому листку повідомляє, що в 1930-1934р.р. викладав рисунок та живопис на художньому робітфаку м.Ворошиловграда (тепер Луганськ) аж до його ліквідації; за сумісництвом працював у Дніпропетровському художньому технікумі (м.Дніпропетровськ), де викладав рисунок та живопис в 1930-1936 р.р.; в 1936-1940 роках малював наочні посібники для педагогічного інституту у м.Луганську з ботаніки та зоології і викладав ескізне рисування на географічному факультеті цього ж інституту протягом навчального року. (17, 105)

В 1940-1941 роках викладав рисунок в інституті удосконалення вчителів з художнього виховання. (м.Луганськ) (81,199) Згодом (з 1941 по 1944 р.р.) у Будинку піонерів (м.Луганськ) вів образотворчий гурток і працював там з перервами до від'їзду із Луганська. За сумісництвом працював методистом у Будинку народної творчості з травня по листопад 1944 року (17, 105); в 1944-1946 р.р. Сагайдачний керував гуртком образотворчого мистецтва при Будинку піонерів в м.Луганську (81, 199). Далі констатуємо

фактичні дані, записані Євгеном Сагайдачним власноруч: з серпня 1944 року працював викладачем скульптури, рисунку та історії мистецтв у Чернівецькому художньо-керамічному училищі та за сумісництвом — методистом і керівником гуртка образотворчого мистецтва при Будинку народної творчості (м.Чернівці). (81, 199)

І останній запис в особистому листі: 01.09.1947 р. Косівське училище прикладного мистецтва, викладач художніх дисциплін (81.-Арк.199). Як підтвердження цьому факту є наказ по КУПМ №29/47 параграф 2: «Зарахувати викладачем рисунку, живопису, історії мистецтв, графічного вивчення стилів проф.Сагайдачного з 1-го вересня 1947 року, згідно з його заявою (81, 5). Праця в навчальних закладах виявила яскраву грань непересічної особистості Євгена Яковича — талант вдумливого, мудрого наставника-педагога. Принциповий та настирливий у ствердженні творчої думки, умів включити студентів у процес пізнання науки і творення, збудити і підтримати їхню ініціативу.

Дружина Є.Сагайдачного згадує: «... Якщо мене не зраджує пам'ять, то десь у 1918 році Євген Якович переїхав із Ленінграда до Києва, куди був викликаний і де в той час відкрилася Академія мистецтв, він був обраний її професором...». (17, 95)

Подальші творчі експерименти численних митців, а також мистецько-освітня практика Баугаузу в Німеччині, а в Росії ВХУТЕМАСу, ЖИВСКУЛЬРТАРХу, ІНХУКу втілили формальний метод в реальний творчий пошук у руслі навчального процесу. До цього неминуче призводив чинник зміни матеріалів та технологій в архітектурі, декоративно-ужитковому мистецтві та дизайні, що тільки зароджувався. (68, 299-300)

Зі статті О.Кашуби-Вольвач довідуємося, що керівництво Київського художнього інституту (тепер НАОМА) виділило кошти на організацію майстерні з вивчення формально-технічних елементів художньої творчості з чотирма лабораторіями (рисунку, кольору, об'єму, креслення, макетування). (76, 35)

Новий курс дисциплін відразу виявив сучас-

Меморіальна дошка встановлена у Миргородському керамічному технікумі ім. М.В. Гоголя. Миргород Полтавська область 2011р.

ну спрямованість такого художнього викладання, яке повинно було зводитися «на аналітичному вивченні процесів і технік мистецької майстерності й уміlosti в різних її фахових і виробничих формах, поруч із ретельним вивченням відповідних елементів просторово-образотворчих мистецтв узагалі». (76, 34)

До викладання фортехівських дисциплін залучено переважну більшість викладачів і керівників фахових майстерень. Так, протягом 1925 року фортехівський рисунок викладали О.Богомазов, А.Середа, О.Усачов, Ф.Кричевський. На цьому факультеті працювали Є.Сагайдачний, І.Севера, К.Єлева, Ф.Красицький, В.Пальмов, М.Гельман, В.Татлін, Л.Чуп'ятов. (76, 34)

Конструктивні засоби організації композиції та узагальненість оптимістики кубізму не могли не проявитися і в методиці викладання скульптури. (68, 300)

В художніх вузах тодішньої України у основі педагогічної практики була форма, як образотворчий вияв. У київському мистецькому вузі, зокрема, форма як основний засіб виразу лежала в основі педагогічної методи митця-універсала Євгена Яковича Сагайдачного, який від 1922 року став професором УАМ. (68, 00) Організаторські навички, багаторічна мистецька практика в усіх видах мистецтва від монументальних до декоративно-ужиткових, педагогічна спроможність викладати художні дисципліни: скульптуру, малярство і рисунок, очевидно, стали головними чинниками до обрання Євгена Сагайдачного головою Предметної комісії фортех-дисциплін. (68, 300)

Одночасно він очолював деревообробний відділ художнього інституту в Києві, викладав на театральному та художньо-педагогічному факультетах. (47, 112)

Колишня учениця Є.Сагайдачного Н.О.Глухенька, автор книг: «Петриківські майстри декоративного розпису» (1965), «Тетяна Пата» (1973), «Петриківські розписи» (1974), «Федір Панко» (1978), згадує: «Рисунок і живопис на художньо-педагогічному факультеті викладав Євген Якович Сагайдачний — він навчав вмінню збирати підготовчий матеріал і спирався на багатовіковий досвід майстрів народного мистецтва». (47, 113)

Своїм творчим універсалізмом Є.Сагайдачний давав добрий приклад для виявлення тих можливос-

тей, що крилися у взаємодії матеріальних (об'ємних) і просторових форм та складали поняття об'ємно-просторової композиції. (68, 301)

Власне, художникові-універсалові допомагали делікатне відчуття матеріалу, здобуте у творчій практиці і знання природи матеріалів та сировини: дерева, каменю, кераміки, складників стінопису тощо.

Зі споминів З.Сагайдачної черпаємо відомості про те, що Є.Сагайдачному доручили організувати скульптурний факультет в КХІ, а за сумісництвом він працював в Межигірському керамічному технікумі, куди тричі на тиждень ходив пішки — близько 16 кілометрів. (17, 95)

З огляду на руїну, в якій опинилася Україна внаслідок громадянської та Першої світової воєн, стає добре зрозумілим, що досягнення мистецтва того часу будувалися на великому ентузіазмі й любові до справи. Добрим прикладом цього може бути творчо-педагогічний колектив Межигірської школи на Київщині. (68, 301)

До Межигір'я у 1921 році прибула група викладачів-художників з Київської академії мистецтв: Василь Седляр, котрий став директором школи, Євген Сагайдачний — викладач скульптури від 1925 року, Павло Іванченко вів композицію кераміки, Оксана Павленко і Катерина Бородіна. (68, 300)

Разом зі студентами Межигірської школи Є.Сагайдачний упорядкував багате устаткування керамічних майстерень (17, 96), що, безумовно, вплинуло на якість подальших практичних навиків у студентів.

За завданням УАМ, спільно з бойчукістами В.Седляром, О.Павленко, П.Іванченком, К.Бородіною, Є.Сагайдачний підняв на високий рівень викладання у Межигірському художньо-керамічному технікумі, що його у 1928 році було реорганізовано у вищий навчальний заклад. Через два роки Межигірська школа була закрита радянською владою. (80, 220)

Професійний гарт Євгена Яковича дозволив йому успішно вести мистецько-педагогічну працю впродовж усього життя у навчальних закладах різного профілю та рівня, куди б його не закинула доля після Києва: від художнього технікуму та Робітфаку у Луганську до Косовського училища декоративно-прикладного мистецтва (68, 301).

Відомий дослідник народних ремесел Гуцульщини, багаторічний директор КУПМ (тепер КІПАМ ЛНАМ) Олексій Соломченко (1920-2002) у статті «Громадянин і мислитель» розповідає: «З вдячністю згадують про свого вчителя його учні, сьогодні прославлені митці, народні художники України, лауреати державних премій С.О.Григор'єв, В.Г.Пузирьков, заслужений діяч мистецтв України Д.Ф.Головко, В.І.Масик, Г.Л.Петрошевич, І.О.Резнік, П.Коровицький, Л.Котляров, М.Сімашевич та інші» (50, 2).

Звісна річ, на сьогодні неможливо встановити імена більшості учнів Євгена Сагайдачного, бо ж його педагогічна праця проходила в багатьох навчальних мистецько-педагогічних закладах України.

Заслуженому художникові України Яремі Полатайкові (1936р.н.) випала честь навчатися в Косовському училищі прикладного мистецтва (1953-1962рр.), де він мав змогу доторкнутися до величї й мудрості професора Сагайдачного.

Сагайдачний, що зазнав після революції гонінь за реформаторські погляди на образотворення, крім передачі фахових знань, на уроках скульптури вчив своїх студентів співати (хтось один обов'язково стояв на чатах), привчав до гігієни - просив :»діточки чистіть зуби, принаймні милом, якщо не порошком» (70.-с.12). Далі Я.Полатайко згадує: «...мав багатющу збірку, до якої з того чи іншого приводу зверталися всі. Залишилося поза увагою, що цей демократичний інтелектуал-професор був талановитим художником-формалістом, з сучасними поглядами на мистецтво, і, звичайно, недовідним владі, тому й переїхав у маленьке гуцульське містечко сіяти вічне і мудре, як бачимо, - недаремно, бо навряд чи лише в серце допитливого Яреми, що приходив визичати книжок, запало благодатне зерно. Студенти І-го курсу – діти, які ще не змогли збагнути, яка велич і який високий дух приховані за воїстину козацькою статуєю» (70,12).

Український радянський енциклопедичний словник містить таку інформацію: «...серед учнів – С.Григор'єв, В.Пузирков, Г.Петрашевич» (31,151)

Григор'єв Сергій (1910, м.Луганськ-1988, Київ) – живописець і графік, народний художник СРСР, дійсний член Академії мистецтв СРСР, лауреат державних премій СРСР. Закінчив Запорізьку художньо-промислову школу в 1926р. Навчався в ВХУТМАСі, 1928-1932

рр. – на живописному факультеті КХІ (59, 33).

Пузирьков Віктор (04.10.1918, Катеринослав, тепер Дніпропетровськ – 16.11.2000, м.Київ) – український радянський, з 1979р. – народний художник СРСР. Закінчив Київський художній інститут в 1946р., а з 1957р. – його професор. З 1976р. – лауреат державної премії УРСР ім.Т.Г.Шевченка (31, 149-150).

Петрашевич Галина (23.11.1903р., с.Дубово, Черкаської обл. – 20.05.1999р., м.Київ) – український радянський скульптор, народний художник УРСР з 1964р. Закінчила Київський художній інститут 1930 року.

Основні твори Г.Л. Петрашевич: «Оксана»(1932), «С.А.Ковпак»(1945), «Сон»(1946) тощо (31.-с.131). Портрет скульптора Г.Петрашевич, виконаний Є.Сагайдачним на папері олівцем (1920, фонди КМНМПП) (іл.6).

Хороші враження та відгуки про виставку робіт художника В.Масика (6.11.1960р.) підкреслює сам Є.Сагайдачний: «Художник В.І.Масик вдруге побував у Карпатах. Під час першої зимової короткочасної поїздки художником було зроблено декілька зимових етюдів і малюнків, в яких він відобразив характерні типи й орнамент Гуцульщини. Восени художник перебував у Карпатах довший час, що дало змогу глибше познайомитись із життям, побутом та мальовничою красою нашого краю» (12, 3).

На виставці художником представлено близько 50 етюдів темперними й олійними фарбами та п'ять ліногравюр, які викликають великий інтерес відвідувачів та учнів училища прикладного мистецтва, констатує Є.Я.Сагайдачний.

Євген Якович подає далі стислу характеристику особистості, повідомляє, що В.І.Масик 1950 року закінчив Київський художній інститут, а після закінчення інституту багатьма творчими роботами був представлений на всесоюзних, республіканських та обласних виставках (12.-с.3).

Зокрема до декади української літератури і мистецтва в Москві зробив серію ліногравюр на індустріальну тематику та пейзажні мотиви.

Вже будучи пенсіонером, майже під кінець земного буття, Євген Якович Сагайдачний сердечно вболіває за майбутнє покоління фахівців, аналізуючи виставку творів свого учня В.І.Масика, висловлює свою

сокровенну думку-настанову: «Знайомство з творчою «кухнею» художника для вихованців училища прикладного мистецтва має велике значення. Вони можуть порівняти свої літні роботи, виставлені в училищі, з роботою справжнього митця...»(12, 3)

Колишній учень Є.Сагайдачного Б.І. Радиш (1934р.н.) сказав своє слово про вчителя віршем:

«...Таким мені
Запам'ятався він,-
Вогнистовусий,
Як мольфар-стоможець...
Цей кудрий запорожець.
Цей Сагайдачний,
Голова - буй-вітер.
Цей Бойчукіст,
Цей впертий очеблиск,
Якого підозрінням
Вистриг Пітер...» (77, 149)

Далі цитую закінчення вірша-присвяти «Оцей Євген, цей гордий Сагайдачний»,

«...Цей Сагайдачний,
Цей шукач скарбів,
Людина – Див
З очима Дон-Кіхота.
Калиноцвітний, гордий
Син степів
Що внеосяжне
Нам одкрив ворота» (77, 150).

Б. Радиш поетичними рядками висловлює вдячність своєму вчителю та характеризує його образ вицерпно.

До учнів Є. Сагайдачного належить Микола Гrepиняк (1933 р.н.) – народний майстер-різьбяр, графік, маляр, екслібрист (62, 169.). Як митець формувався під впливами Ю. Корпанюка, Є. Сагайдачного та працівників КМНМГП ім. Й. Кобринського І. Матасяк, М. Глови (62., 70).

Вчитися стаціонарно в КУПМ не дозволяло слабе здоров'я, проте дирекція училища і викладачі фахових дисциплін допомогли йому оволодіти основами образотворчої грамоти. Багато уваги приділив здібному учневі ентузіаст і великий знавець народного мистецтва Євген Сагайдачний (46, 268)

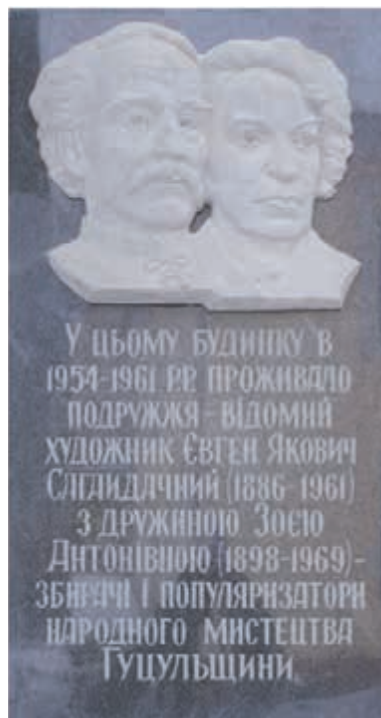
На моє прохання М. Грепиняк написав спогади про Є. Сагайдачного, дав їм назву «Незабутній Сагайдачний». Рукопис містить дев'ять аркушів (82, 9). « З великою вдячністю завжди згадую Євгена Яковича Сагайдачного, художника і пристрасного колекціонера зразків народного мистецтва. Якби не зустрівся з цією неординарною, щирою людиною, хто знає, чи був би я відомим у світі прекрасному.» – пише М. Грепиняк. (82,1)

Народний майстер частенько забігав на консультації до славного художника у нове помешкання в Центрі Косова, під номером 76 на другому поверсі. Залишився Є. Сагайдачний другом Миколи Грепиняка до кінця свого життя.

Тепер на будинку по вулиці Незалежності, де мешкали Сагайдачні, встановили меморіальну дошку.

Ще один важливий спомин М. Грепиняка про розповіді Є. Сагайдачного стосовно нехтування місцевими народними традиціями у Вижицькому училищі прикладного мистецтва: «Є. Я. Сагайдачний, нині покійний, з обуренням розповідав, як серед викладачів Вижицького прикладного мистецтва вихованців московських художньо-промислових вузів – пропагувалося твердження, що характерна для народної вишивки Буковини техніка низинки – це буржуазна техніка, отже, не треба нею займатися... « І начепивши на буковинську вишивку (що славилася своїми художніми шедеврами) такий імперсько-шовіністичний ярлик, можна було ігнорувати і її, і скарби українського народного мистецтва в цілому.»(82, 9)

Зоя Антонівна Сагайдачного найкраще дає характеристику Сагайдачному, як педагогу. В своїх спогадах вона пише : «Студенти любили Сагайдачного, він ставився до них як старший товариш, але водночас, був суворим. Подобалося студентам, що уроки Євгена Яковича були живими, а не засушеними. Згадується, як розповідали мені дівчатка студентки: коли Євген Якович читав лекцію з історії мистецтва, не пам'ятаю про якого художника йшла мова, то

Меморіальна дошка на будинку, де мешкали Сагайдачні. Вул. Незалежності 76, Косів. 2011 р.

деякі з них навіть сплакнули, так проникливо говорив Євген Якович. Бувало він захопитись читанням лекцій, та й студенти уважно його слухають, що не почують дзвінка з уроку. Він говорив ще студентам, що треба спостерігати природу, розповідав про пробудження її навесні, про яскраві осінні барви, про чудові заходи сонця... Студенти приходили до нас додому, Сагайдачний багато їм пояснював, говорив про композицію, радив і допомагав у дипломних працях». (17, 107)

Коли Є. Сагайдачному виповнилося сімдесят років, правління Укрпромради надіслало Постанову № 365 від 4 травня 1956 року, в якій мовилося: «В зв'язку з сімдесятиріччям з дня народження викладача Косівського училища прикладного мистецтва Укрпромради тов. Сагайдачного та п'ятдесятиріччям його трудової діяльності й виховання кадрів для радянського образотворчого, народного й декоративного мистецтва, - нагородити тов. Сагайдачного Є. Я. значком відмінника соціалістичного змагання промислової кооперації України та видати грошову премію в сумі 1000 карбованців (одна тисяча карбованців). Заступник голови правління Укрпромради А. Цоколь». (83, 1)

Адміністрація училища скликала Збори викладачів та студентів і вручила Є.Сагайдачному значок та премію. Він прийняв їх із великою вдячністю і скромністю (17, 113).

В архіві КІПАМ ЛНАМ (Арк. 216) є запис: «Наказ № 210 параграф 1, в зв'язку з переходом на пенсію по старості задовільнити прохання викладача Сагайдачного Євгена Яковича про звільнення його з педагогічної роботи з 1-го червня 1957 року» (81, 216).

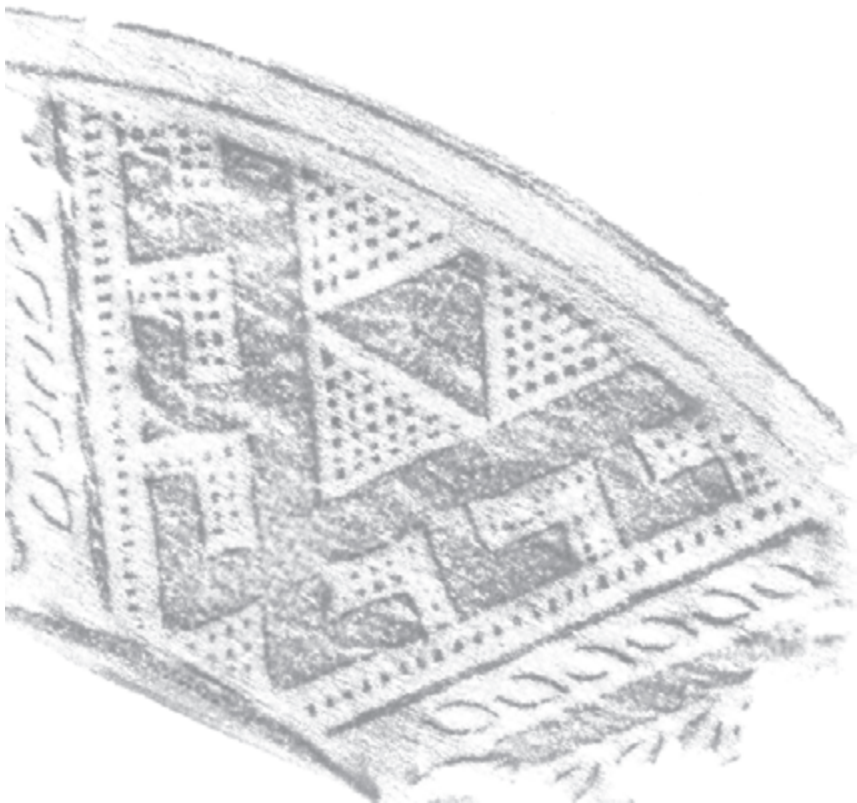
«Хоча вік був у нього вже солідний, але йому було якось важко і сумно але він утішав себе тим, що вільний і може розпоряджатися своїм часом як хоче. Тай залишився ще музей, де він може давати пояснення молодим художникам і прищеплювати їм любов до народної творчості» - так пише З.А. Сагайдачна у своїх спогадах про супутника життя (17, 114)

Євген Якович Сагайдачний (1886 - 1961) - видатний мистець-педагог, його педагогічний метод, особливе ставлення до студентів варто застосовувати в педагогічній практиці сьогодні. Є. Я. Сагайдачний - художник, збирач народних скарбів, проникли-

вий і відданий педагог пройшов усі випробування жорстокого режиму тоталітаризму. Він один з небагатьох, хто починав педагогічну діяльність в українській академії мистецтв на початку 1920-х років і успішно продовжив її після Другої світової війни у Косівському мистецько-освітньому осередку в Галичині (68, 300).

Євген Сагайдачний – дослідник і популяризатор українського мистецтва, видатний митець-педагог, йому заслужено належить гідне місце на теренах української педагогіки і визнання величі цієї непересячної постаті в історії національної мистецької культури ХХ сторіччя.

Спогади, документи

Зоя Антонівна Сагайдачна. Спогади про супутника життя

Свій великий теоретичний та практичний досвід у рисунку, скульптурі, живопису та композиції художник залюбки передавав людям, які цікавилися мистецтвом; натомість навіть не любив розмовляти з тими, хто нехтував мистецтвом, був з ними грубуватий, а то й непривітний.

Євген Якович добре знав секрети та техніку живопису, і його полотна ніколи не шкарубилися та не тьмяніли, завжди мали свіжий вигляд. Зберігав він копію із рукопису монаха Феофіла «Про живопис» та копію з рукопису «Наставление в живописном искусстве, составленное иеромонахом и живописцем Дионисием Фурнографитом 1701—1733 г.» Копія другого рукопису взята із «Трудов Киевской духовной академии за 1868 г.».

Цими довідниками Сагайдачний іноді користувався як допоміжним матеріалом при деяких роботах.

Більшу частину свого життя 40 років, Євген Якович віддав педагогічній діяльності, у яку можна сказати, вкладав свою душу.

У працях студентів він прагнув бачити індивідуальність обурювався, коли викладачі надто вже «допомагали» студентам — дорисовували за них, приглушуючи характер рисунка. На цьому ґрунті в Євгена Яковича завжди виникали розходження та неприємності, і передусім під час огляду праць, коли комісія виставляла студентам оцінки.

Є. Я. Сагайдачний завжди цікавився новими віяннями в галузі мистецтва. Він схилявся перед імпресіоністами, особливо любив Гогена і Ван-Гога, Пікассо, Сезанна, Анрі Руссо, із вітчизняних художників — Павла Кузнецова, Петрова-Водкіна, Врубеля, Реріха, Чурляніса, Сар'яна. Захоплювався мексиканським живописцем Дієго Ріверою. Привертала його увагу негритянські скульптури. Високо оцінював він мистецтво Відродження, Єгипту, Індії, стародавнього Китаю.

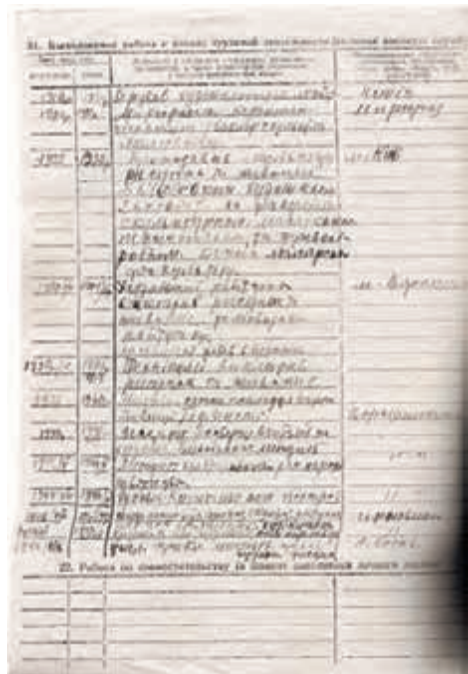
Вельми любив старовинні фрески, а надто Рубльова та Грека. Під час перебування в Києві працював над скульптурами в дереві — вони виходили напрочуд самобутніми та своєрідними.

Коли Євгену Яковичу сповнилось сімдесят років, 15 травня 1956 р. із «Укрпромради» надіслали постанову: «У зв'язку із сімдесятиліттям та п'ятдесятиліттям трудової та творчої діяльності... нагородити Євгена Яковича Сагайдачного значком відмінника соціалістичного змагання та премією в тисячу карбованців».

Адміністрація училища скликала збори викладачів та студентів і вручила Євгену Яковичу значок та премію. Він прийняв їх із великою вдячністю та скромністю.

У 1957 р. влітку Є. Я. Сагайдачний вийшов на пенсію. Вік у нього був уже солідний, але йому було якось важко й сумно. Він звик бути весь час у товаристві учнів. Сорокалітній педагогічний досвід, знання нікому було передавати.

Але він утішав себе тим, що вільний і може розпоряджатися своїм часом як хоче. Та й залишався ще музей, де він може давати пояснення молодим художникам і прищеплювати їм любов до народної творчості.

Архів КІПДМ ЛНАМ. (Арк. 198, 199)

Спогади Романа Федоріва

У часи першого знайомства з Сагайдачним я збирав матеріали для повісті про народного месника — опришка Олексу Довбуша. Робота була складною, бо про Олексу написано десятки книг, молодому літератору отже легко було втрапити в проторену колію штампів. Мене, зрештою, не цікавив Довбуш «історичний», тому майже не заглядав до архівних матеріалів. Ставив перед собою завдання змалювати опришківського ватажка таким, яким уявляє його народ у своїх казках, піснях і легендах. Матеріалів на цю тему теж ніби не бракувало, але й вони вже не раз використовувались моїми попередниками. Доводилось починати заново; розшукувати в селах непомічене свого часу фольклористами, реставрувати забуте, домислювати й переосмислювати. Про довбушівські зацікавлення знали всі мої друзі і знайомі на Гуцульщині. Один з них, тодішній директор Косівського училища прикладного мистецтва Олексій Григорович Соломченко порадив звернутися до Сагайдачного.

— До речі, — сказав Олексій Григорович, — я щойно здибав його на вулиці. Повернув разом з дружиною до робітничої їдальні на обід. Це недалеко звідси. Сагайдачного легко впізнати: сивоусий, у вишиванці дід.

— Він хто... той Сагайдачний? — перепитав я Соломченка.

— Викладач нашого училища. Читає історію мистецтв. Дуже цікавий, оригінальний чоловік. Любить фольклор. Знає народне мистецтво. Сподіваюсь, він вам допоможе.

Іншого разу, коли б я мав більше часу, то, мабуть, за сумнівавсь б, чи зручно «нападати» на Сагайдачного в їдальні. Можна було б забігти увечері на квартиру, тим більше, що його хата, як сказав Соломченко, відчинена для гостей вдень і вночі. Та цим разом до Косова я завернув принагідно, наско-ком. Вибирати отже не доводилося, а відкладати — не хотілось.

До обідньої перерви було ще далеко, а їдальня гуділа, як рій. За столами сиділи водії лісовозів, експедитори

та інший командировочний люд. У другому залі в кутку біля печі обідав Сагайдачний з дружиною. Впізнав його з першого погляду: козацькі сиві вуса, опущені підковою, буйний чуб, відкритий ясний лоб і біла-біла вишиванка. Зоя Антонівна, невелика па зріст, непосидюча, перед тим, мабуть, щось смішне оповідала чоловікові, бо той весело сміявся. Я таїти його і запам'ятав: веселим, добродушним патріархом.

Власне, вони не обідали — пили чай. Навколо графина, у який офіціантки встромили букет паперових квітів, стояла батарея порожніх склянок. Зоя Антонівна смачно, як виголодніла на уроках школярка, уминала хліб. Я підступив до цих двох диваків, які серед запахів апетитних гуляшів, котлет і шашликів попивали ріденький чайок, і попросив дозволу скласти їм за столом компанію.

— Яка може бути компанія, — ворухнув бровою Сагайдачний. — Піший кінному не товариш. Ви напевно замовите печеню, а ми забавляємося чайком.

Так відбулося наше знайомство.

Через десять-п'ятнадцять хвилин мені здавалося, що знаю обох віддавна.

Розповідав:

— Дехто собі думає, що все з моєї колекції придбане на гроші. А де б насправді я їх набрав стільки? Є, певна річ, щось і куплене, є обміняне, а єй подароване. Це найдорожче. Ось, приміром, візьмемо цю рахву, — він узяв у долоні почорнілу різьблену посудину з розколеною накривкою. — Я натрапив на неї випадково за Магуркою (місцевість за Верховиною) в оселі, яка належала старій самотній жінці. Звалася вона, здається, Анною Гараджучкою... у Зої, в записнику десь точно занотоване її ім'я. Надибав отже — і очі загорілися. Прошу жінку: «Продайте, нащо вона вам, без діла, прецінь, пилиться в запічку. А в мене люди будуть її оглядати». Вона ж, господиня, курить люльку, позирає на мене кривим оком, довго мовчить. Врешті відповідає: «Рахва мені самій потрібна. Бувайте здорові, бадіко».

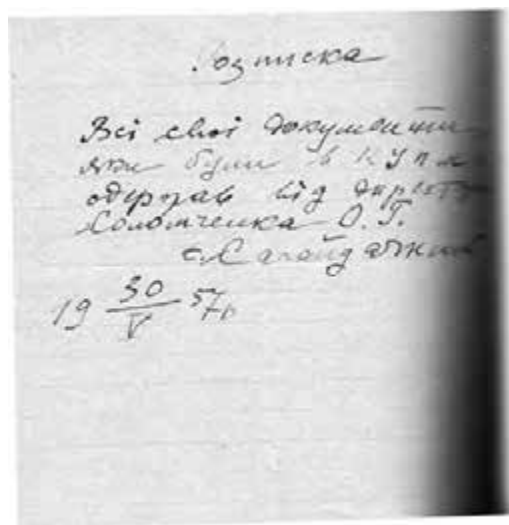
Три рази приїжджав я до Верховини, дерся на верхи до баби Гараджучки і три рази вона відмовляла: то «дай сотку», бо «рахва — цілий скарб», то вона взагалі не продає, то ще щось вигадувала. Бачу, що чим більше я проявляю наполегливості, тим їй жалкіше розлучатися із звичною річчю.

На четвертий раз Гараджучка сама винесла рахву на поріг. Простягнула її мені, каже: «Вже-м боялася, що не приїдете. А ви, слава богу, тут. Ото ж, беріть задурно. Ви-

джу, потрібна вона вам. В добрі руки дарую. Бо рахва на правду для мене дорога. Коли віддавалася-м за Гараджука, то мама небіжка дали мені її з посагом, я згарди в ній тримала».

Сагайдачний читав лекцію:

— Власне, це не лекція, а тільки вступна бесіда — перша з мого курсу. Тому не випадково проводжу її тут, у музеї училища. Гляньте, які скарби тут зібрані. Полюбіть їх, ці скарби, приходьте сюди в кожну вільну хвилину. Захоплюйтеся ними. Вчіться заздрити майстрам, які їх створили. Без доброї заздрості нема доброго митця. Справа від вас — вироби майстрів давніх, зліва — дипломні роботи випускників, які вчилися тут перед вами. Воістину: дерево мистецтв. Роботи давніх майстрів, це його коріння, традиція, дипломні ж твори наших сучасників — крона. Та ще й яка пишна крона! Був час після війни, коли дехто сумнівався: мовляв, народне мистецтво своє віджило. А от неправда! Потрібне воно й сьогодні народові. Дерево росте, квітне, як ніколи дотепер.

Архів КІПДМ ЛНАМ. (Арк. 200, 201)

Спогади Михайла Рудницького

Підкарпатський закутень Косів на Станіславщині приваблює щороку чимало любителів природи з усіх кінців нашої країни. Тут вони мають нагоду ознайомитись із чудовими зразками народної творчості килимами, гончарськими та дерев'яними виробами, святковим художнім одягом. Кожний, хто хоч раз завітав у Косів, обов'язково чув про Євгена Яковича Сагайдачного. Не було такого села, може, й хати на Підкарпатті, де б не побував цей невтомний шукач скарбів народної творчості. Минулого року у велику спеку, він, як звичайно, вибрався пішки в гору. Та його семидесяти-п'ятирічне серце вже не витримало далекої дороги. Це було 21 серпня.

Уродженець Херсонщини, у 1905 році Сагайдачний переїхав у Петербург. З 1917 року він працював театральним декоратором і мандрував з театральними трупами по червоноармійських частинах. Після Ніжина і Миргорода, де в 1922 році Сагайдачний викладав скульптуру та рисуння в керамічному технікумі, він став постійним науковим працівником Київського художнього інституту, де читав лекції з історії мистецтва до 1934 року.

У 1939 році, коли він побачив гуцульський ансамбль пісні і танцю на гастролях, в нього вперше виникло бажання поїхати на Гуцульщину, щоб вивчити цей чудовий край. У 1946 після кільканадцятирічної педагогічної праці Євгену Яковичу пощастило здійснити своє прагнення йому запропонували посаду в училищі прикладного мистецтва в Косові. Тут він одразу розвинув всебічну діяльність.

Сагайдачного цікавила кераміка — старі кахлі, миски, взагалі посуд, дерев'яні вироби, точені на верстаті, зокрема, різьба по дереву тощо. Те, чого не можна було придбати, він зарисовував. В його архіві можна знайти десь із двісті рисунків оригінальних зразків" кахлів, 150 з гуцульської кераміки, більше сотні — з різьби та інкрустації, сто деталей гуцульської архітектури, сто п'ятдесят елементів гуцульського народного орнаменту, сто зарисовок писанок, вишивок та мосяжних предметів. Аквареллю, і олівцем він зафіксував краєвиди, види з вікон гуцульських хат,

ворота перед хатами і криниці, старі церкви та дзвіниці, навіть дерева, мальовничі базари, на які раз на тиждень приїжджають гуцули з околиці разом із своїми доморобними виробами та худобою, оригінальні людські типи. В його колекції збереглися рідкісні зразки різьби по дереву та кераміці. У своїх мандрах він записував і народні гуцульські пісні.

Життя Є. Сагайдачного — наочне свідчення того, яка багата наша країна талантами.

Недавно у Косів із Києва приїжджали мистецтвознавці, Оглянувши його роботи, вирішили показати їх на якійсь виставці. Та незалежно від того, коли і де можна буде показати окремі твори самотнього художника, слід було б приділити особливу увагу його колекції, кажучи без перебільшення — унікальній.

Архів КІПДМ ЛНАМ. (Арк. 202, 203)

Спогади Миколи Гrepиняка

З великою вдячністю завжди згадую Євгена Яковича Сагайдачного, художника і пристрасного колекціонера зразків народного гуцульського мистецтва. Якби не зустрівся з цією неординарною, щирою, людиною, хто знає чи був би я відомим у світі прекрасному.

Малюванням я змалку захоплювався і малював, як художник самоучка. Захоплювався книжками. Читав багато. Переглядав ілюстрації у книжках і деякі з них для себе копіював, набивав руку у малюнку. Наприклад, прочитавши заборонену книжку „Гуцульщина” В.Шухевича, не лінувався переписати весь розділ про народні ремесла і, рівно ж, бездоганно скопіював всі графічні малюнки-ілюстрації і навіть портрети фотографічні Шкрібляків, Марка Мегединюка, і Дмитра Дутчака намалював. Адже історія Шухевича якимось дивом збереглася, але не моєю була. Тепер маємо нові, перевидані, томи Шухевича.

Кращі малюнки свої розвішував у нашій, з татом, столярні на „митих” стінах. Хто приходив з сусідів, дивився мій „вернісаж” і мені було мило, коли „глядачі” хвалили. Копіювання картинок, чи малюнків, легко мені давалося. Трудніше приходилось малювати з натури. Але те, завдяки наполегливій праці над собою та мудрими фаховими настановами Сагайдачного поборов самотужки.

Мріялося мені після сільської семирічки поступити на навчання у Косівське художнє училище. Та стан здоров'я підвів, а ще матеріальний побут родини... Жилося крайно бідно. Замовлень на різьбу не було. Тому у різьбярській арталі „Гуцульщина” ледве заробляв на сплату податків та сталінських „позичок”. Нас, татових помагачів, було чотири хлопці, але я, лише один, помагав татові майструвати. Молодші ходили до школи.

З початку 1950-тих років, я вже з татом майструю. Робили дерев'яну гуцульську токарню на замовлен-

ня різьбяр Петра Ткачука (Онуфрієвого) з Брустур. Пізніше відомому різьбяр, члену Спілки Художників СРСР, нині покійному. Цей наш замовник часто приходив до тата порадитись у справах різьбярських. А того, пам'ятного мені часу, Петро Ткачук довго розглядав мій „вернісаж”, а відтак сказав таке:

— Є у мене добрий знайомий художник Сагайдачний. Він живе на Москалівці, в Косові. Познайомилися ми у лікарні. Разом у одній палаті лежали. Раджу з ним познайомитися.

Петро ткачук розповів багато цікавого про свого знайомого художника, що усю Гуцульщину звідав, ходячи пішки від села до села, шукаючи старих мистецьких виробів і, навіть у Брустурах був...

— Сагайдачного завжди зустрінеш на базарі в Косові. Змальовує собі чоловіків і жінок у гуцульському вбранні. Але, не забудь показати йому свої малюнки.

У ті часи базарною дниною була середа і я одної такої середи чимчикував вісімнадцять кілометрів пішки через села Річку, Соколівку, Город і Соколівку. Пасажирного транспорту не було, лише лісовози з деревом Карпатських пралісів гуркотіли. Інколи проїжджали „студебекери” з воєнними-солдатами, що перли у гори. То мене не турбувало, наче на крилах, летів з надією зустрітись з художником Сагайдачним. Я втоми, ні тоді, ні пізніше не відчував, зате яка радість була!..

...Ходжу по базару, тиснусь поміж людей, і бачу в кутку – порожня дерев'яна будка-ларьок і художник збоку малює. Підходжу ближче, а то якийсь молодик, такий непривітний, скося глянув на мене і квапить малювати фарбами. Я вступився геть. Шукаю сивого художника з альбомом в руках, який гуцулів малює.

У другому кінці базару на паркані, що відгороджує міський потік від базару, розвішані гарні килими і ліжники. Люди з гір у сардаках, кептарях та котухах. Говірка гуцульська. Я — туди, до гурту, а він сивий, з вусами козацькими художник, замальовує олівцем гуцулів, собі у альбом. Мені аж дух перехопило. Стояв, стояв. Він у бік — і я у бік. Ловлю очима олівець у руках художника, як вправно вимальовує гуцулку з бесагами.

Художник мабуть відчув, що хтось зорить за ним. Глянув на мене, всміхнувся так ласкаво, привітно, що аж я посміливішав. Чую його голос:

— Гарно малюю?

— Йой, аби я так...— вирвалося з моїх уст.

— О, ти художник, як бачу. Будьмо знайомі, — подає свою руку, — Я Сагайдачний.

Яка щира, безпосередність, ввічливість, доброта й рука художника вселила в мені сміливість.

— Хотів би показати вам свої малюнки, — вийнявши з торбини свою папку з малюнками.

— Ану, що там у тебе, — Сагайдачний сам відкрив мою папку, подивився на малюнки і сказав:

— Ходім звідси вбік, де не так тісно.

Сагайдачний оглядав мої малюнки, а я весь горю. На малюнку мама за шитвом. Голова велика, схожа, але руки, як у дитини.

— Диспропорція.

Приклав свою руку собі до обличчя, тай каже:

— Дивись, скільки місця на лиці займає долоня. А на твоєму малюнку?

Після такого знайомства Сагайдачний питає:

— Підеш зі мною?

Знизую плечима. Так ніяково якось...

— Ходімо. Дома поговоримо, подивимось.

Квартирував Сагайдачний у типічній гуцульській хаті Балагураків, як пізніше я довідався, на Москалівці поруч польського Костьолу та відділу Косівського Художнього училища. Тепер тут новий будинок, в якому знаходиться Косівський Державний Інститут Прикладного та декоративного мистецтва.

Переступлю поріг квартири Сагайдачного і перед моїми очима, ніби казка. Всюди повно гуцульських виробів. З дерева, глини, вовни і шкіри — все в рясних узорах, а на стінах акварельні картини та мальовані на папері гончарські кахлі, миски і киптарі, а ще паперові полоси відбитих різьбярських узорів на сволоках, і багато усякого іншого.

Сагайдачний одразу як ми зайшли до середини „скарбниці”, представив мені жінку, що при печі стояла.

— Це моя дружина — Зоя Антонівна. Прошу сідайте.

Зоя Антонівна подала мені ослінчик і я — гість у славних людей. Зоя Антонівна почастувала запашним чаєм з трав цілющих і розпочалася наша дискусія.

Першим обізвався господар домівки-квартири:

— Ми збирачі зразків народного мистецтва Гуцульщини. Все це, що ми зібрали, з собою не заберем. Залишиться, як музей для гуцулів.

Я звернув увагу на відбитки узорів з хатних сволоків. Щось мені надто знайоме було і не міг пригадати у кого видів такі різьблені сволоки. А Зоя Андріївна підказала:

— Та-те — у Брустурах ваших. Там була така цікава гражда, а в ній різьблені сволоки. Я і відбила олівцем на папері.

Згадав я, де видів ті сволоки різьблені. Нажаль молоді господарі розвалили стару гражду, єдину пам'ятку гуцульської архітектури, яка „добула” 60-тих років 20 століття. То була гражда Тонюка Гната, по сільському Гнатця Їлачужиноного, на вершині г. Білухи. Я зізнався що знаю хату з різьбленими сволоками в с. Річці. Тоді Сагайдачні, іншим разом, доручили мені знаходити хати із різьбленими сволоками та відбивати їх олівцем на папері, що я виконував з великим задоволенням.

У селі Річці я завітав до Івана Григорчука, в хаті якого і були різьблені сволоки. Відбиваю узори, а господар мовить:

— Що в нас хата? Піди до Івана Процівського. Там є що перемальовувати — там не лише сволоки, а й одвірки, полиці різьбою прикрашені.

Пів дня перебивав узори Івана Процівського з 12-ти сволоків, що „сонцем” на стелі розложені. Питаю господаря, хто такі гарні сволоки та полиці повирізьблював, а він відповідає.

— Я не майстер і не різьбяр. У мене робили майстри хату і вирізьбили у меншій кімнаті один сволок. Я видився як майстри різьблять ножиком, і як пішли, взявся сам до тої роботи. Взяв стару бритву і у парадній кімнаті по вирізьблював геть все сам. Забавно вийшло. І ліпше як у майстрів. Люблю, щоб було файно в хаті бо тоді краще живеться.

Сагайдачні були задоволені відбитками узорів, і все нагадували мені. Аби я не забував стежку до їх квартири-музею.

Згодом Сагайдачний перейшли на нову квартиру в місті Косові при центральній вулиці у домі під номером 76 на другому поверсі, куди я частенько забігав на консультації у славного художника художника Євгена Яковича Сагайдачного, котрий залишався моїм другом до кінця свого життя — 21 серпня 1961 року...

Влітку 1958 року я завітав до Сагайдачних в Косові. Євген Якович із Зоєю Антонівною сиділи за столом, та переглядали придбані керамічні вироби. Побачивши мене – зраділи обоє.

— О, і наш Микола явився — сказала Зоя Антонівна. А ми думали про Вас. Чому так довго не приходите?

Зоя Антонівна звільнила крісло а Євген Якович із-за стола:

— Прошу, сідайте, та розкажемо гарну вістку. До нас приїдуть художниці з Києва. Треба їх чемно зустріти, основне, знайти їм місце, де мали б можливість відпочивати й творчо працювати.

Євген Якович згадав мої Брустури, що колись бачив гарні типічні гуцульські хати-гражди брустурських газдів. При чім оповів мені про дівчат художниць-студенток Київського художнього інституту. Вони повідомили, що їдуть на Гуцульщину за матеріалом для їх дипломних робіт.

— Ми порадилися направити дівчат в Брустури. Там такі гарні краєвиди і люди добрі, щирі, — продовжувала Зоя Антонівна, — Євген Якович милувався тою красою, навіть кілька малюнків зробив.

Я згодився знайти художницям притулок для відпочинку і їх творчої праці. Згадав, що є в Брустурах гарна гранда Миколи Софійного, в якій живуть двоє стареньких бруsturян, заможних газдів, про що я сказав Сагайдачним.

Гості з Києва не забарилися. Приїхали, тай переказали мені, що вже за квартирували в Брустурах тай запрошують на зустріч у хаті Миколи Софійного.

Зустріч була приємна, якби ми давні друзі. Дівчата зізналися, що Євген Якович їх добре поінформував, багато про Брустури розповів, тай мене хвалив. Назвали себе і сказали, що їм потрібно і дякували за гарний притулок-квартиру у привітних газдів, і пригостили полуницями.

То були: Галина Зубченко і Лена Овчиннікова. Водив їх крутими гірськими пляями, знайомив з брустурськими митцями. Дівчатам дуже сподобався старенький гуцул Киндак Дмитро, якого жінка Варвара була найстарішою писанкаркою в Брустурах, портрет, якої я ранше малював аквареллю.

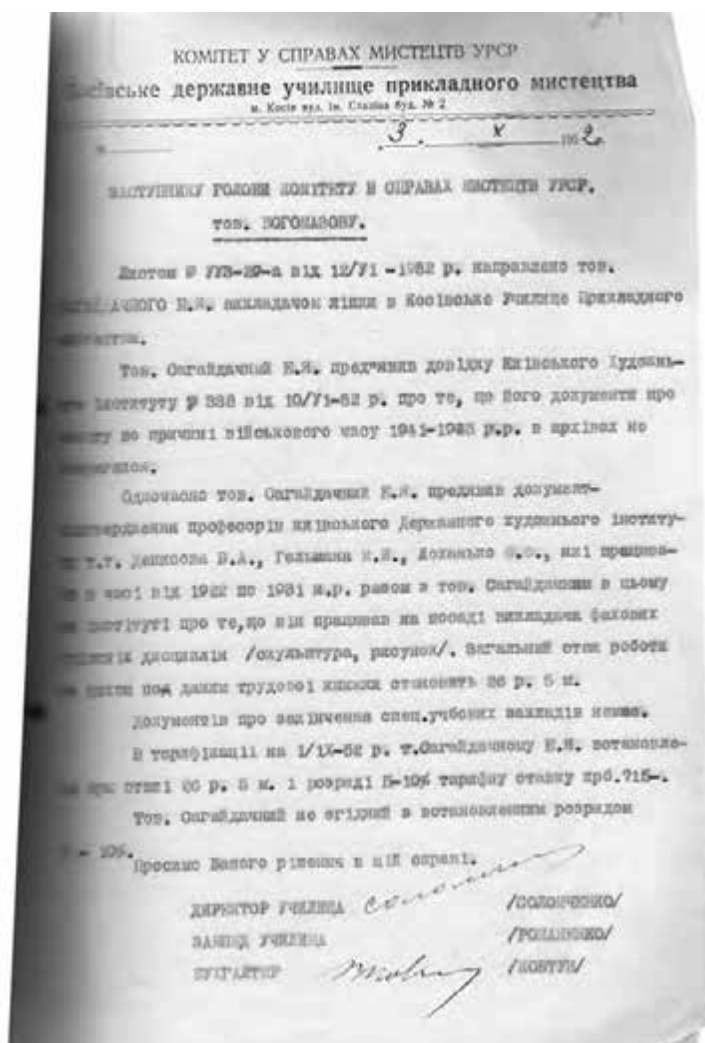
Галина попросила газду аби одівся у гуцульське вбрання і попозував перед ними для малюнку.

Киндак згодився, охоче перевдівся у святочне, ще й люльку бакун-запалив і присів на присьбі своєї хати. Гали-

на натхненно малювала гуцула на аркуші картону вуглем, ще й мені дала аркуш, аби я поспробував малювати вуглем.

То я вперше тоді намалював вуглем Дмитра Киндака.

Було захоплююча зустріч киянок художниць з брус-турськими троїстими музикантами братами Василем-скрипачем, Миколою-цимбалістом і Григорієм-бубністом Гrepиняками-Фаврониними, що жили високо на горі Кичері. Дівчата із радістю малювали музикантів, також у гуцульському вбранні-вишиванках, писаних кептарях. А музики награвали гуцульські мелодії — не скучно було малювати...

Спогади Анни Федорчук

Мій тато не був ні вчений, ні якийсь діяч, селях, робітник, на всі руки майстер, простий чоловік, але він знався з паном Корком, паном Хомином — старшим і з панами Сагайдачними, паном Мошком, який торгував содовою водою, і ще бозна-з ким. І я сприймала тих людей через призму бачення мого тата.

Черешні. Скільки всяких куль в них було, і дундун, і острих „довгих”, і тупих коротких. Їх малювали Євген і Зоя Сагайдачні. Малювали собі пани, а що їм з того малювання. Брав тато довгу драбину, чітурку та й рвав панам черешень, бо на „мальоване” кілька не дивись, ніц нема, а таки жменя черешень май ліпша приємність. Пани віднікувались, але тато давав з чітуркою (бідончиком), а пани відтак (потім) приносять. Нічого нетреба платити, то маленький презент.

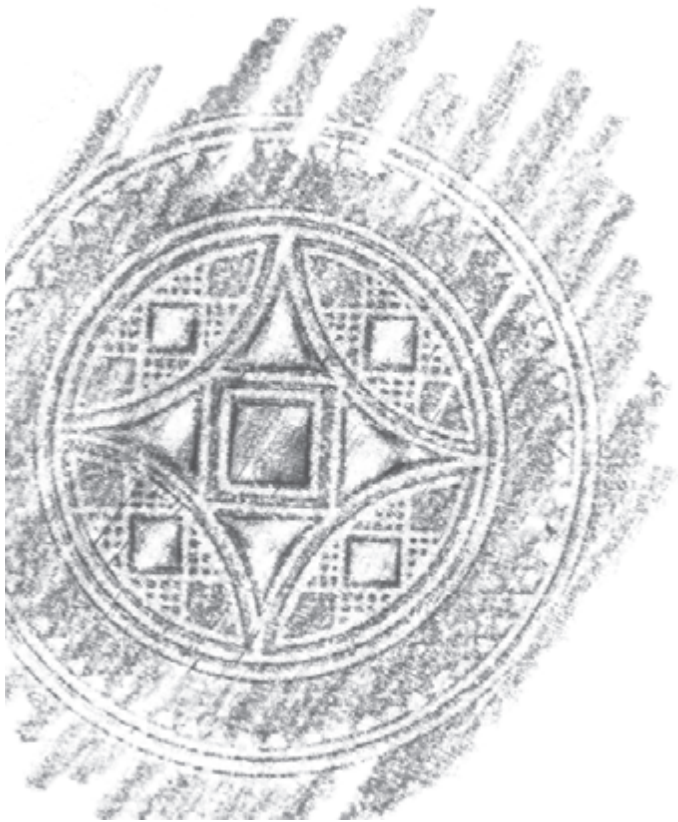
Є в Луциківці (за дендропарком) стара розлога смерека. У 1950 році тато рубав там для колгоспу смереки. І тоді пан Євген не раз просяджував з татом під трьома смереками, з яких одна осталась дотепер. Моросив дощик, а пан художник і бідолаха-лісоруб собі „політикували”. Часто приходили тоді пани Сагайдачні. Ми ще на Звіринці їх забачимо і вже ждемо. Ми не мали чим вгощати їх, але кошик черешень, сливок чи грушок — то була маленька дань прихильності. Ми їх супроводжували лісом, якщо вони не були проти, і нам було втішно показувати їм гриби. Пані Зоя хатпалась малювати, пан Євген зрізав і вдихав запах лісових красунчиків.

Смерть Сагайдачного вразила тата. Останнього літа ми прийшли на його могилу, і я зрозуміла, що тато буде недалеко від нього. Недовго провелося і так вийшло. А пані Сагайдачна єдиному своєму другові посадила берізки, яличку, черешню. Коли і вона лягла, поряд і з чоловіком, цінний та премудрий гробар, а заодно і москалівський дячок підчухрав яличку по саме нікуди, зрубав черешню. Дивно на світі ведеться. Я посадила татові горіх. Скосили. А в головах виростала черешенька. Дар Сагайдачного?

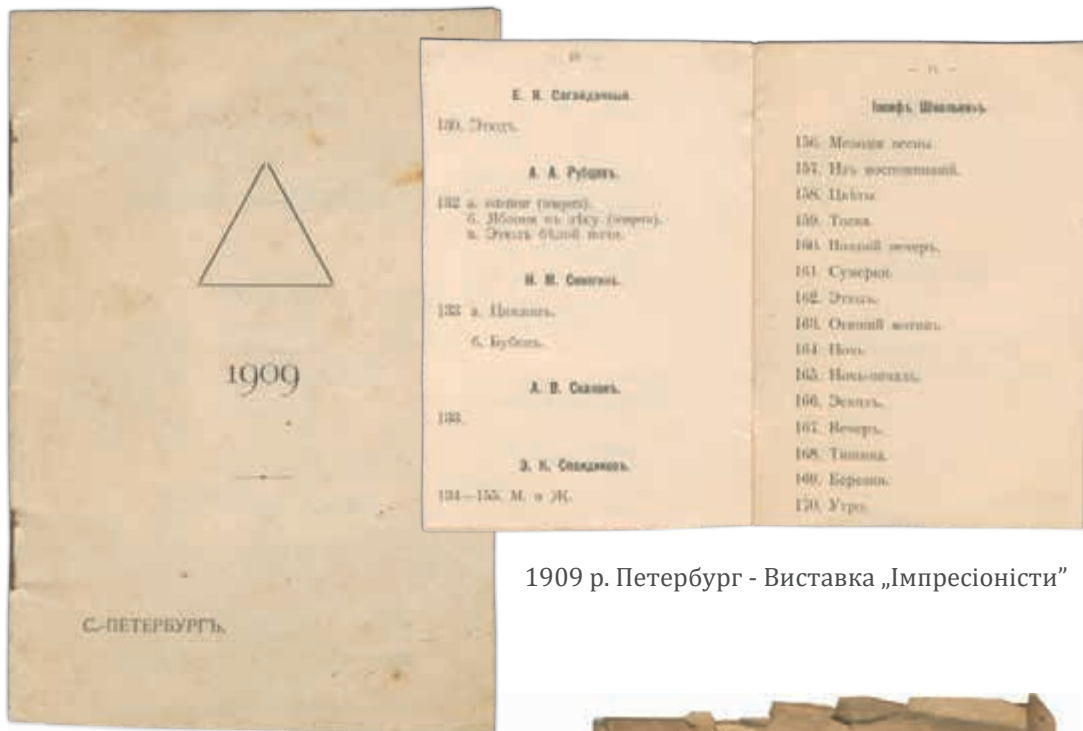
Людські долі перехрещуються, переплітаються часом дивним чином, і малих, і великих щось поєднає на віки вічні. Чомусь та посадила Зоя своєму Євгенові черешню і яличку. Може, це було символом поєднання північно-східних українських березняків з карпатськими ялинками, може, полюбилися художникові черешні в цвіту і черешні спілі?

Є есей Р.Федоріва про Сагайдачних. Хай мій спомин буде однією додатковою сторінкою.

Виставки

- 1909 р. Петербург – Виставка „Імпресіоністи”. Публікується вперше.
- 1910 р. Петербург – Виставка „Трикутник”. Публікується вперше.
- 1910 р. Москва – Виставка „Бубновий валет”. Публікується вперше.
- 1910 – 1914 рр. – всі виставки об’єднання „Союз молодёжи”. Публікується вперше.
- 1912 р. Москва – Виставка „Ослиный хвост”. Публікується вперше.
- 1924 р. Київ – Перша професійна виставка Секції „ИЗО” Всерабмісу. Публікується вперше.
- 1925 р. Київ – Звітна вистава Київського художнього інституту. Публікується вперше.
- 1927 – 1928 рр. Київ – Художня виставка „На допомогу жертвам паводи на Західній Україні”. Публікується вперше.
- 1927 р. Харків – Всеукраїнська новітня виставка, присвячена 10 – річчю Жовтня. Публікується вперше.
- 1934 р. Луганськ – перша міська художня виставка живопису й графіки в м. Луганську. Публікується вперше.
- 1935 р. Сталіно (Донецьк) – перша обласна висавка робіт художників Донбасу. Публікується вперше.
- 1967 р. Львів – Перша посмертна виставка праць С. Я Сагайдачного. Львівська картинна галерея.
- 1991 р. Львів – Виставка „Бойчук і бойчукісти, бойчукізм” АКГ.
- 1996 р. Косів – Виставка до 100 – річчя від дня народження Є. Я. Сагайдачного. Актова зала Косівського коледжу прикладного та декоративного мистецтва ім. В. І. Касіяна.
- 2007 р. Косів – Виставка творів Є. Я. Сагайдачного, присвячена 125 – річчю Косівської митецької школи. КМНМПП.
- 2011 р. Київ – Національний художній музей України.

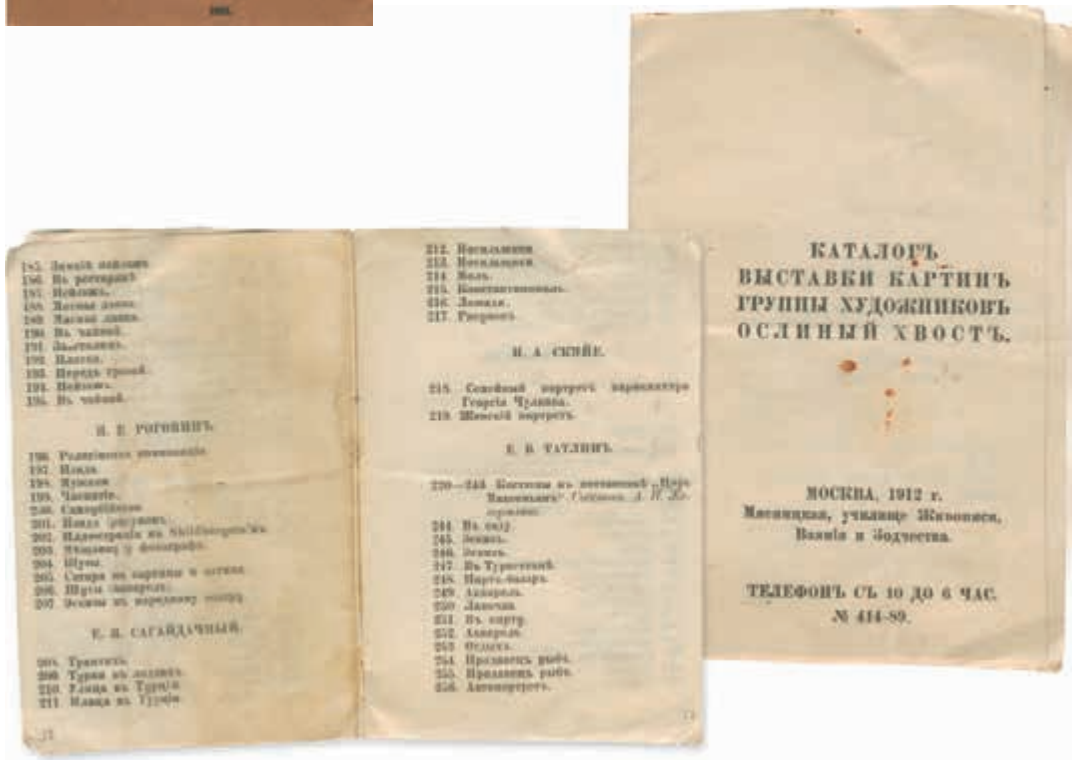
1909 р. Петербург - Виставка „Импресіонисти”

1910 р. - Виставка „Союз молодежи”

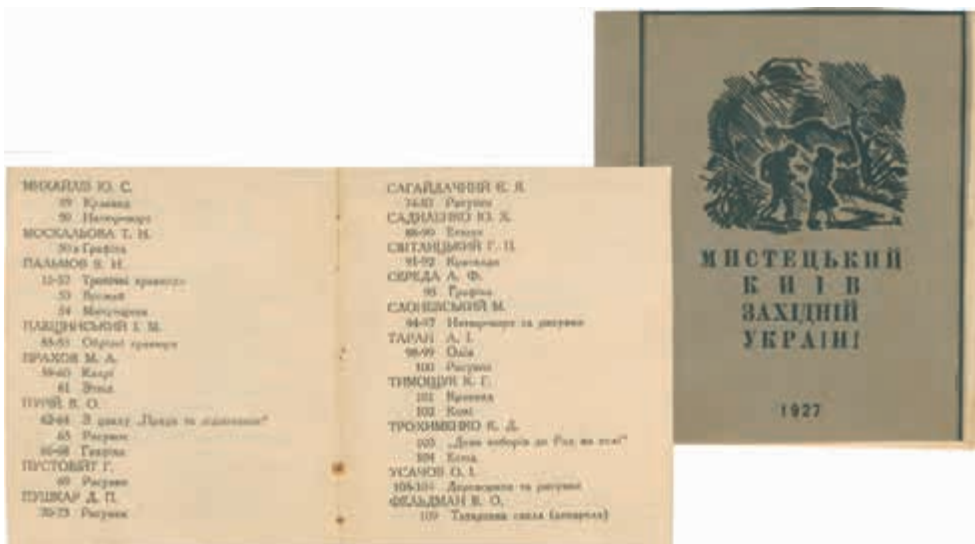
1911 г. – Виставка „Союз молодёжи“

1912 г. Москва – Виставка „Ослиный хвост“

1924 р. Київ – Перша професійна виставка Секції „ИЗО” Всерабміса

1927 р. Київ – Художня виставка „На допомогу жертвам паводи на Західній Україні”.

1927 р. Харків – Всеукраїнська новітня виставка, присвячена 10-річчю Жовтня.

1934 р. Луганськ – перша міська художня виставка живопису й графіки в м. Луганську.

Перелік ілюстрацій

1. Вулиця. Картон, темпера. Бл.1920рр. НХМУ. Київ. Ст. 11
2. За водою. Картон,темпера. Бл.1920рр. НХМУ. Київ. Ст. 12
3. Молодиця. Картон , темпера. Бл 1920рр. НХМУ. Київ. Ст. 13
4. Бандурист (фрагмент). Картон, темпера. Бл.1920рр. НХМУ. Київ. Ст. 14
5. Бандурист. Картон, темпера. Бл.1920рр. НХМУ. Київ. Ст. 15
6. Соломорізка. Папір, олівець, Ж-1502, фонди КМНМППГ. Ст. 16
7. Скульптор Г. Петрашевич. Папір, Олівець, 1920р., Ін. н. Ж-1504, фонди КМНМППГ. Ст. 17
8. Голова старого, Папір, олівець. 1920р., Ін.н. Ж-1512, фонди КМНМППГ. Ст. 18
9. Мрії. Папір, олівець, 1922р., Ін. н. Ж-1501, фонди КМНМППГ. Ст. 19
10. Трипілля. Папір, акварель, туш. 1920р., Ін. н. Ж-1508, фонди КМНМППГ. Ст. 20
11. Яр. Папір, акварель, туш. 1920р., Ін.н. Ж-1511, фонди КМНМППГ. Ст. 21
12. Етюд. Папір, акварель, туш. 1920р., Ін.н. Ж-1505, фонди КМНМППГ. Ст. 22
13. Декоративний краєвид. Папір, акварель, туш. Ін.н. Ж-1510. Ст. 23
14. Сім'я. Папір, туш. 1920р., Ін.н. Ж-1506, фонди КМНМППГ. Ст. 24
15. Сільський пейзаж. Папір, туш.1920р., Ін.н. Ж-1518, фонди КМНМППГ. Ст. 25
16. Краєвид на річці. Папір, акварель, туш. 1920р., Ін.н. Ж-1509, фонди КМНМППГ. Ст. 26
17. Декоративний краєвид. Папір, акварель, туш.1920р., Ін.н. Ж-1507, фонди КМНМППГ. Ст. 27
18. Чоловік з конем. Папір, темпера. 1924р., Ін.н. Ж-1501, фонди КМНМППГ. Ст. 28
19. Краєвид на Луганщині. Папір, акварель, туш. 1930р., Ін.н. Ж-1446, фонди КМНМППГ. Ст. 29
20. Станиця Митякінська. Хата (фрагмент). Папір, акварель. 1930р., Ін.н. Ж-1460, фонди КМНМППГ. Ст. 30
21. Станиця Митякінська. Хата. Папір, акварель. 1930р., Ін.н. Ж-1460, фонди КМНМППГ. Ст. 31
22. Куц. Папір, акварель, туш 1930-ті роки. Ін.н.Ж-1498, фонди КМНМППГ. Ст. 32
23. Хлоп'ята. Папір, акварель, туш. 1930Рік, Ін.н.Ж-1436, фонди КМНМППГ. Ст. 33
24. Грибник. Папір, акварель, туш 1934рік., Ін.н.Ж-1445, фонди КМНМППГ. Ст. 34
25. Квіти на столі. Папір, акварель, туш. 1930 рік., Ін.н. Ж-1429, фонди КМНМППГ. Ст. 35
26. Луганськ. Туман. Папір, акварель. 1933рік., Ін.н. Ж-1463, фонди КМНМППГ. Ст. 36
27. Ставок на Луганщині. Папір, акварель, туш. 1936Рік, Ін.н. Ж-1421, фонди КМНМППГ. Ст. 37
28. Гуси. Папір, акварель, туш. 1936Рік, Ін.н. Ж-1425, фонди КМНМППГ. Ст. 38
29. Околиці Луганська. Папір, акварель. 1937рік, Ін.н. Ж-1462, фонди КМНМППГ. Ст. 39
30. Дівчинка в халаті (фрагмент). Папір темпера. 1937 рік, фонди КМНМППГ. Ст. 40
31. Дівчинка в халаті. Папір темпера. 1937 рік, фонди КМНМППГ. Ст. 41
32. Ріка Донець. Папір темпера. 1937Рік, Ін.н. Ж-1444, фонди КМНМППГ. Ст. 42
33. Краєвид на Луганщині. Папір, акварель, туш 1939рік, Ін.н. Ж-1443, фонди КМНМППГ. Ст. 43
34. Чоловік в кептарі. Папір, акварель, туш. Кінець 1940-1950рр. Фонди КМНМППГ. Ст. 44
35. Березень. Папір, акварель, Туш. 1942р. Ін.н. Ж – 1467, фонди КМНМППГ. Ст. 45
36. Серія „Косівський Базар”. Папір, акварель. Кін. 40-50-х рр. ХХ ст., Ін.н. Ж-1514, фонди КМНМППГ.

- Ст. 46
37. Серія „Косівський Базар”. Папір, акварель, 40-50ті рр. XX ст., Ін.н. Ж-342, фонди КМНМПП. Ст. 47
 38. Серія „Косівський Базар”. Папір, олівець, акварель, 40-50ті рр., XX ст., Ін. н. Ж-335, фонди КМНМПП. Ст. 48
 39. Серія „Косівський Базар”. Папір, акварель, туш. 1959р, Ін. н. Ж-319, фонди КМНМПП. Ст. 48
 40. Серія „Косівський Базар”. Папір, акварель, туш. Кін. 40-50ті рр. XX ст., Ін. н. Ж-155, фонди КМНМПП. Ст. 49
 41. Серія „Косівський Базар”. Папір, акварель. Кінець 1940-1950-х рр., фонди КМНМПП. Ст. 50
 42. Серія „Косівський базар”. Папір, акварель. Кінець 1940-1950-х рр., фонди КМНМПП. Ст. 51
 43. Серія „Косівський базар”. Папір, акварель. Кінець 1940-1950-х рр., фонди КМНМПП. Ст. 51
 44. Серія „Косівський базар”. Папір, акварель. Кінець 1940-1950-х рр., фонди КМНМПП. Ст. 52
 45. Серія „Косівський базар”. Папір, акварель. Кінець 1940-1950-х рр., фонди КМНМПП. Ст. 53
 46. Етюд. Папір, олівець, туш. 1954р., Ін.н. Ж-326, фонди КМНМПП. Ст. 54
 47. Жінка з вівцями. Папір, акварель, туш. Кін. 1940-1950рр., Ін.н. Ж-179, фонди КМНМПП. Ст. 55
 48. Вівці. Папір, олівець, акварель. 1950-ті рр. Прив. Зб. М.Токар. Львів. Ст. 55
 49. Хатина в лісі. Папір, акварель. Ін.н Ж-1552. Кінець 40-50-ті рр. XXст., фонди КМНМПП. Ст. 56
 50. Хати. Папір, акварель, туш. Кінець 1940-1950-ті рр., Ін.н Ж-1515, фонди КМНМПП. Ст. 57
 51. Хата в горах. Папір, акварель, туш. Кінець 1940-1950-ті рр. XX ст., Ін.н. Ж-464, фонди КМНМПП. Ст. 58
 52. Дорога в лісі. Папір, акварель. Кінець 1940-1950-х рр., Ін.н Ж-514, фонди КМНМПП. Ст. 59
 53. Околиці Косова. Папір, акварель. Кінець 1940-1950-х рр., Ін.н Ж-1094, фонди КМНМПП. Ст. 60
 54. Кичера Юрука Андрія. Папір, олівець, акварель. Кінець 50-х років XX ст., Ін.н Ж-1524. Фонди КМНМПП. Ст. 60
 55. Пістинь, дорога на Клифу. Папір, акварель. 1948 р. Ін.н Ж-1513, фонди КМНМПП. Ст. 61
 56. Без назви. Папір, акварель, туш. 1950-ті рр., Ін.н Ж-398, фонди КМНМПП. Ст. 61
 57. Дівчина з с. Яворова. Папір, олівець, акварель. 1950-ті рр., Ін.н Ж-803, фонди КМНМПП. Ст. 62
 58. Жінка в хустині. Папір, акварель. Кінець 1940-1950-х рр., Ін.н Ж-831, фонди КМНМПП. Ст. 63
 59. Портрет чоловіка (Вовчак). Папір, олівець, акварель. Ін.н.Ж-819, фонди КМНМПП. Ст. 64
 60. Портрет жінки з Прокурави. Папір, олівець, акварель. 1954р., Ін.н.Ж-822, фонди КМНМПП. Ст. 64
 61. Портрет жінки. Папір, олівець, акварель. Ін.н.Ж-801, фонди КМНМПП. Ст. 65
 62. Портрет чоловіка. Папір, олівець, акварель. 1950р., Ін.н.Ж-818, фонди КМНМПП. Ст.

63. Портрет чоловіка. Папір, акварель, олівець. 1956р., Ін.н.Ж-194, фонди КМНМПП. Ст. 67
64. Портрет Мицканюка Тимофія з с.Яворова. Папір, олівець, акварель. 1950-рр., Ін.н. Ж-827, фонди КМНМПП. Ст. 68
65. Портрет Том'юка Якова (Великий Рожен). Папір, олівець, акварель. 1954 р., Ін.н. Ж-834, фонди КМНМПП. Ст. 68
66. Портрет чоловіка. Папір, олівець, акварель. 1950р., Ін.н. Ж-813, фонди КМНМПП. Ст. 69
67. Портрет жінки. Папір, олівець, акварель. 1950-ті рр., Ін.н. Ж-826, фонди КМНМПП. Ст. 70
68. Портрет чоловіка. Папір, олівець, акварель. 1950-ті рр., Ін.н. Ж-810, фонди КМНМПП. Ст. 71
69. Портрет чоловіка з с.Кривоброди. Папір, олівець, акварель.1950-ті рр., фонди КМНМПП. Ст. 71
70. Портрет Петра Кіщука (Снідавка). 1950-ті рр., Ін.н. Ж-786, фонди КМНМПП. Ст. 72
71. Портрет чоловіка. Папір, олівець, акварель. 1950-ті рр., Ін.н. Ж-810, фонди КМНМПП. Ст. 72
72. Портрет жінки. Папір, олівець, авт. Техніка. 1950-ті р., Ін.н. Ж-826, фонди КМНМПП. Ст. 73
73. Гуцул з люлькою. Папір, олівець. 1954Рік, Ін.н. Ж-987, фонди КМНМПП. Ст. 74
74. Портрет жінки з с. Шешорів. Папір, олівець. 1954рік, Ін.н. Ж-994, фонди КМНМПП. Ст. 75
75. Марійка пряде. Папір, олівець, туш, акварель. 1950-ті роки, Ін.н. Ж-357, фонди КМНМПП. Ст. 76
76. Пиляють дерево. Папір, олівець, акварель. 1950-ті роки, Ін.н. Ж-357, фонди КМНМПП. Ст. 77
77. Ескізи. Папір, олівець. 1954 р. Приватна збірка М. І. Гrepиняка. Ст. 78
78. Зарисовки пластики малих форм П. Цвілик. Папір, олівець, акварель. 1955 р. Приватна збірка М. І. Гrepиняка. Ст. 79
79. Ескіз. Папір, олівець, акварель. 1955 р. Приватна збірка М. І. Гrepиняка. Ст. 80
80. Ескіз. Папір, олівець, акварель. 1955 р. Приватна збірка М. І. Гrepиняка. Ст. 81
81. Ескіз. Папір, олівець, акварель. 1955 р. Приватна збірка М. І. Гrepиняка. Ст. 82
82. Ескіз. Папір, олівець, акварель. 1955 р. Приватна збірка М. І. Гrepиняка. Ст. 83
83. Ескіз. Папір, олівець, акварель. 1955 р. Приватна збірка М. І. Гrepиняка. Ст. 83
84. Карпатський краєвид. Папір, акварель. 1954рік, Ін.н. Ж-1095, фонди КМНМПП. Ст. 84
85. Дзвіниця в Городі. Папір, акварель. 1958рік, Ін.н. Ж-1113, фонди КМНМПП. Ст. 85
86. Зима в горах. Папір, акварель, туш. 1958Рік, Ін.н. Ж-1520, фонди КМНМПП. Ст. 86
87. Соколівка. Зима. Папір, акварель, туш. 1958р., Ін.н. Ж-1521, фонди КМНМПП. Ст. 86
88. Околиці Косова. Папір, акварель, туш. 1959р., Ін.н. Ж-1516, фонди КМНМПП. Ст. 87
89. Садиба в горах. Папір, акварель, туш. 1959р., Ін.н. Ж-1519, фонди КМНМПП. Ст. 87
90. Краєвид. Папір, акварель. 1959р., Ін.н. Ж-1102, фонди КМНМПП. Ст. 88
91. Дорога на Яворів. Папір, акварель. 1959р., Ін.н. Ж-1523, фонди КМНМПП. Ст. 89
92. Зима. Косів. Папір, акварель, туш. 1960р., Ін.н. Ж-1517, фонди КМНМПП. Ст. 89
93. Автопортрет. Папір, олівець. Авторська техніка. 1960р., Ін.н. Ж-799, фонди КМНМПП. Ст. 90
94. Автопортрет в синьому береті. Папір, олівець, акварель. 1961р., Ін.н. Ж-795, фонди КМНМПП. Ст. 91

95. Мольфари. Дерево. Світлина з архіву Ю. Лашука. Львів. Ст. 92
96. Анімалістичні скульптурки. Дерево. 1920-ті рр. Світлина з архіву Ю. Лашука. Львів. Ст. 93
97. Вершник. Жіночий торс. За книжкою. Дерево. Прив. зб. Р. Фіголя. Ст. 94
98. Пластика малих форм. Майоліка. 1920-ті рр. Прив. зб. Р. Фіголя. Ст. 95
99. Сагайдачний Є.Я., Косів 1958р., світлина Соломченка О.Г. Ст. 98
100. Олена Кульчицька, невідома та Євген Сагайдачний, Косів, 1950рр. Ст. 100
101. Сагайдачні (Є.Я. та З.А.), Косів, кін 1950-х рр. Ст. 103
102. Виробничий колектив Межигірського художньо-керамічного технікуму. Світлина 1927-1929 рр. Ст. 96//Образотворче мистецтво с. 24. Ст. 106
103. Викладачі КУПМ, на передньому плані Сагайдачний Є.Я., Косів, кін. 1950-х рр. Ст. 109
104. Викладачі КУПМ (третій з права Соломченко О.Г. далі Сагайдачний Є.Я., Библюк І.М. 1950-ті рр. Ст. 110
105. Є. Сагайдачний з учнями косівського училища. Світлина 1954 р. З архіву Бурлаченка П.А. (Косів). Ст. 111
106. Є. Сагайдачний біля скульптурної майстерні косівського училища. Світлина 1954 р. З архіву Радиша Б.І. (Косів). Публікується вперше. Ст. 112
107. Сагайдачний Є.Я., світлина 1950-х рр. із архіву Грепиняка М.І. Ст. 113
108. Сагайдачний Є.Я., світлина 1960 р., із архіву Іванчук М.М. (Косів) Ст. 114
109. Подружжя Сагайдачних (Є.Я. та З.А.) Світлина 1950-х рр. із архіву Грепиняка М.І. Ст. 115
110. Меморіальна дошка встановлена на КПДМ ЛНАМ 2011р. Ст. 116
111. Подружжя Сагайдачних (Є.Я. та З.А.) Світлина 1950-х рр. із архіву Грепиняка М.І. Ст. 117
112. Миргородський керамічний технікум ім. М.В. Гоголя. Миргород Полтавська область 2011р. Ст. 150
113. Меморіальна дошка встановлена у Миргородському керамічному технікумі ім. М.В. Гоголя. Миргород Полтавська область 2011р. Ст. 151
114. Меморіальна дошка на будинку де мешкали Сагайдачні. Вул. Незалежності 76. 2011р. Ст. 157
115. 1909р. Петербург - Виставка „Імпресіоністи”. Ст. 178
116. 1910р. – виставка „Союз молодёжи”. Ст. 178
117. 1911р. – виставка „Союз молодёжи”. Ст. 179
118. 1912 р. Москва – Виставка „Ослиный хвост”. Ст. 179
119. 1924 р. Київ – Перша професійна виставка Секції „ИЗО” Всерабмісу. Ст. 180
120. 1927р. Київ – Художня виставка „На допомогу жертвам паводи на Західній Україні”. Ст. 180
121. 1927 р. Харків – Всеукраїнська новітня виставка, присвячена 10-річчю Жовтня. Ст. 181
123. 1934 р. Луганськ – перша міська художня виставка живопису й графіки в м. Луганську. Ст. 181
124. 2011 р. Київ, Національний художній музей України – Виставка „Зустріч з особистістю: Євген Сагайдачний 1886-1961”. Ст. 182

Перелік умовних скорочень

АМ – Академія мистецтв

АНУМ – Асоціація незалежних українських митців

АРМУ – Асоціація революційного мистецтва України

АХЧУ – Асоціація художників Червоної України

ВХУТЕМАС – Вищі художньо-технічні майстерні

ДМУОМ – Державний музей Українського образотворчого мистецтва у Києві

КХІ – Київський художній інститут

ЛАМ – Львівська академія мистецтв

ЛГМ – Львівська галерея мистецтв

НМ – Національний музей (у Львові)

УРЕ – Українська радянська енциклопедія

КМНМППГ – Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини

МКІПДМ ЛНАМ – Музей Косівського інституту прикладного

та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв

Прив. зб. – Приватна збірка

Перелік бібліографічних джерел

1. Каталогъ выставки картинъ «Импрессионисты».-Санкт-Петербург: Типографія Первой Спб. Трудовой Арттели.,- 1909.- с.-10.
2. Каталогъ выставкь «Союзъ молодёжи».- Рига; Александръ Гроссетъ.- 1910.-с.25.
3. Каталогъ 2-й выставки картинъ общества художниковъ «Союзъ молодежи».- Москва: Типографія Главного Управления Удългов,-1911.-с.16.
4. Каталогъ выставки картинъ группы художниковъ «Ослиный хвостъ».-Москва.-1912.-с.12.
5. Каталог 1-ої професійної Виставки секції ІЗО ВСЕРАБМІСу.-Київ.-1924.-с.6.
6. Врона І. Художній інститут. - Українська академія мистецтв.-Театр, музика, кіно. 1926,- №43.
7. Каталог художньої виставки «На допомогу жертвам паводи на Західній Україні».-Київ.-1927.-с.-5.
8. Каталог Всеукраїнської ювілейної виставки. Харків.-Київ.-Одеса.: Видання Наркомосу УРСР.-1927.-с.-51.
9. Шкурупій Г. Диктатура Богомазів// Нова Генерація.- Харків.- 1929.- №10.-с.-27.
10. Маца И. Творческие вопросы советского искусства.-М.:ОГИЗ-ИЗОГИЗ.- 1933.-с.42.
11. Андрійчук В. Домашній музей Сагайдачних.// Прикарпатська правда. 1956.-№152 від 4 серпня.-с.4.
12. Сагайдачний Є. Хороші враження.// Ленінська правда.-№133 (2139) від 10.11.1960.-с.3.
13. Рудницький М. Збирач скарбів народних// Радянська культура.-№6 від 6.IX.1962 року.-м.3.
14. Сагайдачна З. Наш музей. // Декоративное искусство СССР. - Москва, 1967. -№6.-с.48.
15. Історія українського мистецтва. К.,1967.- Т.5.-с.18.-224.
16. Лещинська М., Полянський В. Палітра українського степу.// Літ Україна.- Київ.- від 1 грудня 1967р., № 998.- с.7.
17. Овсійчук В. Художник Євген Сагайдачний// Жовтень.-Львів, 1968-№1.-с.115.
18. Сагайдачна З. Чуйне серце художника. // Жовтень.- Львів, 1971.-10.- С. 94.
19. Пригорницький В. Скарбниця неповторної краси.// Радянська Гуцульщина. №18(3812) від 30 вересня 1972 року.-с.4.
20. Жалова Л. Театр Маяковського. // Декоративное искусство СССР.- Москва. 1973.- №6.-с.39.
21. Федорів Р. Танець чугайстра.// Прикарпатська правда.-№80(3123) від 6 квітня 1974.-с.4.
22. Федорів Р. Яре зерно. Львів.: Каменярь.- 1974.-с.57-58.
23. Перкатюк Й. Від щирого серця - про Косів. \\ Прикарпатська правда. 1975. № 20 (280). с.4.
24. Джуранюк Ю. Чарівна квітка (про родину Сагайдачних) // Наука і суспільство.-1978.- №12.-с.60.
25. Яновський М. Срібна пряжка: Розповіді про народних митців. - Ужгород: Карпати, 1980. - 216 с, іл. 8 л.іл.- с. 118-119.
26. Пелипейко И.А., Дацюк Я.Ю. Косов: Путеводитель. - Ужгород: Карпати, 1983.-144 с.ил.-с.28.

27. Березка Л. Зберегти сліди історії.// Радянська Гуцульщина.-№ 60 від 17 травня 1986 року.-с.4.
28. Соломченко О. З глибоким джерелом// Прикарпатська правда. №18 (1283) від 20 квітня 1986 року.-с.4.
29. Соломченко О. З глибоким джерелом// Прикарпатська правда.-Івано-Франківськ, 1986.-№78.-с.4.
30. Соломченко О. Збирач скарбів народних (До 100-річчя від дня народження Е.Я. Сагайдачного).// Радянська Гуцульщина.-Косів., 1986.-с.4.
31. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. К.: Наукова думка, 1987.-с.446.
32. Український радянський енциклопедичний словник. К.: Головна редакція УРЕ. 1987. Т.3.-с.151.
33. Скарби музеїв України. Івано-Франківський художній музей.-К.: Мистецтво.- 1989.-с.11-12.
34. Сарабьянов Д.В. Стил ь модерн.-М.: Искусство.-1989.-с.40.
35. Джуранюк Ю. Косівський музей народного мистецтва і побуту Гуцульщини.- Івано-Франківськ, 1989.-с.3.
36. Маркаде В. Українське мистецтво ХХ століття і Західна Європа.// Всесвіт.-К.-1990.-№7.-с.176.
37. Литовченко І. Середовище і людина.// Образотворче мистецтво.1990.-№5.-с.9-13.
38. Владич Л. Він був закоханий в Україну// Київ.- 5 травня 1991.-с.159.
39. Бойчук і бойчукісти, бойчукізм. Каталог виставки. Автори-упорядники О.Ріпка та Н.Присталенко. - Львів. 1991. -с.72.
40. Горбачов Д., Мельник В. Український авангард.//Пам'ятки України.-К.-№4 серпень.-1991.-с.22-29.
41. Танець Чугайстра:(Про Є.Я.Сагайдачного)// Федорів Р. Скрипка, що грає тисячу літ: Історичні повісті, есе. Львів.-1991.-с.19,52,18.
42. Митці України. Енциклопедичний довідник за редакцією А.В.Кудрицького. -К., 1992.-С. 510.
43. Нога О., Кодлубай І. та інші. Три всесвітньо невідомі постаті українського авангарду. Євген Сагайдачний, Михайло Гаврилко, Наталія Давидова.- Львів.- 1994.-с.6-39.
44. Міщенко Г. Традиція і авангард.// Образотворче мистецтво.-К.-1994.-№ 2.-с.18-20.
45. Литовченко І. Бойчук і сучасність.// Образотворче мистецтво.-К.-№2.-1994.-с.6-8.
46. Пелипейко І. Населені пункти Косівщини. К.: Писаний Камінь. - 1995.- с.26.
47. Історія Гуцульщини.-Том 1.-Чикаго-Львів, 1995.-с.268.
48. Художня академія мистецтв. Дослідницькі та науково-методичні праці.-Випуск 2.-К.: 1995.-с.112.
49. Шкандрій М. Модернізм авангардизм і естетика Михайла Бойчука.// Сучасність, вересень 1995.-с.137-146.
50. Девдюк Т. Євген Сагайдачний.// Гуцулія. 4.123.-126.Торонто. 1996.-с.14-15.
51. Соломченко О. Громадянин і мислитель.// Гуцульський край.- №16 від 20 квітня 1996 року.-с.2.
52. Угорчак Ю. Зачарований Гуцульщиною: До 110-річчя від дня народження Є.Сагайдачного// Поліття.-Івано-Франківськ.-1996 (червень).-с.22.
53. Горбачов. Український авангард. 1910-1930-х років.-К.-1996.-с.284. іл.
54. Сагайдачний Є.Я., Полек В. та інші. Відомі педагоги Прикарпаття.-Івано-Франківськ. 1997.-с.129-130.
55. Лобановський Б.Український живопис в лабетах перебудов (від джерел соцреалізму до 1980 р.)//Реалізм та соціалістичний реалізм в українському живописі радянського

- часу.-К.,1998.-с.11-89.
56. Соломченко О. Євген Сагайдачний.//Образотворче мистецтво.-1-2. 1999.-с.75-77.
57. Кравченко Я. Уціліла плеяда мистецької школи Михайла Бойчука//Вісник Львівської Академії Мистецтв.-Львів.2000.-Вип.11.-с.16-25.
58. Пелипейко І. Косів: люди і доли. -Косів: Писаний Камінь, 2001. - 368 с. 168-169.
59. Соколюк Л. Графіка Бойчуків. Харків - Нью-Йорк. Вид. часопису «Березиль».- Вид. М.П. Коць.- 2002.
60. Шмагало Р.Словник митців - педагогів України та з України в світі (1850-1950). Львів.: Українські технології. 2002. с. 82.
61. Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини. Каталог.-Косів.-2002.-с.2
62. Мистецькі студії: проблеми, дослідження, постаті.-Косів.: Писаний камінь.-2002.-с.4.
63. Арсенич П., Пелипейко І. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини. Косів: Писаний Камінь, 2002. - 280 с. – с.196.
64. Білокінь С. Межи Сціллою і Харибдою.//Образотворче мистецтво.-К., 2003.-с.№4.-с.8-14.
65. Ковальчук О. Іван Врона як реформатор української мистецької освіти ХХ сторіччя.//Образотворче мистецтво.-2003.-4.-с.23-26.
66. Пелипейко І.А. Містечко над Рибницею. Книжка про Косів.- Косів.: Писаний Камінь, 2004. - 572 с. 16 іл.- с.306.
67. Великие художники. Их жизнь, вдохновение и творчество. Михаил Бойчук и его школа.-К., 2005.-№99.-с.20-21.
68. Іванчук М. Дослідницько-колекційна діяльність подружжя Сагайдачних на Гуцульщині (до питання формування музею старожитностей та народних ремесел музею під відкритим небом - «Гуцульське село»). Праці наукового товариства ім. Шевченка. - том І: Краєзнавство. - Косів. 2005. - с. 134 - 137.
69. Шмагало Р. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ - середини ХХ ст. Львів.: Українські технології. 2005. с. 148, 156, 300, 301.
70. Кравченко Я. Школа Михайла Бойчука. Окрім Кравченко. Художник і час. Львів.: Оранта. 2005.-с.72.
71. Іванчук М. Закоханий у Гуцульщину // Гуц. Край, 26.05.2001р. – №21. – с.5.
72. Ярема Полатайко. Чернівці., 2006.-с. 12, 17.
73. Іванчук М. Спадщина Євгена Сагайдачного.//Гуцульський край №16 (957) від 22 квітня 2006 р.-с.3.
74. Іванчук М. Дослідницько-колекційна діяльність подружжя Сагайдачних.// Краєзнавець Прикарпаття. №7, січень-червень 2006.-с. 58-59.
75. Кравченко Я. Мистецькі засади бойчукізму в умовах радянського тоталітаризму на Прикарпатті. (На прикладі творчості Є.Сагайдачного та О.Кравченка). Михайло Фіголь: Життя і творчість (На вшанування 80-ї річниці від дня народження).-18-19 жовтня 2007. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції.- Книга перша.-Івано-Франківськ.-Галич.-2007.-с.26-37.
76. Іванчук М. Спадщина подружжя Сагайдачних. - Вісник Львівської Національної академії мистецтв. - Спецвипуск присвячений 125-річчю Косівської мистецької школи. - Львів, 2007с. 100-107.
77. Загаєцька О. Втрати культурної спадщини в роки більшовизму//Образотворче мистецтво.-К.-8.-2008.-с.148.
78. Кашуба-Вольвач О. «Ми жили в одному пориві»: Микола Тряскін в Київському

- художньому інституті (1920-і роки)//Образотворче мистецтво.-с.34.
79. Радиш-Маринюк Б. Вино з цвіту папороті.-Коломия.: Вік, 2009.-с.149-150.
80. Ханко В. Керамічні вироби миргородців (перша половина ХХ ст.)// Образотворче мистецтво.-К. -3.-2009.-с.10.
81. Кравченко Я. Михайло Бойчук. К.: Майстерня книги.- 2010.
82. Кравченко Я. Школа Михайла Бойчука. Тридцять сім імен. К.: Майстерня книги. 2010. с. 218-224.
83. Архів КІПДМ ЛНАМ.-(Арк.5,21,198,199,200,201,202,203,204).
84. Архів Іванчук М.М. -9 аркушів.
85. Архів Соломченка О.Г.- 16 аркушів.
86. Іванчук М. Євген Сагайдачний в українській мистецькій культурі//Гуц.край. – від 29 квітня 2011 року. - №17 – с.5.
87. Іванчук М. Євген Сагайдачний – патріот, графік, визначна мистецька постать// Вісник Львівської Національної академії мистецтв. - Спецвипуск VIII. - Львів.: ЛНАМ. - 2011. - с. 147-163
88. Іванчук М. Він стверджував ідеї Бойчука//Образотворче мистецтво. Видання Національної спілки художників України. - № 3-4 (79). - 2011. - с. 124-127
89. Іванчук М. Євген Сагайдачний в українській мистецькій культурі.//Краєзнавець Прикарпаття. Видавничо-інформаційний центр Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді. - № 18 (липень-грудень). - 2011. - с. 56-61